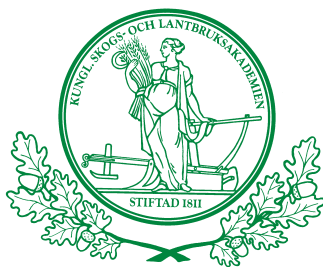

KUNGL. SKOGS- OCH
LANTBRUKSAKADEMIEN 1812–2012

Händelser och ledamöter i Akademien under 200 år

Del A

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

KUNGL. SKOGS- OCH
LANTBRUKSAKADEMIEN 1812–2012

Händelser och ledamöter i Akademien under 200 år

Del A

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 68
Supplement till Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift

ISSN: 1402-0386 ISBN 978-91-86573-55-3

Beställningar av denna skrift kan göras från:
Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens bibliotek (KSLAB)
Box 6806, 113 86 Stockholm
Tel: 08-54 54 77 20 Fax: 08-54 54 77 30
E-post: kslab@ksla.se

Småskrift nr 14

Utgiven av Enheten för de Areella Näringarnas Historia (ANH)
Redaktörer för serien: *Lars Ljunggren & Per Thunström*
Förlagsredaktör: *Jimmy Lyhagen*

Grafisk form: *Urban Gyllström*

Innehåll

Akademiföretal	4
<i>Av Kerstin Niblaeus och Ulrich Lange</i>	
De bildades sällskap. Akademiens tillkomst	6
<i>Av Ulrich Lange</i>	
1800-TALETS FÖRSTA HÄLFT	
Den experimentella lantbruksvetenskapen	13
<i>Av Ulrich Lange</i>	
1800-TALETS ANDRA HÄLFT	
En professionell försöksstation för hela Sveriges lantbruk	42
<i>Av Ulrich Lange</i>	
1907–1955	
Akademiens roll förändras	65
<i>Av Ulf Jansson</i>	
1956–1979	
Akademien med en ny organisation	82
<i>Av Ronny Pettersson</i>	
1980–2012	
Den moderna Akademien	106
<i>Av Åke Barklund</i>	
Akademiens hus i Stockholm	131
<i>Av Ulrich Lange</i>	

Akademiföretal

Av Kerstin Niblaeus och Ulrich Lange

Mer än 200 år har gått sedan den Kungl. Lantbruksakademien bildades. Generation efter generation av ledamöter har följt på varandra. Tillsammans bildar de en kedja som förbinder det fattiga, outvecklade och krigshärjade Sverige med dagens högeffektiva välfärdsland. Utvecklingen av jord- och skogsbruk har spelat en avgörande roll för framväxten av vårt moderna samhälle med många av akademiens ledamöter som viktiga aktörer.

Akademiens roll har förändrats med åren – från att ha fungerat som ett instrument för kungen att förändra jordbruket till en obunden arena för diskussioner om aktuella och angelägna frågor, baserade på vetenskap och praktisk erfarenhet.

Ledamotskåren har ändrat karaktär. Från början utgjordes den av välbeställda godsägare och »höga herrar« i rikets ledning. Idag har vi en bredare sammansättning: lantbrukare och forskare och tjänstemän i förvaltning och organisationer, många med miljöintresse och – inte minst många kvinnor.

Ledamöter i Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien finns sedan lång tid förtecknade i den årligen publicerade ledamotsmatrikeln, vilken presenterar dem med fotografier och korta biografiska notiser. Någon historisk sammanhållen förteckning eller matrikel över samtliga ledamöter under akademiens tvåhundraåriga historia har däremot inte funnits, annat än i form av ett gammalt handskrivet kortregister i akademiens bibliotek, vilket med åren fyllts på med nya kort.

För drygt tio år sedan beslutades om att sammanställa en historisk matrikel över alla ledamöter, ända från akademiens grundande fram till idag. Skälen var flera. Ett var att de enskilda ledamöterna speglar skogens och lantbrukets utveckling under två århundraden, ett annat var att ledamöternas bakgrund ger en bild av vilka grupper inom näringen som ansetts betydelsefulla för denna utveckling. Ett tredje skäl var akademiens vilja att dokumentera och sprida kunskap om den egna historien, inte minst till dagens ledamöter.

Arbetet att digitalisera kortregistret, det vill säga att läsa, tyda och skriva in alla befintliga uppgifter i databaserade dokument har varit en tidskrävande och grannlaga uppgift. Notiserna på de gamla korten var inte alltid tillförlitliga och i vissa fall ofullständiga varför ett omfattande

kompletteringsarbete krävts. Under senare år har dock alla uppgifterna kunnat föras in i ett modernt sökbart dataprogram.

Ansvaret för framtagandet har legat på akademiens enhet för de areella näringarnas historia, ANH, och har genom åren utförts av flera personer. Främst har akademiens bibliotekarie Jimmy Lyhagen bidragit till matrikelns framväxt. Ett stort arbete med inskrivning har också utförts av praktikanter och visstidsanställd personal.

Matrikeln är delad i två delar, Del A och Del B. Del A inleds med några kapitel som ger läsaren möjlighet att förstå ledamöternas bakgrund och inflytande i tid och rum. Här berättas en kronologisk historia om några av akademiens bärande ansvarsområden under olika skeden med exempel på ledamöter som verkat inom dessa. Det är vår förhoppning att läsaren genom de tematiska kapitlen kan följa ledamöterna och deras roll i de generella utvecklingslinjerna inom jord- och skogsbruket, ty som vi så ofta brukar säga »Akademien är dess ledamöter«.

Del B utgörs av själva matrikeln. Den är kronologiskt uppställd efter invalår och alfabetiskt på efternamn. Matrikeln är sökbar på flera olika sätt och en instruktion finns till sökmöjligheterna och hur matrikeln är uppbyggd.

Vi vill tacka alla som medverkat under den långa produktionstiden och det är vår förhoppning att dagens och morgondagens ledamöter ska finna nytta och glädje av deras arbete. Matrikeln ger inte bara akademiens ledamöter möjlighet att vända blicken tillbaka mot sina föregångare. Matrikeln vänder sig till alla som är intresserade av händelser och personer i det förgångna ty ingenting har inom vårt intresseområde skett utan de enskilda människorna. ✨

Kerstin Niblaeus
Akademiens preses

Ulrich Lange
Ordförande i Nämnden för de areella näringarnas historia

De bildades sällskap. Akademiens tillkomst

Av Ulrich Lange

Akademiens historia har varit föremål för flera djupgående studier. Framförallt kan nämnas 100-årsskriften *Kungl. Lantbruksakademien 1813–1912*, av Herman Juhlin Dannfeldt (1913) och 150-årsskriften *Svenskt jordbruk och skogsbruk 1913–1962* under redaktion av Erik Hagberg (1962). Under senare år har studier gjorts av bland andra Erland Mårald med *I mötet mellan jordbruk och kemi* (1998), Ulrich Lange med *Experimentalfältet* (2000) samt Nils Edling med *För modernnäringens modernisering* (2003), och *De areella näringarnas välgörare* (2010).

I det följande kommer akademiens verksamhet att tecknas utifrån några kortare översikter. Inledningen behandlar grundandet av Kongl. Landtbruksacademien och om den internationella framväxande lantbruksvetenskapen kring sekelskiftet 1800. Därefter följer två delar om 1800-talets akademi och främst dess roll som forskningsinstitution för lantbruket på akademiens experimentalfält. Den tredje delen behandlar akademiens nya roll under början av 1900-talet efter att den förlorat sin funktion som kungligt ämbetsverk och forskningsinstitution. Den fjärde delen handlar bland annat om skogsfrågornas stora roll inom akademien och namnbytet år 1956 till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Den avslutande delen behandlar verksamheten vid den i flera avseenden revitaliserade akademien under 1980- och 1990-talet. Till varje översikt hör presentationer av några av de ledamöter som var viktiga aktörer i akademiarbetet under respektive tid.

Inledning

– i den mylla där akademien växte upp

Akademiens tillblivelse var ett uttryck för stora samhällsförändringar vid sekelskiftet 1800. Genom en kraftig uppodling producerade jordbruket mycket mer än vad det gjort hundra år tidigare. Järnindustrin bidrog till stora privata och nationella vinster liksom till ökad användning av järnredskap. Staten understödde omvandlingen genom skiftesreformer som gav gårdarna bättre ägofigurer. Den gamla ordningen med olika jordnaturer för bönder och adelsmän bröts och fler hade nu möjlighet att köpa och bruka jord. Ur bykollektiven trädde enskilda lantbruksföretagare

fram. Tillsammans bidrog allt detta till att jordbrukaren kunde odla mer, tjäna mer och se flera av sina barn nå vuxen ålder.

Naturvetenskapens framgångar gjorde att man bättre förstod orsakssammanhang i naturen och att begripa sig på lantbruk var ett mode bland godsägare och kungligheter i hela Europa. Teoretiska idéer, praktiska försök och ett allmänt experimenterande födde en egen vetenskap, lantbruksvetenskap.

Forskningsfältet – den experimentella lantbruksvetenskapen

Lantbruksvetenskap lanserades som en framgångsväg till förädlade marker med hjälp av bättre jordbearbetning, växelbruk med olika växter och god ordning i den ekonomiska förvaltningen. I detta ingick ett experimenterande med växter, redskap, arbetssätt och djur. Målet var att finna ett enda perfekt sätt att bruka jorden, sköta djuren och forma gården.

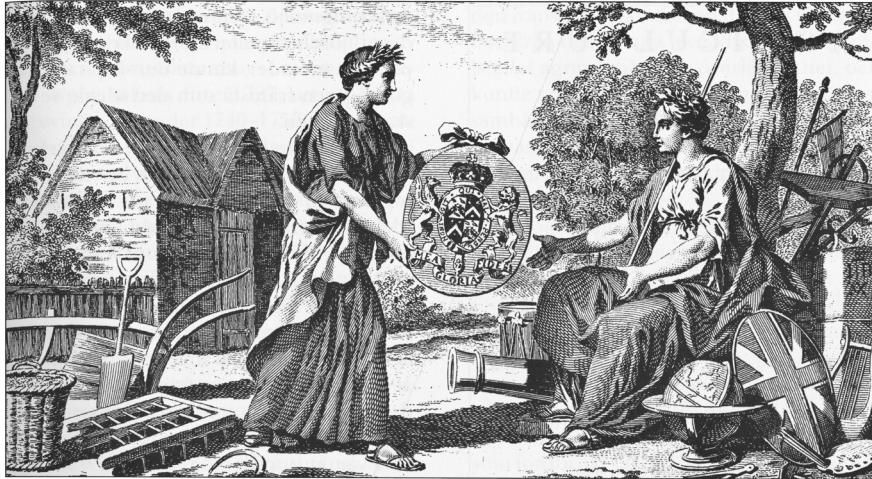
Jordbruket skulle också omvandlas och förbättras med hjälp av forskning. I synen på vetenskap ingick termer av samhällsnytta. Detta hade uppstått framför allt i England och den betonade vikten av att förena lantbrukets teori och praktik. Ett ideal föddes om en oegennyttig »gentleman-farmer«, en lantbruksvetenskapsman som kunde uppnå den sanna kunskapen genom egen praktik och som därefter överlämna denna kunskap till samhället, så att den kom alla till nytta. Ledstjärnan blev att tämja den förvildade naturen till ett rikt landskap och härigenom åter skapa ett slags paradiset.

Teorierna

Lantbruksvetenskapen genomsyrades av nationalekonomi och naturvetenskap med merkantilistiska, fysiokratiska och kamerala teorier. De handlade om hushållning med landets resurser, om agrarsamhällets överlägsenhet och om ett penningstyrt lantbruk, buret av en jordägande elit, och om exakta iakttagelser och notiser om av allt som skedde i lantbruket.

Ända sedan antiken hade det funnits teorier om vad växterna levde av men däremot visste ingen varifrån de hämtade sin näring. Nu föddes idéer om en särskild livskraft i jorden, fröet och dyngan, som ansågs vandra från jorden till växterna, därifrån till djuren och tillbaka till jorden i form av dynga. Engelsmannen Jethro Tull, verksam under första hälften av 1700-talet, hade försökt förklara förloppet som att växterna levde av små partiklar, eller kraftkorn. Genom att finfördela jorden kunde man komma åt och sprida ut partiklarna över åkern, i de fall de hade klumpat ihop sig. Idén utvecklades av tysken Albrecht Thaer till humusteorin.

*Lantbruket blev under 1700-talet en ädel sysselsättning för samhällets toppar. Bilden visar en två romerska herrar iförda toga och lagerkrans. Överlämnaren av skölden representerar jordbruket med sina attribut på marken till vänster. Mottagaren representerar statsmannskapet omgiven av krigiska och konstnärliga attribut. Att förstå ikonografien var inte svårt för samtidens människor. Männerna är lantbruksreformatorn Arthur Young som tillägnar markisen av Rockingham sin nya bok (Titelsidan till Arthur Youngs *A Course of Experimental Agriculture* 1770).*

Genom denna materialiserades livskraften till att växterna levde av förmultnande växter och djur, så kallad humus. Det hela tänktes som ett kretslopp av livgivande egenskaper. Växtlivet hämtade kraft från det döda och lämnade över denna kraft till nästa generation genom sin egen död. Genom förbättrad humusbildning ansågs i princip vilken jord som helst vara möjlig att bringas till bördighet.

Metoderna

Varje svag jord kunde bringas till blomstring med så kallade engelska metoder. Med sådana avsågs torrläggning, uppodling och jordbearbetning, systematiskt växelbruk med olika växter med hjälp av järnredskap. Genom komparativa försök nådde man fram till det bästa resultatet. Det gällde bara att punktligt följa metoden så skulle allt ordna sig.

Forskarmiljön

Lantbruksvetenskapen kännetecknades av lika delar praktik och teori, och den kunde därför inte bedrivas som ett ensidigt teoretiskt universitetsämne. Istället framstod mönsterjordbruket som en given forskningsmiljö. Men experimenterandet var kostsamt och det var egentligen bara den kapitalstarke godsägaren som kunde bli en vetenskapsman inom lantbruk. Om han drev sin gård på detta sätt blev det ett tecken på att han besatt hög moralisk karaktär och kulturellt kapital. Lantbruksvetenskapen blev härigenom en märkvärdighet vid sidan av konst och litteratur och

var en del av en gentlemans bildning. Men det var inte bara på herrgårdarna som sådan lantbruksvetenskap bedrevs. Det gjorde det också på prästgårdar och militära boställen där präster och kaptener såg sig som de bildade och de som hade de rätta förutsättningarna för att vara lantbruksvetenskapsmän.

Akademien grundas

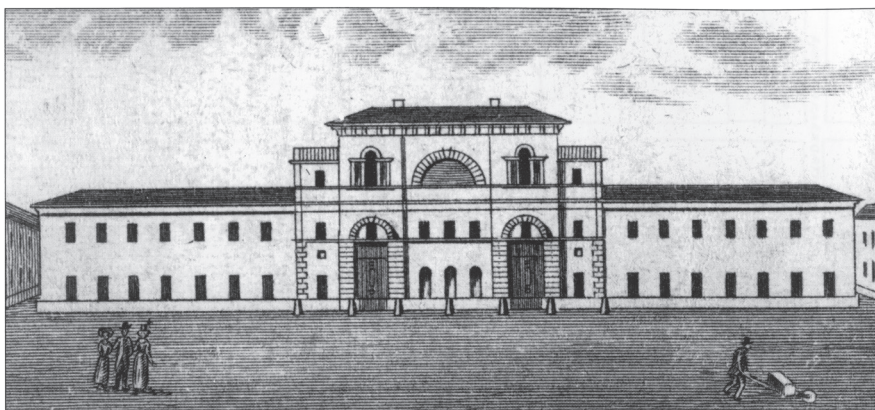
Organisationer för att utveckla idéerna, samla experterna och sprida rönen hade grundats. I Sverige tillkom Vetenskapsakademien 1739 och Patriotiska Sällskapet 1766, liksom regionala hushållningssällskap med början under århundradets slut. Även från statens sida började man vid sekelskiftet 1800 diskutera hur man bättre kunde styra lantbruket och experimenterandet. Olika typer av organisationer fördes på tal. En var en särskild akademi men med bibehållande av de regionala och lokala sällskapen. Det ledde till instiftandet av vår akademi, Kongl. Landbruksakademien, enligt beslut 1811 och med första sammankomst den 28 januari 1813.

De bildades akademi

Det var Karl XIII som stod som stiftare till akademien men adoptivsonen, Karl Johan, och gustavianen Abraham Niclas Edelcrantz var tillblivelsens verkliga drivkrafter. Förhoppningarna var stora. I kriget mot Ryssland hade östra rikshalvan förlorats och nu gällde det att samla krafterna. Under den nya bernadottedynastin skulle landet åter bli förmöget och starkt. För detta skulle jordbruket bidra och kungen behövde framstå som den främste rikshushållaren. Akademien kom härigenom att bli, å ena sidan en av många kungliga akademier, å andra sidan ett pådrivande halvstatligt förvaltningsorgan och bland annat fungera som paraply för hushållningssällskapen. Dessutom fick den ansvaret för den ekonomiska statistiken. I moderna termer kan man säga att den tänktes fungera som jordbruksverk, jordbruksdepartement och statistisk centralbyrå under en och samma hatt.

Ledamöterna

1810-talets ledamöter var till antalet knappt 300. Hälften var lantbrukare i någon form, de flesta godsägare och drygt 60 procent var adelsmän. En annan grupp utgjordes av statsråd, statssekreterare, höga militärer och landshövdingar. Deras ledamotskap var delvis av honorär karaktär men var också ett uttryck för akademiens roll som förvaltningsorgan. En tredje grupp utgjordes av hushållningssällskapens företrädare och en

Akademibyggnaden på Mäster Samuelsgatan. Mittpartiet innehöll bland annat trapphus och högst upp den stora sessionssalen. Längan till väster inhyste Centralverkstaden med sina smedjor. Den högra längan inhyste bland annat ett stort magasinrum. Övervåningarna utgjordes av bostäder (Illustration i Stockholm och dess sköna nejder 1826).

fjärde av kartografer och lantmätare, universitetsprofessorer och skriftställare i ekonomiska frågor.

Organisationen

Edelcrantz hade träffat Albrecht Thaer i Tyskland och ledaren för det brittiska »The Board of Agriculture«, Sir John Sinclair, och försökte organisera akademien på brittiskt sätt. Speciellt för akademien blev emellertid att den skulle ledas av kronprinsen som preses. För det övergripande ansvaret hade denne hjälp av förvaltningskommittén, ledd av vice preses, och för de dagliga verksamheterna av tjänstemannakansliet under direktörens ledning. Akademiens olika syften hanterades i sju avdelningar, för lantbruk, för mekanik, för näringar och hushåll, för räkenskaper, för skog och trädgård, för statistik och för vetenskap.

Tillgångarna

Akademien försågs med egna ekonomiska medel i form av en fond, fastigheter och samlingar. Tanken var att intäkterna skulle komma från räntan av fonden, genom uthyrningsverksamhet och genom ett lönsamt lantbruk på en egen försöksgård. Så blev det inte, istället tvingades akademien gång på gång utnyttja fonden för olika investeringar och kung och riksdag fick vid flera tillfällen komma till akademins tillskyndan.

Fastigheterna bestod av flera byggnader. De var dels den gamla Beridarebanan, idag i området mellan Hötorget och Mäster Samuelsgatan, dels det så kallade Modellkamarhuset snett över gatan. Ingen annan kunglig akademi hade så stora byggnader. Beridarebanan hade varit en kunglig anläggning för tornerspel och bestod av bland annat ridhus, stall och bostadshus. Husen påbyggdes och fick nya funktioner som

I den stora uppodlingens tidevarv slogs 1765 en medalj över framgångarna. Att öka arealen betydde större skördar, ökande inkomster och rikedomar till både lantmannen som till fäderneslandet. Krigets vinster, att ta nytt land i besittning, kunde vinnas på andra sätt, inte minst att genom uppodling av ängar och våtmarker få nya länder fridsamt intagna, som det står på medaljen. Det var framt uttryckt och speglar frihetstidens fredliga årtionden utan krig med grannländerna. Den gamle odalbonden med sina oxar kunde efter nyodling och inhängning av den nya åkern se framtiden an. (Copyright Kungl Myntkabinettet. Fotograf: Gabriel Hildebrand.)

akademiens huvudbyggnad med tjänsterum, direktörsbostad och sessionssal. I övrigt hyrdes lokaler ut som bostäder, butiker och verkstäder. Ombyggnaden leddes av ledamoten och arkitekten Fredrik Blom. Akademibyggnaden blev en av hans och stadens märkligare arkitektoniska skapelser och som praktiskt taget saknade motsvarigheter såväl i Stockholm som i landet i övrigt men är idag nästan glömd. Den nyttjades till 1863 då den revs.

I Modellkammarhuset låg bland annat Kungl. Modellkammaren som var en form av studiesamling med varjehanda redskap och maskiner. Akademien blev nu huvudman för denna och grundade *Kungl. Lantbruksakademiens mekaniska verkstad vid Modellkammaren*, den så kallade Centralverkstaden som skulle förse landet med nya redskap, främst efter brittiska förlagor. Modellkammarhuset blev efter 1863 akademiens huvudbyggnad och var så ända fram till 1954 då också detta hus revs.

Experimentalfältet

Experimentalfältet var skapat efter en engelsk motsvarighet. Det planerades först på Drottningholm, ungefär på det sätt som den brittiske kungen hade det ordnat på slottet Windsor, men akademien anvisades till slut lägenheten Skeppsbroäng, en grannfastighet till Edelcrantz mönstergård Skuggan på Norra Djurgården, och där Stockholms universitet idag ligger. Experimentalfältet skulle ha en dubbel roll, framförallt som

en forskningsmiljö, ett lantbruksvetenskapens centrala laboratorium och till detta knöts en nyinrättad professur i lantbruksvetenskap, men det skulle också fungera som en lönsam mönstergård.

Området var obebyggt och bestod av ängar, kärr, igenlagda åkrar och skogsklädda höjder. Det var således, på ett sätt, en perfekt plats för praktisk lantbruksvetenskap. Här kunde man pedagogiskt visa hur en improduktiv och fattig egendom kunde omformas till välstånd. Här kunde också nya byggnader uppföras enligt det sätt som mönsterböckerna propagerade för. Experimentalfältet kom snabbt att färdigställas med åkrar och försöksfält, och en plant- och trädskola tillkom. En påkostad huvudbyggnad ritades av Blom. Huset finns kvar och bär hans namn. Där möttes besökaren av magnifika utställningssalar med redskap, växter och frön från hela världen, ett lantbruksvetenskapligt bibliotek, sessionssal och sammanträdesrum.

Under 1820-talet inträdde en lågkonjunktur i jordbruket och intresset för organiserad lantbruksvetenskap minskade. Hushållningssällskapen tynade nästan bort. Det brittiska Board of Agriculture nedlades och i Sverige skedde samma sak med Centralverkstaden. Akademiarbetet gick på lågvarv. Edelcrantz var bortgången och professorn i lantbruksvetenskap, Olof Carling, blev ensam på Experimentalfältet, men han kämpade vidare och de vetenskapliga försöken höll samma kvalitet och kvantitet som tidigare.

Det var just detta som i andras ögon var problemet. Den sammanhållna verksamheten generade inte några större inkomster från odlingen men väl stora kostnader för professorns försöksverksamhet. Någon måste betala för detta. Det var samhällets ansvar, hade skaparen, Edelcrantz, och professor Carling menat. Alldeles för dyrt och onödigt, rent av en lekstuga för inkompetens menade andra. Det är här som dramat tar sin början. ✨

1800-TALETS FÖRSTA HÄLFT

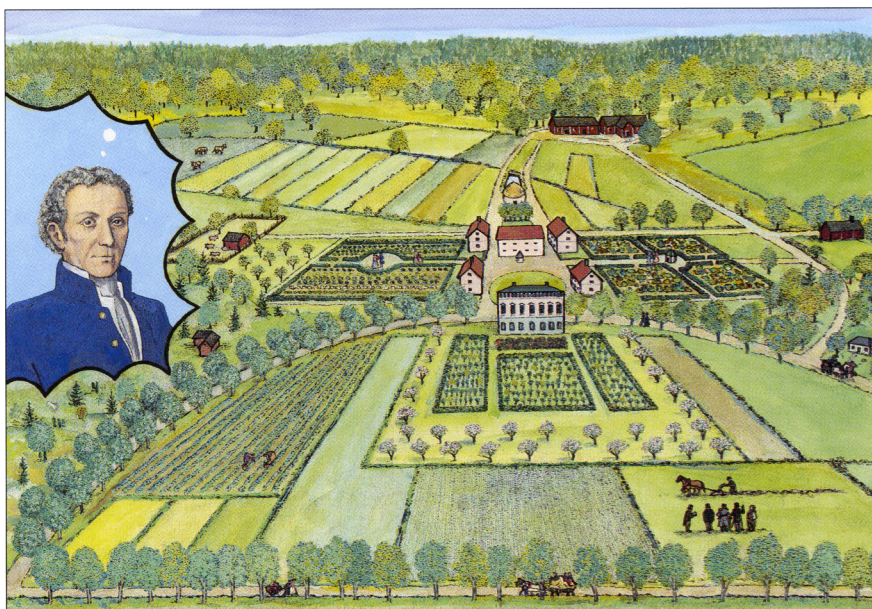
Den experimentella lantbruksvetenskapen

Av Ulrich Lange

Lantbruksvetenskapen skulle bestå av lika delar teori och praktik. För akademiens verksamhet betydde det att Experimentalfältet gavs en dubbel roll, att framför allt vara en forskningsmiljö men också en föredömlig mönstergård, en slags Sveriges främsta lantgård således.

Lantbruksvetenskapen i praktiken

Professorn i lantbruksvetenskap, Olof Carling, planerade och genomförde de lantbruksvetenskapliga försöken i stort sett efter eget gottfinnande. Hans teoretiska utgångspunkter utgick från Thaers läror om tysk kame-ralism och engelskt jordbruk, vilka avsågs leda till en ny praktik. Till hjälp hade han en bokhållare, några arbetsskarlar och med tiden en trädgårdsmästare. Som modern jordbrukare och rättare säsongsanställdes Jonas Gråberg med ett arbetslag från Värmland. Efter att denne slutat

Rekonstruktion av Experimentalfältets ursprungliga utseende så som det formades av Edelcrantz. I mitten Stora huset med sina flyglar omgivna av trädgårdar och försöksodlingar. (Illustration av Charlotte Rinaldo, KSLA.)

1819 övertogs rättarsysslan av en av hans man-
nar, Lars Olsson, fram till 1833.

Carling provade en ny bokföringsmetod, den
så kallade italienska metoden. Den ingick i
ett slags experiment i det att den innebar ett
brott mot äldre tradition. Principerna hade
han förklarat i skrift 1819. Denna bokföring var
ursprunget till senare tids vedertagna dubbla
bokföringsmetod och Carling var långt före sin
tid och sannolikt den förste i vårt land som an-
vände den.

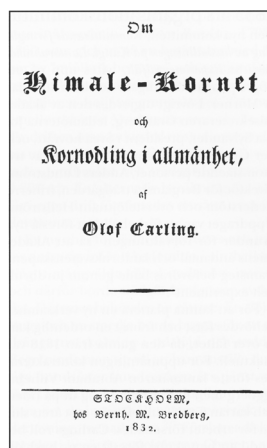
Jordbruksförsöken bestod av torrläggning,
enligt britten Elkingtons metod, uppodling,
markförbättring och gödsling. Med dessa ville
Carling identifiera lagbundenheter och ideala
tillstånd och resultaten överfördes i tabellform
för att kunna bearbetas på ett vetenskapligt sätt. I detta såg han förutsätt-
ningarna för god växtföljd, bördighet och ekonomiskt jordbruk över hu-
vud taget. Han provade brännodling enligt humusteorin och lyckades
med att få ett resultat av »en nästan egyptisk bördighet«. Hans slutled-
ning var att han var en mäktig princip på spåren. Vad det handlade om
var en begynnande insikt om kvävet kemiska egenskaper och han visste
att kväve uppkom ur luft när eld tog bort syre men kvävet betydelse för
växterna kände han inte till även om han anade ett samband.

Gödslingsförsök gjordes med bland annat benmjöl, agnar, aska, släckt
kalk, bark, gödsel från kor, människor, höns, svin, får och häst. De gjor-
des enligt komparativa metoder där gödselmedlen ställdes mot varandra
och resultaten mättes.

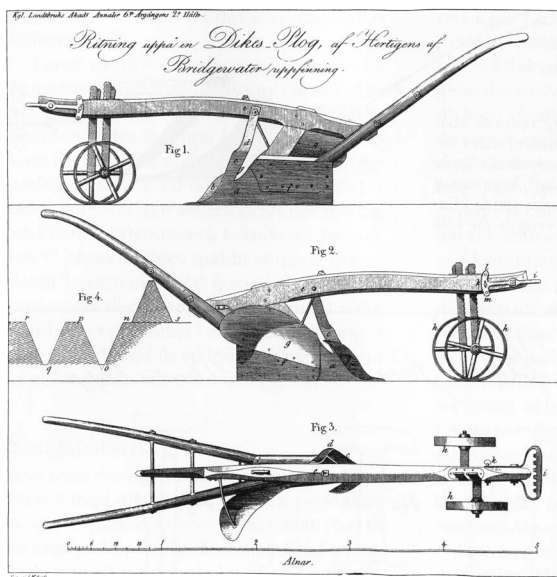
Spannmålsförsöken var omfattande med korn, vete, speltvete, vit-
havre, vickerhavre och nya sorter, som Himalayakorn, en av fältets spe-
cialiteter och Carling publicerade en skrift *Om Himle-kornet och korn-
odling i allmänhet*. Försök gjordes också med sockerbetor, kålrötter, rovor
och potatis. Särskilt betodlingen slog väl ut medan försöken att bränna
brännvin av sockerbetor misslyckades så någon svensk rom lyckades han
inte framställa. Andra växter som provades var engelska kålrötter och
rovor, liksom morötter som han författade en skrift om, *Morotsskötslen*.
Även potatis provades i syfte att få fram sorter med bättre lagrings-
förmåga och som resulterade i skriften *Om potäter*.

Kreatursförsök bedrevs med grisar och får från England, Skottland,
Island och Spanien och med tibetanska getter. Åretruntutfodring med
klöver provades också till uppstallade kor.

Skogsförsöken handlade om mätning för utrönande av tillväxt. Man

Titelsidan till professor
Carlings vetenskapliga
skrift om det nya Hima-
layakornet. (Om Himale-
Kornet 1832.)

En gentlemannajordbrukare kunde inte bara bedriva ett metodiskt riktigt engelskt jordbruk, han kunde också konstruera moderna och nydanande redskap. I Edelcrantz samlingar fanns flera sådana, som denna dikesplog som »uppfunnits» av hertigen av Bridgewater. Den uttrangerades efter 1850 men en liknande plog finns fortfarande kvar i akademiens samlingar som numera ägs av Nordiska museet. (Illustration i Landbruksacademiens Annaler 1818.)

försökte också utvinna andra produkter än virke, man kolade och tillverkade tjära liksom träsyra för färgning och garvning.

Det odlades lin från Riga och Schlesien, hampa och hirs från Kina, ärtor från Tyskland och perenner från Sibirien. Det fanns linser, anis, sesam och safflor, och bomull från Egypten, tobak från Syrien, majs från Amerika och ris från Indien, mullbär och humle och mycket mer. Fram emot 1830 omfattade trädskolorna 17 000 träd av 6 000 arter, de flesta uppdragna ur egna frön, samt 12 000 plantor som var framtagna genom olika ympningsmetoder. Försök gjordes också att bestryka stammarna med kalkblandad lera till skydd mot skadeinsekter. Växtmaterialet stammade till en början till stor del från Edelcrantz gård Skuggan och bestod av bland annat plantor till tyska päron, lärk- och fruktträd från Baltikum och okända träd från Atlasbergen och Amerika.

Komparativa redskapsprovningar genomfördes med odlingsmaskiner och med svenska och utländska plogar. Den samling redskap som Edelcrantz hemfört från Storbritannien inköptes med tiden av akademien och kom att hamna på Experimentalfältet. Carlings ville använda dem i jordbruket och på annat sätt göra dem kända men akademien var rädd om dem och tillät inte att de nyttjades i praktiken.

Försök gjordes med byggnader i nya eller besparande material, så att lägre kostnader förenades med längre varaktighet samt med avsikt att ta fram lämpliga byggnadsmaterial för skoglösa trakter. I många fall utformades de som experimentbyggnader i olika tekniker med saltorkad lera, i lertegel som var bränt i fria luften och i skiftesverk.

Det var en mycket omfattande och imponerande vetenskaplig verksamhet som Carling förestod på Experimentalfältet. Men var den till någon nytta?

Problemen

Det låg en motsättning i tanken att fältet skulle vara både en mönstergård för modernt jordbruk och en försöksgård för lantbruksvetenskap. Mönstergården skulle generera inkomster medan försöksgården skulle få kosta. Odlingen skulle bekosta försöken men experimenten motverkade ett rationellt jordbruk.

Trots ambitionerna gick arbetet trögt redan från början. Den svaga ekonomin hotade hela verksamheten och utgifterna blev oväntat stora. På tre år kom fältet att kosta akademien 11.000 rdr medan inkomsterna bara uppgick till 600 rdr. Med Experimentalfältet hade Edelcrantz nått sitt mål men han oroades för att verksamheten snart kunde komma att läggas ned. In i det sista hävdade han med skärpa vetenskapens betydelse och strax före sin död skrev han »att akademien skulle upphäva sig själv och bara bli en vanlig societet eller förening om Experimentalfältet skulle upphöra«.

Kritiken

Med Edelcrantz död blev lantbruksvetenskapen sårbar och kritikerna mot forskningen vaknade till liv. Det började med klagomål mot Carlings bokföring som ansågs undermålig och obegriplig. År 1825 kom en svidande kritik i en liten skrift. Ingenting i Edelcrantz plan följdes, menades det, och det goda syftet hade blivit alldeles förfelat. Inget hade bidragit till jordbrukets förbättring i landet och fältet beskrevs som en skandal med ett lantbruk i sin fullkomligaste lägervall som byggde på brist på tankeupplysning. Det var dumheten som styrde! Kritiken diskuterades i akademien men direktören, greve Mörner, tyckte det var under akademiens värdighet att över huvud taget bemöta den. Fältet fick även negativ publicitet då en tidning skrev om dåliga förhållanden och oreda inom trädgården. Oron spreds och 1829 besöktes det av flera riksdagsmän som kunde konstatera ett dåligt åkerbruk.

Till en början stod Mörner alltid upp till Carlings försvar och menade att man inte kunde ta till sig nyheter utifrån utseendet på fältet utan bara av resultaten av detsamma. Där någon finner ordning och syfte finner en annan ingenting, menade han. Men inom akademien var man missnöjd med att ingen planering av försöken förekom och efterlyste årliga verksamhetsplaner. Problem att få fram årliga bokslut oroade också. Först 1824 presenterades de för åren 1819–22 men de underkändes av revisorerna. I verkligheten förstod de nog inte innebörden i den nya bokföringen men när ledamöter klagade och ville ha en enklare sådan svarade professorn med att vara nonchalant. År 1828 meddelade reviso-

terna att räkenskaperna var omöjliga att revidera och underkände hela metoden. Det blev det sista slaget mot den dubbla bokföringen. Hädanefter skulle en sådan göras »efter riktiga metoder«. Carling protesterade och Mörner ingrep återigen till hans försvar men i längden kunde Carling inte stå emot trycket och presenterade slutligen en enklare metod i form av en tabell. Även den dömdes ut som »bristfällig«. Situationen befanns omöjlig. Stenen var satt i rullning.

När Carling 1830 begärde anslag utan att redovisa till vad de skulle användas bordlades frågan. Han menade att lantbruksavdelningens förslag alltid skulle gälla och att det för förvaltningskommittén bara var att expediera ärendet. Nu ingrep Mörner och menade att akademien i sin helhet var ansvarig för fältet, inte bara lantbruksavdelningen. Därmed förlorade professorn sin sista bundsförvant. Allt blev nu en enda röra och anslaget drogs in varefter Carling tvingades inkomma med ansökningar för varje enskilt försök. Av alla dem som attackerade honom framstår några som särskilt förödande. Det var dels revisorerna, grosshandlare Carl Palmstedt och kammarrådet Per Velin, dels akademisekreteraren, Per Adolf Granberg, liksom vetenskapsavdelningens ordförande, Jöns Jacob Berzelius. Granberg gav aldrig upp sitt hat till Carling – inte ens efter dennes död.

Carling faller

År 1830 föreslogs i akademien att jordbruket skulle prioriteras framför försöken och man menade att av alla vetenskapliga försök hade ytterst få blivit kända, ens inom akademien. Carling uppdrogs att rekonstruera alla och upprätta en förteckning från 1816 och framåt. Den gode Mörner ingrep emellertid. Han höll visserligen med om att resultaten borde ha offentliggjorts bättre men det som befunnits värdefullt var ändå tryckt och utsänt till hushållningssällskapen, vad mer kunde man göra? Något intresse av själva försökens utförande var ju inte att vänta, menade han.

År 1832 tillsattes en kommitté för att se över administrationen vilket resulterade i kraftigt minskade resurser. Den menade också att Edelcrantz verksamhetsplan mest innehöll allmänna fraser och numera saknade relevans. Professorn skulle istället ansvara för egendom och personal, och i övrigt hålla sig inom givna ramar. Försöken skulle underordnas jordbruket och inga experiment fick göras utan godkännande av akademien. Redovisningen skulle bestå av kassaräkningar i debet och kredit. Carling gick till motoffensiv med en lång inlaga till forskningens försvar. På punkt efter punkt försökte han slå sönder utredningens argument. Han framhöll att vetenskapen aldrig kunde underordnas ett ordi- närt lantbruk, den medgav helt enkelt inget utrymme för »det vanliga«.

»Vad över hela riket brukas blir ingen norm för dem som går en obanad väg«, skrev han. Experimenten var inte till för fältets framgång utan för ett vidare sammanhang. De var oumbärliga för vetenskapliga ändamål. Själv såg han sig som vetenskapsman, inte som ett lantbruksbefäl.

Inom akademien var det oroligt. Mörner företrädde en syn som delvis liknade Carlings men efter långa diskussioner avvisades dennes reservationer. En ny kommitté tillsattes och Palmstedt menade att det verkade som om »ingen vågade vidröra det murkna trädet, av fruktan att bli blind av det maskmjöl, som vid ett allvarsamt tag skall damma ut och förblinda de skumögda«. Det var ord och inga visor och de var riktade mot Carling. Den nya kommittén skulle föreslå grunder för förvaltningen »så att Akademiens ändamål och lantbruksvetenskapens framsteg befordras både genom jordbruk och experiment«!

Frågan om fältet debatterades också i pressen. Förre landshövdingen i Skaraborg och ledamoten, Adlersparre, gick till våldsamt angrepp och beskrev dess orediga utseende och professorns inkompetens. Försöken ansågs småaktiga och löjeväckande, och Carling som över huvud taget omedgörlig. Möjligen kunde han vara lämplig för stillasittande arbete, inte minst med anledning av hans numera sjukliga tillstånd, men det var inte akademiens roll att utgöra någon pensionsanstalt. Därför borde han omedelbart sägas upp och flytta från fältet menade den ilskne Adlersparre. I ett försök att försvara sig replikerade Carling med en lång harang där han mest ställde det Goda emot det Onda och skrev att »Man plockar inga vindruvor från törne, eller ens fikon från tistlar«. Men ingen begrep vad han åsyftade och motståndarna skakade på huvudena åt de mångordiga obegripligheterna. Efter detta deltog Carling aldrig mer i förvaltningskommitténs arbete.

Carlings var dessutom sjuk och i början av 1834 avled han, varvid kommittén fick fria händer och tog över ansvaret för fältet. Adlersparre följde Carling i döden året därpå men det lika ilskne kammarrådet Velling levde vidare i händelsernas centrum. Med honom som övervakande ombud på Experimentalfältet och med den tidigare bokhållaren som inspektör för verksamheten var slutet kommet för den organiserade lantbruksvetenskapens utövande i riket.

Epilog

Var Carling inkompetent. Ja, om man får tro hans belackare. Men dessa hade liten, eller ingen, förmåga att förstå hans vetenskapliga verksamhet, som de bokföringsprinciper som alla dagens ekonomer använder sig av. Kanske kan man också säga, som Mörner menat, att det var svårt för en vanlig besökare att begripa försökens natur, vilket kan exemplifieras av Märta Helena Reenstierna, den berömda Årstafrun, som efter att be-

sökt fältet 1831 skrev i sin dagbok att hon »sett många träd, blommor och växter utan att förstå någonting«.

Kritikerna hade också missat att professorn var något nytt på spåren. Tiden för den praktiska betydelsens överlägsenhet inom lantbruksvetenskapen började rinna ut till förmån för de mer avancerade teoriernas betydelse. Och lantbruksvetenskapen var under Carlings ledning på väg att ändra riktning mot något vi kan karaktärisera som modernt. I Europa hade man alltmer börjat intressera sig för laboratorieförsök, framför allt inom kemi och fysiologi. Detta hade Carling vetskap om och 1833 hade han beklagat sig över att han inte hade något laboratorium.

Men inom akademien som helhet började snart en starkare period. Gabriel Poppius blev 1838 akademiens direktör och med honom följde hans statliga lantbruksuppdrag. Härmed blev akademiens förvaltningskommitté under 1840-talet en rådgivande och förvaltande myndighet under Civildepartementet och med Poppius som direktör och med Hjalmar Nathorst som sekreterare fick man en ny styrka. I och med den samtida återhämtningen för samhällsekonomin vaknande också hushållningssällskapen till liv och ett livligt samarbete med akademien kom åter till stånd, inte minst i anordnandet av nationella lantbruksmöten. 1840-talet blev akademiens tillväxtperiod som senare skulle bärga viktiga skördar. ✎

Abraham Niclas Edelcrantz

(1754–1821, ledamot 1812)

Av Ulrich Lange

Abraham Niclas Edelcrantz föddes i Åbo som Abraham Niclas Clewberg. Han stammade på mödernet från en uppländsk bondesläkt och på fädernet från en prästsläkt. Fadern var professor i teologi vid Åbo akademi. Där inskrevs Abraham som student 1766 och disputerade vid 19 års ålder på två avhandlingar, en om optik och en om litteraturhistoria.

En lysande karriär

Clewberg utsågs 1773 till docent i lärdoms historia och naturkunnighet men flyttade 1775 till Stockholm som bibliotekarie vid kungens handbibliotek. Han återvände dock 1778 till Åbo akademi och blev adjunkt, 1780 universitetsbibliotekarie och 1783 professor. Detta år flyttade han dock till Stockholm för gott och utsågs till sekreterare i regeringskansliet och förvaltare av kungens handkassa. Med åren följde nya höga poster, direktör för Operan och Dramaten, kungens handsekreterare, ledamot av Generaltulldirektionen, kansliråd, arkivarie vid K. Maj:ts Orden, chef för telegrafinrättningen och brandförsäkringsverket, hovkansler, överintendent för de kungliga konstsamlingarna och president i kommerskollegium. Han blev ledamot i samfund och akademier, Konstakademien, Krigsvetenskapsakademien, Lantbruksakademien, Musikaliska akademien, Patriotiska sällskapet, Svenska akademien, Vetenskapsakademien, Vitterhetsakademien, Physiografiska sällskapet i Lund och i flera utländska samfund. I Konstakademien var han preses och i Lantbruksakademien direktör.

Clewberg blev Edelcrantz 1789 då han adlades och erhöll 1815 titeln friherre. När han avled var han egentligen att betrakta som den ende i Gustav III:s krets som behållit sin position orubbad. Hur mycket det berodde på oumbärlighet eller på förmåga att vända kappan efter vin-

den kan diskuteras, en stor förmåga till politisk överlevnad besatt han dock och hade ett finger med i mycket av vad som hände i det officiella Sverige under gott och väl 35 år.

Poeten

Fram till Gustav III:s död 1793 var det konsten som upptog hans intresse. Han debuterade som poet 1782 och ansågs litterärt framstående. Poesin gav honom en stol i Svenska akademien vid dess instiftande 1786. Han skrev premiärpjäsen då Dramatiska teatern invigdes 1787 och det första verket som sattes upp på Operan 1793. Hans översättning av den engelska kungssången kom att stå sig som svensk kungssång i 60 år. Någon tongivande diktare blev han likväl inte. Det var mer som administratör som han hade inflytande.

Uppfinnaren

Efter Gustav III:s död återvände han till naturvetenskapen genom sitt intresse för ett franskt optiskt telegrafsystem som han effektiviserade. En fungerande telegrafanläggning stod klar 1794 mellan Stockholm och Drottningholm och på Gustav IV Adolf 16 årsdag firades det med telegrafens hjälp. Från Stockholm sändes en hyllningsvers till de kungliga. Den nådde fram på sju minuter. Uppväktningen var översvallande och succén given. *Afhandling om Telegrapher* utkom 1796 och under följande år byggdes systemet ut med huvudstation på Katarina kyrkas torn. Den stod i förbindelse med hans bostad i Operahuset och hans gård Skuggan, med de kungliga slotten i Stockholmstrakten och med Fredriksborgs och Vaxholms fästningar. Linjer till Gävle i norr, Ekerö på Åland och Landsort i söder byggdes snabbt ut. På västkusten tillkom linjen Göteborg–Marstrand och Vinga, i Skåne mellan Helsingborg och Helsingör. Systemet ställdes till allmänhetens förfogande och vem som helst kunde sända meddelanden mot avgift. I takt med att elektriska telegrafledningar började byggas under 1850-talet, lades de optiska telegraferna ned, i Stockholm under 1860- och 1870-talen. Den sista linjen, Göteborg–Brännö–Vinga stängdes 1881.

Andra uppfinningar av Edelcrantz var en spannmålstork, en linspånadsmaskin och en egen ångmaskin. Under en vistelse i England fattade han intresse för ångteknik och övertygade maskin- och fartygskonstruktören Samuel Owen att följa med hem till Sverige och de grundade tillsammans den så kallade Ångkvarn på Kungsholmen.

Gentlemannajordbrukaren

Mellan åren 1801 och 1804 befann sig Edelcrantz på studieresa. I Hannover besökte han Albrecht Thaer. I Frankrike studerade han revolutionens reformer och inrättandet av olika sällskap för jordbrukets främjande. I England blev han bekant med ledaren för The Board of Agriculture, Sir John Sinclair, och ovan nämnde Owen. Han hemförde åkerbruksredskap och ångmaskiner och på Skuggan praktiserade han det nya jordbruket med förökning av utländska frön och odling av nya växter. Snart fanns mängder med nytt material och han framstod som en verklig gentleman-farmer, men nöjde sig inte med det. Han ville bli en svensk Sinclair, men för det behövde han en nationell lantbruksorganisation. Målet blev att instifta en kunglig akademi med en praktisk provanläggning och för denna skulle Skuggan stå som förebild. Målet nåddes 1811 med Kongl. Lantbruksacademien och med Experimentalfältet 1816.

Eftermälet

Få torde ha haft ett så stort inflytande i sin samtid som Edelcrantz. Det står utom allt tvivel att han hade ett ypperligt huvud och en kolossal arbetsförmåga. Därför togs han i anspråk och sattes till att leda och ansvara för vitt skilda verksamheter. Under sin levnad framställdes han som ett universalsnille men idag är han tämligen okänd. Ingen läser hans poesi och man kan fråga sig om samtidens uppskattning var uppriktig eller kopplad till hans maktposition. Han var ingen utåtriktad sällskapsmänniska och han ansågs litet stel och tråkig. Eftermälet blev inte särskilt gott men så obetydlig som han framställdes i ett biografiskt handlexikon från 1870-talet kan han knappast ha varit:

Såsom öfverintendent har han ingen nytta gjort, endast låtit en del gamla stenkyrkor i landsorten förstöras genom stillösa tillbyggnader, och såsom konstakademiens ledare var han fullkomligt betydelselös.

Det är istället som praktisk naturvetenskapsman han i någon mån är hågkommen, som lantbruksakademiens organisatör, som den förste som kunde få en ångmaskin att fungera i praktisk drift och framför allt, som konstruktör av den optiska telegrafan. Man skulle kunna förvänta sig att hans uppfinningar renderat honom ryktbarhet som en av alla 1700-talets hjältar i svensk historia, men så är rakt inte fallet. Istället är det vår akademi som nästan ensam bevarar hans minne. Det fysiska

minnesmärket över hans strävanden är emellertid mönstergården Skuggan där han skapade det som står att läsa på obeliskens i parken:

ABRAH. NICL.
EDELCRANTZ
GAV
ÅT DESSA MARKER
ODLINGEN
BYGGNADERNA
NAMNET
✿

ANVÄND LITTERATUR

- Lange, Ulrich, 2000, *Experimentalfältet. Kungl. Lantbruksakademiens experiment- och försöksverksamhet på norra Djurgården i Stockholm 1816–1907* (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden. 23), Stockholm.
- Lange, Ulrich, 2010, »Edelcrantz, Skuggan och lantbruksvetenskapens landskap«, i *Kungliga nationalstadsparken. Historiskt landskap i levande stad*, Kungl. Djurgårdens förvaltning, Stockholm.

Jacob Berzelius

1779–1848, ledamot och
föredragande i vetenskapsklassen 1812

Av Ulf Jansson

Jacob Berzelius är en av de mer namnkunniga naturvetenskapliga forskarna i Sverige under modern tid. Han brukar benämnas som den svenska kemins fader och var medlem i ett flertal av de kungliga akademierna och viktigare sällskapen under början av 1800-talet. Vetenskapsakademien, Svenska akademien, Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, Lantbruksakademien, Krigsvetenskapsakademien, Vetenskaps societeten i Uppsala, Fysiografiska sällskapet i Lund, Vetenskaps- och vitterhetssällskapet i Göteborg, för att nämna de viktigaste. Han var också medlem i 84 utländska akademier och sällskap. En mindre känd roll var att han var mycket aktiv inom Lantbruksakademien vid dess grundande.

Att redogöra för hans forskargärning på ett kortfattat sätt är inte möjligt. Han arbetade med att införa atomteorin inom kemin och under hans ledning upptäcktes ett flertal grundämnen, såsom kisel, selen, cerium och torium. Han är också upphovsmannen till de förkortningar av grundämnen på en eller två bokstäver baserat på ämnets latinska namn som vi använder idag. Detta visar på hur systematiskt Berzelius gick tillväga och han var också en föregångare i att genomföra vetenskapligt kontrollerade och noggranna experiment.

Berzelius är kanske mest bekant för sina senare arbeten med oorganisk kemi, men han ägnade sig också åt organisk kemi och utgav redan 1806–08 i två volymer *Föreläsningar i djurkemin*. Boken baseras på hans period från 1803–05 då han var verksam vid Kirurgiska Läroverket i Stockholm. Boken beskriver djurkropparnas beståndsdelar i livet, vid sjukdomar och vad som sker efter döden. Man kan läsa om andedräkten, blodomloppet med mera allt klätt i kemiska termer. Detta kan sägas vara grunden för fysiologisk kemi. 1808–30 utkom Berzelius med boken *Lärobok i kemien* i 6 volymer. Den kom att översättas till tyska, franska, nederländska, italienska och spanska och bli ett standardverk under 1800-talet. Han hade en omfattande produktion av arbeten, inte minst

som ständig sekreterare i Vetenskapsakademien från år 1818 där han höll i protokollen. Att han var en betydelsefull person inom naturvetenskapen är oomtvistat och förutom medlemskap i stort sett alla akademier så förärades han 12 kungliga ordnar. Han blev vidare adlad år 1818 och blev friherre år 1835.

Berzelius hade varit i England och återkom till Sverige i slutet av 1812 och då hade Lantbruksakademien inrättats. Han blev då från start arbetande ledamot och föredragande eller som han själv skriver förvaltare av vetenskapsavdelningen och fick ett årligt arvode på 300 rdr. Från början var denna position på tre år, men blev sedan omvandlad till livstid. Han förde där noggranna protokoll under drygt 30 år i akademiens tidiga fas. Man hade frekventa möten i början. År 1815 hade vetenskapsavdelningen exempelvis tolv sammankomster där Berzelius var närvarande på alla utom en. Mötena kom att reduceras under 1820-talet till hälften och innehållet, åtminstone enligt protokollen, blev mindre digra.

Enligt paragraf 7 i de första stadgarna skulle vetenskapsavdelningen befordra verksamheter: »... urtiden Landthushållningens grunder, som hämtas utrustning Chemie, Physik och Natural-historia«. Man skulle även arbeta för boskapsmedicin och veterinärskolors inrättande. Till avdelningens uppdrag hörde även att översätta utländska tidskrifter och ge ut en »svensk Landthushållnings-journal«. Redan från start började vetenskapsavdelningen med Berzelius vid rodret att planera utgivningen av *Lantbruksakademiens annaler*. År 1827 beslutade man att ändra namnet till *Kungl. Landtbruksakademiens handlingar*. Redan i första numret från år 1813 skrev Berzelius två artiklar. En mer omfattande om åkerjordens kemiska sammansättning och metoder för att undersöka den samt en artikel där han genomför en jordanalys av en fruktbar jord som aldrig gödslats på Bystadsgärdet på Björkö i Mälaren. Även om Berzelius inte nämner Birka vid namn så gjorde han här den första analysen av jorden på det vikingatida Birka.

1814 skrev han i artikeln *Några upplysningar om Nödrödsämnen* hur man med tanke på missväxten 1812 kan använda sig av alternativa växtdelar för föda. Han har bland annat gjort egna analyser om näringsinnehållet i bark. Han skriver vidare om hur mossar och lavar kan bearbetas för att bli föda. Lavar kan bearbetas på olika sätt och serveras som gelé, soppa eller sallad. Han skriver vidare att om man bortser från smaken så kan man med lite salt skapa en födande rätt som skulle kunna användas av fattiga även år utan missväxt. Berzelius var under 1820- och 1830-talen inte så aktiv med att publicera sig inom Akademiens ramar, men 1845 kom en omfattande text, som kom att bli hans sista, med titeln *Om den organiska naturens grundämnen och sättet, hvarpå den lefvande naturen tillegnar sig den.* ❧

ANVÄND LITTERATUR

KSLA arkiv A III e, Vetenskapsavdelningens protokoll.

Berzelius, Jac., 1901, *Själfbiografiska anteckningar*; utgifna af Kongl. Svenska vetenskapsakademien genom H.G. Söderbaum, Norstedts, Stockholm.

Söderbaum, H.G., 1924, »Berzelius, Jöns Jacob«, i *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd 4.

Trofast, Jan, 1990, *Jac. Berzelius i de kungliga kretsarna*, Lund.

Olof Carling

(1787–1834, ledamot 1817)

Av Ulrich Lange

Olof Carling föddes i Kaskö i Österbotten men familjen flyttade snart till Härnösand där fadern blev tulluppsyningsman. Efter studentexamen väntade studier vid Uppsala universitetet och vid 25 års ålder examinerades han till filosofie magister som den främste i sin årskull. Hans avhandling utgavs 1815 och han utsågs till docent i österländska språk, det vill säga grekiska.

Efter att en tid ha livnärt sig som informator och översättare, av bland annat texter av Göthe, tog vår akademi till vara på hans språkkunskaper. Han fick 1814 i uppdrag att översätta Thaers texter om lantbruksbokhållning och en liknande artikel i *Farmers Magazine*. Dessa, jämte kortare utdrag ur andra verk, utgavs av akademien 1815 med titeln *Avhandlingar om lantbruks-bokhålleri*, med ett förord av Carling. Med stöd av Edelcrantz anställdes han 1816 som föreståndare för Experimentalfältet trots att han saknade erfarenhet av praktiskt lantbruk. I samma veva blev han ledamot av akademien.

Ordförande i tre avdelningar

Karriären inom akademien tog fart. Han blev inte bara föreståndare för Experimentalfältet utan också ordförande i räkenskapsavdelningen. Strax tog han plats i lantbruksavdelningen och blev dess ordförande. Han tog 1819 dessutom plats i skogs- och trädgårdsavdelningen, även där som ordförande. Senare adjungerades han som ledamot i vetenskapsavdelningen men sedan började lyckan vända. När en särskild bibliotekarie för akademien skulle anställas anmälde han omedelbart sitt intresse men nu hade omgivningen fått nog och ansökan avlogs.

Ingen annan har under akademiens historia suttit på så många stolar som Carling gjort. För att över huvud taget kunna förklara hans starka roll får man utgå från att han bör ha varit Edelcrantz favorit. Hade denne bara levt några fler år hade Carling kanske också blivit både ordinarie ledamot i vetenskapsavdelningen och akademibibliotekarie. Hur deras personliga förhållande tedde sig vet vi inte, men båda var ungar, grannar, kolleger och delade intresset för lantbruksvetenskap och poesi.

Professor i lantbruksvetenskap

Som föreståndare för Experimentalfältet följde en särskild professur men tillsättningen drog ut på tiden och var mest att betrakta som en heders-titel. Kanske tog det också regeringen emot att utse en språkman till professor i lantbruksvetenskap. Trägen vinner dock och när Carling 1826 inträdde i vetenskapsavdelningen begärde han omedelbart att bli utsedd till avlönad professor. Så blev det.

Som professor var han skyldig att hålla sig underrättad om vetenskapens framsteg, införskaffa utländska böcker och tidskrifter, författa vetenskapliga skrifter, föranstalta försök, författa underrättelser till hushållningssällskapen, ge undervisning genom demonstrationer och föreläsningar samt att i mån av tid ge råd och anvisningar till privatpersoner. Carling tycks emellertid knappast ha uppfattat instruktionen som något att rätta sig efter och skulle längre fram inte ens kunna erinra sig dess innehåll. Han byggde dock med tiden upp en boksamling som kom att växa till ett omfattande lantbruksvetenskapligt bibliotek. Som vetenskapsman var han oerhört noggrann och noterade allt som kom i hans väg och i verksamhetsberättelserna hänvisade han ofta till Thaers metoder. Såvitt jag kunnat bedöma utfördes alla odlingsförsök och kreatursmätningar till punkt och pricka på det sätt som Thaer hade angivit.

En besvärlig människa

Som privatperson har Carling beskrivits som en beskedlig och djupt religiös människa med ett godsinnat allvar och han fortsatte att vid sidan av sin professur arbeta som översättare, till exempel av Schillers sorgespel och utkom även med egna verk, bland andra en läsebok i biblisk historia för ungdomar.

Han ägde en grundlig lärdom och hade lätt för att entusiasmera omgivningen för antik kultur men, ironiskt nog, inte så mycket för lantbruk. Han gav å ena sidan intryck av att vara en oförvitlig vetenskapsman och husbonde som såg till sina arbetares väl och ve men hamnade med tiden allt oftare i konflikt med andra akademiledamöter. Motståndarna ansåg Carling egensinnig, inåtvänd och obenägen att meddela sig med omgivningen. Han rådfrågade sällan andra och framstod med tiden som olämplig för sin uppgift. I detta låg måhända kärnan i hans natur. Han var lika lämplig för teoretisk vetenskap, grundforskning och experimentell odling som olämplig att driva ett lantbruk. Det intresserade honom inte. Kanske är det ett understatement att påstå att man hos Carling kunde ana ett drag av maktlystenhet och en lust att lägga under sig allt fler verksamheter.

Döden och upprättelsen

Under 1832 försämrades Carlings hälsa och han uteblev han allt oftare från alla de sammankomster i de avdelningar och kommittéer han var satt att leda. Krassligheten tilltog och efter en tids sängliggande avled han 1834, i en ålder av 46 år. Inga minnesord skrevs och hans gärning föll snart i glömska. Men det var då det. Knappt trettio år senare skulle han få återupprättelse och för en kort stund få framstå som en stor men missförstådd vetenskapsman.

Under 1850-talet framförde ledande personer inom akademien att Carling varit undervärderad som forskare och att det berodde på att Sverige på dennes tid inte varit moget att rätt förstå betydelsen av hans verksamhet. Då hade man ansett denna småaktig och alltför vetenskaplig. Nu skulle man ha uppskattat och förstått den. Hans noggrannhet och intresse var ju själva förutsättningen för en äkta vetenskapssyn och vittnade om en skarpsinnig forskare som varit före sin tid. Om han bara fått leva och verka längre skulle han gjort samtiden den största heder och hans arbete förtjänat den största uppmärksamhet, menade man. Men någon formell upprättelse inom akademien fick han aldrig och lämnades åter i glömska. I akademiens hundraårsskrift 1914 omnämns han mest som en besvärlig person och olämplig sin uppgift. 🌸

ANVÄND LITTERATUR

Lange, Ulrich, 2000, *Experimentalfältet. Kungl. Lantbruksakademiens experiment- och försöksverksamhet på norra Djurgården i Stockholm 1816–1907* (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden. 23), Stockholm.

Gabriel Poppius

(1769–1856, ledamot 1817)

Av Ronny Pettersson

Gabriel Poppius föddes i Jockas i Finland 1769 och utbildade sig till jurist vid Åbo akademi. Han var verksam som jurist och ämbetsman i Finland och Sverige. Under 1810 och 1820-talen var Poppius justitieråd och engagerade sig starkt i högsta domstolens laggranskning. Hans insatser där bidrog till att stärka domstolens anseende och självständighet. År 1826 utnämndes Poppius till president i Kommerskollegium och under hans ledning reformerades verksamheten vid det ifrågasatta ämbetsverket. Som ledamot av Vetenskapsakademien, där han var preses i slutet av 1820-talet, valdes Poppius 1828, och vid de två följande riksmötena, till den ena av akademiens två platser i prästeståndet. Han deltog flitigt i diskussionerna i näringspolitiska och statsfinansiella frågor. Med sin liberala syn kom Poppius i åtskilliga lagfrågor i dispyt med E.G. Geijer. Så var fallet när riksdagen 1828–30 diskuterade laga skiftesstadgan, som Geijer karakteriserade som »en verklig byting, som kommer att suga sig stor på Sveriges mærg och must«. Poppius svarade att han »med tillfredsställelse avhört med vilken skicklighet och förmåga professor Geijer yttrar sig även i ämnen vitt skilda från dem, åt vilka han så förtjänstfullt ägnar odelade mödor«.

I sitt arbete som president i Kommerskollegium visade Poppius sin stora organisatoriska förmåga. Han utarbetade en plan för en effektivare organisation och i den fastlades de administrativa rutinerna på ett fördömligt sätt. Poppius insatser på lantbrukets område gällde bland annat ullkulturen, som fångat hans intresse. År 1829 åtog han sig uppsikten över stamschäferierna och herdeskolan på Näs samt över ullkontoret och ullmagasinet i Norrköping. Fåraveln gjorde stora framsteg på 1830-talet under Poppius ledning. Stigande ullimport från Australien och fallande ullpriser fick dock Poppius att misströsta om den finulliga fåravelns framtid i Sverige och han menade i slutet av 1830-talet att alla stödåtgärder borde upphöra. Poppius verkade också som inspektor vid Nonnens lant-

bruksinstitut Degeberg. Han hade också varit en av akademiens inspektörer och var väl förtrogen med dess interna förhållanden.

Under 1820- och 1830-talen var akademiens ställning svag. Poppius utsågs till direktör 1838 och fick i uppdrag att rycka upp verksamheten och göra akademien till vad den borde vara. Poppius var väl skickad för uppdraget genom sin verksamhet som jurist och ämbetsman samt som president i Kommerskollegium och statsråd. Genom Poppius energiska arbete, tillsammans med den nya sekreteraren Johan Theophil Nathhorst, fick akademien en fungerande organisation som klarade personskiften i ledningen och hade en regelstyrd byråkrati. Nya stadgar 1841 förenklade ledamotskategorierna och stärkte förvaltningskommittén. Även sekreterarens ställning och inflytande förstärktes genom reformerna. Tillsammans med Nathhorst, som var den förste professionelle lanthushållaren i akademiens ledning, gjorde Poppius akademien till det givna topporganet för landets jordbruk. Initiativ togs för att vitalisera de tämligen passiva hushållningssällskapen och till nationella lantbruksmöten. Experimentalfältet reorganiserades också under Poppius tid som direktör, som kombinerat mönsterjordbruk och försöksfält.

Poppius såg också till att myndighetsuppdrag, som han tidigare innehaft personligen, fördes över till akademien. Förvaltningskommittén fick 1849 i uppdrag att ha överinseendet och kontrollen över lantbruksinstituten och lantbruksskolorna, över stamschäferierna samt de med statsmedel avlönade agronomerna och undervisarna. Kommitténs uppdrag innefattade att föreslå förändringar på dessa områden samt avge yttrande och lämna upplysningar till civildepartementet i ärenden, som rörde lantbruket och dess binäringar. Därmed fick förvaltningskommittén ställning som rådgivande och förvaltande myndighet under civildepartementet, en ställning som kvarstod till 1889, då Lantbruksstyrelsen inrättades. ✂

ANVÄND LITTERATUR

Grage, Elsa-Britta, 1997, »Poppius, Gabriel«, *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd 29.

Juhlin Dannfelt, Herman, 1913, *Kungl. Landtbruksakademien 1813–1912 samt Svenska lanthushållningen under nittonde århundradet*, Bd 1–2, Stockholm.

Jonas Gråberg

(1772–1837, ledamot 1818)

Av Ulrich Lange

Jonas Gråberg var den förste personen ur allmogen som blev ledamot i akademien, om än som korresponderande sådan. Han är en av de intressantare praktikerna inom akademiens lantbruksvetenskap. Som varande varken godsägare eller av börd kan han ses som symbol för den patriotiska lantbruksvetenskapen, där kunskapen hade droppat nedåt från överheten till allmogen och fött fram en framstående representant för ett nytt samhälle. Gråberg var helt enkelt beviset för vetenskapsmetodens framgång. Trots många offentliga uppdrag i lantbrukets tjänst var han dock under hela livet främst bonde och hantverkare på sin gård i Värmland.

Den lantbruksvetenskapliga praktikern

Gråberg föddes i Borgvik i en bondefamilj men i släkten fanns också präster och militärer. Det finns inga uppgifter om hans tidiga liv mer än att han sysslade med tillverkning av jordbruksredskap och att han lärt sig läsa, skriva och räkna. I trettioårsåldern var han en välkänd person i Värmland och 1803 hade han blivit invald i länets hushållningssällskap. Några år senare utsåg sällskapet honom till, vad man kan kalla, sin stipendiat, vilket gav honom möjlighet att få vistas på egendomen Engeltofta i Skåne och där studera modern engelsk redskapstillverkning. Engeltofta ägdes av den välkände lantbruksreformatorn Carl Georg Stiernsvärd som där drev ett riksbekant mönsterjordbruk under ledning av skotska förmän och plogdrängar. En modern smedja fanns också där jordbruksredskap tillverkades av skotska experter, framför allt mekanikerna Alexander Bonthron, Dawid Donnalsson, Robert Machai och Walter Pride samt Dawid Pride.

Till denna internationella lantbruksmiljö begav sig Gråberg på vårvintern 1807. Stipendiet stadgade att han skulle följa lantbruket på Engeltofta från april till slutet av augusti och under tiden tillverka modeller av moderna redskap. Han skulle även besöka Rutger Macklean på Svaneholm där Gråberg skulle studera gårdens verksamhet, på vilken ägaren genomfört ett konsekvent enskifte och infört nya engelska jordbruksmetoder.

Under månaderna på Engeltofta tillverkade Gråberg modeller av en åkerplog, en drillplog, det vill säga en årderlikande redskap för upp-

odling, en sädesharpa och en såningsmaskin, alla av skotsk modell och med hjälp av smedjans personal. Modellerna hemfördes och de kom att införlivas i hushållningssällskapets samlingar. Besöket på Svaneholm resulterade i att han av Macklean fått en kopia av ett modernt arrendekontrakt mellan godset och arrendebönderna.

Gråberg började efter hemkomsten utveckla redskapsmodellerna på sådant sätt att de kunde vara lämpliga för värmländska förhållanden. Han författade dessutom en omfattande reseberättelse med noggranna notiser om bland annat torvbränning för askgödning och om växelbrukets förträfflighet. Hans uppdrag blev nu att stå till jordbrukarnas förfogande som rådgivare och att tillverka redskap efter modeller från Engeltofta. I det senare blev han framgångsrik, inte minst med sin Fryksdalsplog, som i princip var en modifierad form av den skotska plog han kopierat. Fryksdalsplogar kom att tillverkas i många exemplar och säljas både inom och utom Värmland. Ett exemplar hamnade också i Lantbruksakademiens ägo.

Två år senare var det dags för en ny studieresa. Hushållningssällskapet utsåg honom, som varande »kunnig i all slags slöjd«, till ledare för en grupp Värmlandsbönder som skulle resa norrut för att lära sig linodling och linberedning. Gruppen besökte 1809 Ångermanland och Hälsingland, där de besåg linodlingar och studerade linberedningens arbetsprocesser. Hur väl dessa föll ut berodde vid denna tid på en skicklig teknik och på verktyg som hälsingarna var ensamma om. Detta behandlades som hemligheter och linodlarna ville inte gärna visa sig sina verktyg eller metoder men Gråberg gav sig inte. Han lyckades istället att ingående studera en linberedares verktyg och kunde förstå dess hemligheter. Hemkomsten till Värmland lät han tillverka en lika god så kallad linsked som de som norrlänningarna hade. Hemligheten var avslöjad. Ett annat resultat av resan blev att en grupp norrländska yrkesmän följde med till Värmland för att medverka i arbetet med att få igång linodlingen där. Dessa var två kvinnor från Ångermanland som var att anse som experter på linberedning och som hade hjälp av två assisterande pigor från Hälsingland. Gråberg författade 1811 också en skrift om linets plantering, skötsel och bearbetning, *Rön och underrättelser om linets plantering, skötsel och bearbetning till finare väfnad, samlade i Hälsingland och Ångermanland*, utgiven 1811.

Rättare på Experimentalfältet

För Experimentalfältets skötsel behövdes en kunnig praktisk ledning och akademien sonderade 1815 terrängen bland hushållningssällskapen. Från Värmland hörde man av sig med förslag på två innovativa bönder

som var lämpliga till att fungera som lantbruksbefäl. Den ene var Gråberg. Från och med växtsäsongen 1816 till och med 1819 kom han att tjänstgöra som rättare på fältet. Han var inte ensam. Med sig hade han varje år en handfull plogförare med egna plogar och hästar. Alla kom de från Gråbergs hemtrakter i socknarna Gräsmark och Sunne.

Att välja Gråberg var nog självklart för akademien. Ville man införa de moderna brittiska jordbruksmetoderna på de jungfruliga markerna fanns knappast någon lämpligare kandidat. Han var specialist på »engelskt« åkerbruk. Gråberg kom också att bli en omtyckt arbetsledare med stor ansvarskänsla och kompletterade därmed teoretikern Carling med vilken hade ett gott samarbete.

Riksdagsmannen

År 1823 invaldes Gråberg i riksdagens bondestånd och återvände från Värmland till huvudstaden. Hans engagemang i rikspolitiken blev emellertid kortvarigt och redan året därpå avgick han. Under sin korta tid som riksdagsman lade han dock fram många förslag, de flesta för att minska kostnaderna för byråkratin i landsorten, som han ansåg drabbade bönderna hårt, men också förslag på att motverka fattigdomen och att sänka Väneren med en meter för att vinna ny odlingsmark.

Bonden

Efter hemkomsten från Skåne 1803 hade Gråberg inköpt en gård i Västra Näs i Gräsmarks socken. Gården var inte särskilt stor och ännu i början av 1900-talet uppgick inte åkern till mer än sex ha. Här kom han att bygga den smedja där hans plogar tillverkades och här stannade han resten av sitt liv som bonde, rik på lantbruksvetenskapliga erfarenheter och framgångsrikt verksam inom redskapssmidet. Det var också här han slutade sina dagar i januari 1837 vid 65 års ålder. Gården finns kvar men det ståtliga bostadshuset som utmärker den byggdes först många år efter Gråbergs bortgång. 🌿

ANVÄND LITTERATUR

- Lange, Ulrich, 2000, *Experimentalfältet. Kungl. Lantbruksakademiens experiment- och försöksverksamhet på norra Djurgården i Stockholm 1816–1907* (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden. 23), Stockholm.
- Falk, Eric, 2002, *Jonas Gråberg i Näs – en märkesman*, Gräsmarks hembygdsförening, Gräsmark.

Adolf Göran Mörner

(1773–1838, ledamot 1821)

Av Ulrich Lange

Adolf Göran Mörner föddes på herrgården Esplunda i Närke. Modern ägde också egendomen Björksund i Södermanland. Fadern drev båda gårdarna och familjen flyttade snart till den senare som utvecklades till en mönstergård med välgödda kreatur och stora fruktträdgårdar. Framför allt blev avelsarbetet med finulliga får framgångsrikt. Som en typisk gentlemanfarmer ägnade sig fadern tillsammans med

modern åt filantropi med ett påtagligt intresse för de underlydande böndernas och torparnas väl och ve.

Adolf hade vid 15 års ålder sänts till Uppsala för studier. Tre år senare, 1791, avslutades dessa med en statsvetenskaplig avhandling. Han började därefter sitt yrkesliv med diplomatiska uppdrag i Frankrike. Detta var i början av revolutionstiden och den turbulenta miljön i Paris gav starka intryck. Den högadliga bördens tycks inte ha varit till hinder för de radikala idéer som han kom att omfatta. Tillbaka i Sverige 1796 utsågs han till kavaljer vid hovet och stod till en början på god fot med Gustaf IV Adolf. Så förhöll det sig en tid men Mörner bar på kritiska åsikter som blommade ut vid riksdagen år 1800 då han övergick till kungens motståndare och annonserade med buller och bång att han tänkte avsäga sig sitt adelskap och sin ärvda grevetitel. Fadern ingrep dock och övertalade sonen till besinning. Men skadan var skedd och Adolf förlorade alla ämbeten. Nu återstod att dra sig tillbaka till Esplunda för att bida sin tid i lantbruk, i vilket blev en framgångsrik väg tillbaka till makten. Han blev en av stiftarna när Örebro läns hushållningssällskap bildades 1803 och var under en tid också dess ordförande.

Efter kungens fall 1809 återkom han till Stockholm och till politiken, och detta med besked. Uppskattad av kronprinsen invaldes han i konstitutionsutskottet. Hans idéer var påtagligt influerade av revolutionen och innebar bland annat försvar för friare åsikter och motstånd till det rådande skråväsendet inom handel och näringar. Sådant passade Karl Johans intentioner om ett modernare och starkare Sverige och 1815 tog Mörner plats i regeringen. Han fick senare titeln excellens och krönte

den politiska bana 1837 som utrikesminister. Som för andra av maktens män, följde ledamotskap i vittra samfund och akademier, förutom i Lantbruksakademien i vilken han ingick redan från starten, även i Musikaliska akademien, Svenska akademien, Vetenskapsakademien, Vetenskaps societeten i Uppsala, Vitterhetsakademien och i en rad andra svenska och internationella samfund.

Akademiens direktör

Efter Edelcrants död 1821 utsågs Mörner till direktör för akademien, en arbetsuppgift som han tog på stort allvar trots alla andra uppdrag. Han beskrevs som mycket mångsidig och med en ovanligt stor arbetsförmåga. Han hade ett finger med i snart sagt det mesta av det som skedde i politiken under denna tid och var i det avseendet Edelcrantz like. Man kan fråga sig om han verkligen hade tid att sköta alla sina uppdrag. Nu var han emellertid inte ensam om att sitta i en sådan situation, det gjorde många av den tidens makthavare. Samhällsfunktionerna var många men eliten var fåtalig. Mycket delades av få.

Den nye direktören var förmögen och levde ett ståtligt privatliv. Han bodde aldrig i sin tjänstebostad i akademihuset då familjen ägde ett stort hus med 25 rum på Nybrogatan och tidvis omfattade hushållet en tjänarstab om närmare femton personer. Det kunde kanske behövas. Familjen var stor med hustru och sex söner. Under sommarmånaderna levdes ett behagligt herrgårdsliv på Esplunda och 1828 hade han också ärvt Björksund.

Under Mörners direktörstid inföll den omtalade nedgångsperioden för akademien, främst beroende på yttre faktorer men flera författare har också i någon mån lastat honom personligen för att så blev fallet. Anledningen har antagits vara att hans många uppdrag tog för mycket tid från akademiarbetet, att han helt enkelt inte haft möjlighet att sköta sitt arbete. Det finns dock inte något som direkt talar för att så skulle ha varit fallet, tvärt om. Mörner lär ha lagt ner stor energi på akademien och det var också mitt i detta arbete som han kollapsade av yrsel en vinterdag 1838. Han blev så dålig att han fick bäras hem från akademibyggnaden men efter bara några dagars vila var han tillbaka igen vid skrivborden, både i akademien och i regeringskansliet. Kort därpå dukade han emellertid under och avled vid 65 års ålder.

En vetenskapens försvarare

Det har ovan framkommit att Mörner var den inom akademiens ledning som starkast hävdade lantbruksvetenskapens frihet under den tid

då många andra såg den som alltför kostsam och rent av meningslös. När ledamöterna ville pruta på anslagen, minska på experimenten och avsätta professorn i lantbruksvetenskap, kom Mörner alltid till dennes försvar. Mörner var nästan 15 år äldre än professor Carling, hela hans ungdomstid, utbildning och tidiga yrkesår tillhörde 1700-talet. Han var präglad av franska revolutionens framtidstro och vetenskapssyn där frihet var en ledstjärna. Århundredets gentlemannamässiga lantbrukssyn genomsyrade honom och den yngre lantbruksprofessorns metodiska envishet och noggrannhet verkar under hela det snåla 1820-talet ha tilltalat den gamle greven. ✎

ANVÄND LITTERATUR

- Björksund – en levande historia*, 2010, Carin Bergström (red.), Malmö.
- Juhlin Dannfelt, Herman, 1913, *Kungl. Lantbruksakademien 1813–1912 samt Svenska landthushållningen under nittonde århundradet*, D. 1–2, Stockholm.
- Lange, Ulrich, 2000, *Experimentalfältet. Kungl. Lantbruksakademiens experiment- och försöksverksamhet på norra Djurgården i Stockholm 1816–1907* (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden. 23), Stockholm.

Israel Adolf af Ström

(1778–1856, ledamot 1822)

Av Ronny Pettersson

Israel Adolf af Ström föddes i Stockholm 1778, där hans far överjägmästare Erland Ström var inspektor på Kungliga Djurgården. Ström utnämndes till överjägmästare vid 21 års ålder och efterträdde 1801 sin far som inspektor och förvaltare på Kungliga Djurgården. Under andra hälften av 1820-talet reglerade Ström kronoparker och allmänningar och utsågs 1828 till direktör för det nyinrättade Skogsinstitutet.

Ström verkade under en tid då nya tankar om skogsanvändning började vinna insteg, inspirerade av den framväxande tyska skogsvetenskapen. Den främste företrädaren för dess tankar i Sverige blev Israel Adolf af Ström. År 1807 lade Ström fram en plan för en bättre skogshushållning på Djurgården genom indelning till regelbundet trakthyggesbruk. I det sammanhanget sammanfattade Ström sitt program för den svenska skogen. Skog skulle odlas på samma sätt som en åker med sådd, mognad och skörd. Skog skulle inte odlas för husbehov utan säljas på en marknad och inkomsten vägas mot kostnaderna för återväxt och vård. Skogssådder skulle inte ske för den samtida generationen utan för kommande generationers virkesförsörjning.

Ströms program var inriktat på virkesproduktion på mark som användes uteslutande för detta syfte. Därmed bröt det mot den skogshushållning som dominerade i landet, det agrara skogsutnyttjandets mångbruk. Skogsanvändningen var en del av lantushållningen och gav ved och virke för en rad olika ändamål, till redskap, stängsel och byggnader. Skog användes också för bete och lövtäkt med mera samt gav råvara för pottaska, tjära och träkol. Avverkningen tog formen av plockhuggning av enstaka träd när de behövdes.

Det dominerande synsättet på skogsskötseln utgick vid denna tid från att skogshushållningen var en gren av lantushållningen och att mångbruk var det enda användbara sättet att använda skogen för mindre skogsägare. Konflikten med det nya synsätt, som Ström företrädde, kom i dagen då den nyblivne kungen, Karl XIV Johan, år 1819 utlyste en pristävling om den för landet mest fördelaktiga skogshushållningen. Två

förslag ansågs av Lantbruksakademien möjliga att vidareutveckla och ett av dem var Ströms. Hans förslag var inriktat på skötsel av stora allmänna skogar för avyttring på en marknad, medan det andra, författat av sekreteraren i Finska hushållningssällskapet, Carl Christian Böcker, knöt an till den agrara skogsanvändningen och sökte stegvis förbättra skötseln av skogar som var knutna till lantushållningen.

Ströms program kom sedan att bli utgångspunkten för skötseln av kronoparker och häradsallmänningar och han fick år 1824 i uppdrag att biträda landshövdingarna vid införandet av de nya skogsbruksmetoderna på dessa skogar. För att rusta sig för uppdraget gjorde Ström en studieresa till Preussen och Sachsen, där han studerade den tyska skogshushållningen. Införande av systematisk skogshushållning på de allmänna skogarna krävde att utbildad personal fanns att tillgå och för att genomföra arbetet tog Ström initiativ till en högre utbildning av jägmästare. År 1828 grundades Skogsinstitutet och Ström utsågs till direktör och senare chef för institutet. Till grund för undervisningen låg Ströms förslag till ny skogshushållning, som publicerats 1822 och som i omarbetad form utgavs 1830 som *Handbok för skogshushållare*. Den boken tjänade som vägledning för statens skogsbruk ända fram till 1860-talet. Ström utsågs också 1830 till styresman för statens ekplanteringar, som skulle försörja flottan med virke, och på hans förslag kom ekplanteringen på Visingsö till stånd 1831.

Sedan Ström adlats 1833 fick han plats i riksdagen och kunde använda sin ställning där för att driva skogsfrågor och försvara det nya skogsbruket mot dem som företrädde mångbruket med lantushållningens behov av virke, ved och skogsbete i centrum. Ström blev självskrivet ledamot av 1855 års skogskommitté, som skulle föreslå åtgärder för att säkra skogstillgångarna och former för ett utökat statsskogsbruk.

Ström intog under flera årtionden en nyckelposition i skogsbruket och hans arbete med att införa nya skogsbruksmetoder på kronoparker och häradsallmänningar utgjorde början på ett uthålligt skogsbruk i Sverige. Genom systematisk återväxt, skötsel och avverkning skulle skogsbruket utvecklas till en självständig näringsgren. Metoderna hade sin naturliga hemvist inom det statliga storskogsbruket och kom inte att vinna tillämpning utanför denna del av landets skogar. ❀

ANVÄND LITTERATUR

Eliasson, Per, 2002, *Skog, makt och människor. En miljöhistoria om svensk skog 1800–1875*, Stockholm.

Eliasson, Per, »af Ström, Israel«, i *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd 33.

Carbonnier, Charles, 1978, »Skogarnas vård och förnygring«, i *Skogshögskolan 150 år. Problem och idéer i svenskt skogsbruk 1828–1978*, Uppsala.

Lars Gustaf von Celsing

(1804–1881, ledamot 1829)

Av Ulrich Lange

Lars Gustaf von Celsing var äldste son i en friherrlig familj med stora egendomar i Södermanland men redan vid sex års ålder blev han faderlös. Egendomarna var fideikommiss och övergick således ograverade till den unge sonen. Innan han övertog driften skaffade han sig dock en militär utbildning inom ingenjörskåren och blev underlöjtnant 1824. Under de fem följande åren verkade han främst som militär innan han begärde avsked vid 25 års ålder för att tillträda Biby fideikommiss med underlydande egendomar, däribland Hellefors järnbruk. Trots sin ungdom var han redan välkänd i huvudstaden och blev snart en av Sörmlands ryktbaraste personer. När han invaldes som korresponderande ledamot i akademien var han den yngste av ledamöterna. År 1868 blev han hedersledamot.

von Celsing var å ena sidan en typisk modernist och industriman. Hellefors utvecklades kraftigt genom moderna ångmaskiner och var först i landet med valskrossverk för malm och som blev en lysande affär. En mekanisk verkstad och ett manufakturverk tillkom vilka gjorde det gamla styckebruket till en inkomstbringande verksamhet. Här tillverkades manufakturer av vitt skilda slag i främst gjutjärn men också moderna lantbruksredskap som plogar. Hellefors blev under 1840-talet en av landets största tillverkare av tyngre lantbruksredskap.

Å andra sidan uppvisade han alla tecken på att vara en framstående gentlemannajordbrukare av den gamla sorten. Till exempel införde han engelska järnplogar på sina gårdar och anordnade 1842 en plöjningstävling för att väcka intresse för dem. Samtidigt började tvåsådesbruket avvecklas till förmån för engelskt jordbruk, det vill säga växelbruk. På huvudgården Biby fanns redan när han övertog gården ett stort schäferi med uppfödning av finullsfår av rasen Elektoral som på 1830-talet uppgick till 800 djur.

Inom akademien verkade han särskilt för kreatursfrågorna. I samband med förslaget om att upprätta statliga stamholländerier för avelsarbetet kom von Celsing att utses till medlem av den interimsstyrelse om sex personer som bildades 1844. I styrelsen var man dock oense om vilka raser som skulle prioriteras. Akademiens ledning föredrog engelska raser i likhet med fyra styrelseledamöter men von Celsing och Axel Odelberg propagerade för tyska. Deras argument ledde fram till en kompromiss

om att holländerierna skulle utgöras av två engelska och två tyska raser. Själv hade von Celsing redan för egen del inköpt en hjord av Voigtländer och utsågs nu att resa till Tyskland för hämta hem fyra tjurar och 40 kor av raserna Allgauer och Voigtländer. Landets 6:e distrikts stamholländeri uppsattes därefter med Allgauerkor av honom själv på en av hans gårdar.

Några år senare bekostade han tillsammans med andra godsägare den inköpsresa till Schleswig som omnämns i biografen ovan om Juhlin Dannfelt, i vilket han deltog själv tillsammans med Odelberg och Juhlin Dannfelt.

I det sörmländska lantbrukarsamhället var han mycket aktiv och verkade inom styrelserna för hästavelsföreningen och i två hushållsgillen. I hushållningssällskapet var han aktiv sedan 1820-talet och 1856 hade han medverkat till att landets första skogvaktarskola inrättades på hans egendom Skoghall i Ärla, i regi av hushållningssällskapet och med honom själv i skolans styrelse. Året därpå utsågs han till sällskapets ordförande men lämnade uppdraget 1859 varvid han blev sällskapets hedersledamot och fick motta dess första guldmedalj.

Hur mycket Lars von Celsing än verkade i sörmländska näringslivet var han lika mycket stockholmare. Det var i huvudstaden han föddes och det var också där han avled. Som andra framstående godsägare hade han stor stadsvåning där han bodde främst under vintern för att sommartid bebo sina herrgårdar, främst Biby och Hellefors som också utnyttjades vid stora jakter där kungahuset alltid var representerat. Under säsongerna i Stockholm deltog han flitigt i verksamheterna inom alla de sällskap han tillhörde, förutom i akademien även Patriotiska sällskapet, ingenjörsföreningen, jägarförbundet, Stockholms konstförening, Karl xv:s jaktklubb och inte minst Sällskapet för dygdigt och troget tjänstefolks belönande. ❀

ANVÄND LITTERATUR

Biby. *Ett fideikommiss berättar*, 2014, Anna-Sophia von Celsing
& Rebecka Millhagen Adelswärd (red.), Stockholm.

1800-TALETS ANDRA HÄLFT

En professionell försöksstation för hela Sveriges lantbruk

Av Ulrich Lange

Under 1800-talets andra hälft fungerade akademiens organisation utmärkt för dess ändamål, så som den hade författats av Poppius. Förvaltningskommitté utgjorde en stark maktfaktor för hela det organiserade lantbrukssverige. Kommittén hade statens mandat att ansvara för vetenskap och ekonomi vid lantbruksinstitut och skolor, över rådgivare och kemiska stationer i hela landet. Som huvudman för såväl lantbruksinstituten i Alnarp och Ultuna och alla lantbruksskolorna ute i länen inspekterade kommitténs ledamöter skolorna och kontrollerade såväl undervisning som examination. Kommittén inspekterade även avelsstationerna, så kallade schäferier för får och holländerier för kor, liksom fördelning av statliga resestipendier för vetenskapliga och praktiska ändamål och hanterade kontakterna med hushållningssällskapen.

Men den egna forskningsverksamheten gick på knäna och nu fanns det ingen Carling att skylla problemen på. Experimentalfältet var på 1850-talet, när allt annat rullade som på räls, knappast någon ledande vetenskapsmiljö. Inget återstod av alla stolta tankar som en gång mejslats fram av lantbruksvetenskapens föregångsmän. Det konventionella jordbruket och sparivern hade gjort rent hus med obegripliga provodlingar och experiment men nu stod man inför ett vägval.

Ordföranden i lantbruksavdelningen, greve af Wirsén, konstaterade att fältet varken var att betrakta som ett experimentalfält eller en modellfarm. Om det skulle hävda sin betydelse i internationellt sammanhang och svara mot landets krav på nyttoverksamhet, behövde det organiseras om. Försöken borde ställas i centrum och inte vara underordnade ett olönsamt jordbruk. Experimentalfältet borde bli en regelrätt försöksanstalt där komparativa metoder kunde kompletteras med nya teorier och laboratorieförsök. Han ansåg att arbetet under alla år hade förmörkats av att försöksverksamheten legat före samtidens fattningsförmåga. På samma sätt hade det varit med de tekniska innovationer som Edelcrantz införts vilka hade uppfattats som onödiga och

oanvändbara för svenska förhållanden. Istället för att stå som modeller för produktion hade de blivit till kuriosas. Beträffande ekonomin borde det ligga i regeringens intresse att förse verksamheten med medel.

Akademien var av samma åsikt och ansökte hos regeringen om medel till en modern jordbruksforskning. Det gick delvis bra, 1858 gavs medel till att anställa en tjänsteman med högre utbildning, benämnd intendent och Experimentalfältet kunde nu bli en vetenskaplig institution utan sin tunga barlast, mönstergården. Ett nytt paradigm och en ny tid verkade kunna ta vid.

Den nya organisationen

Den nye intendenten Carl Juhlin-Dannfelt var välkänd inom akademien som ledamot i lantbruksavdelningen. Han ansågs ytterst kompetent men någon vetenskapsman var han inte. I arbetet för försöksanstaltens inrättande, menade han att verksamheten skulle stå på tre ben där mönstergård, försöksgård och försöksanstalt skulle vävas samman. Det lät som ett eko från Edelcrantz dagar. På mönstergården skulle särskild tonvikt läggas på kreatursdrift. På försöksgården skulle växtodlings- och acklimatiseringsförsök av värdefulla kulturväxter bedrivas med samma metoder som tidigare, med provodling i små rutor och framför allt, försöksanstalten skulle vara knuten till det praktiska jordbruket.

Som modern försöksanstalt skulle den bedriva specialiserad forskning, karaktäriserad av en stark professionalisering. Det tog sig uttryck i att verksamheten delades upp i nya inriktningar, agrikulturkemi och senare växtfysiologi. Även lantbruksavdelningen påverkades, vilket manifesterades av att den började kallas Praktiska försöksavdelningen. Trädgårdsavdelningen blev kvar vid det gamla men är svår att jämföra med de övriga då den sedan länge hade gått en annan väg och blivit en alltmer inkomstbringande handelsträdgård.

Intendentens entusiasm för en äldre forskningstradition kom dock snart i konflikt med omgivningen. Hans brist på kunskap om moderna metoder gjorde att samarbetet skar sig främst med agrikulturkemisten. Intendentens intresse kretsade kring kvantifierad dokumentation. Det var ett sätt att rangera in verksamheten i en gammal forskningstradition men i förhållande till den framväxande agrikulturkemins, växtfysiologins, entomologins och bakteriologins metoder och teorier passade den inte in.

Juhlin-Dannfelt kom under 1870-talet att i allt större utstäckning vara tjänstledig och 1881 sade han upp sig, men inte heller nu valde akademien att anställa en forskare till den högsta posten som intendent. Till ny sådan valdes istället Carl Abraham Forssell, agronom och förestån-

dare för Vassbo lantbruksskola i Dalarna. Han var näst intill en kopia av Juhlin-Dannfelt som också kommit från lantbruksskolornas värld. Forssell försökte dock komma till rätta med alla de dyra försöken som företrädaren startat och som nu ansågs onödiga, genom att minska eller helt enkelt lägga ned dem. Forssell lyckades dock ändå aldrig komma till rätta med den fortsatt dåliga ekonomin.

Professionaliseringens seger

År 1885 ändrades förutsättningarna då akademien slutligen gav upp ambitionerna att bedriva mönsterjordbruk på Experimentalfältet. I kampen mellan vetenskapsmän och agronomer drog Forssell det kortaste strået och intendenttjänsten avskaffades. Kreatursförsöken nedlades och korna såldes. Lantbruksförsöken intensifierades och den mark som inte behövdes omformades till trädgård eller till slättervall. Experimentalfältet blev istället en fullständig försöksanstalt inriktad mot en modern naturvetenskap. Kommersiella och serviceinriktade verksamheter föll bort till förmån för specialiserad forskning, vilken lyftes till samma nivå som akademiens övriga verksamheter.

Agrikulturkemin

Behovet att inrätta en agrikulturkemisk anstalt hade väckts under 1840-talet. Akademien hade varit positiv men ville då ha en ambulerande agrikulturkemist och att en professur i ämnet agrikulturkemi skulle inrättas vid något av universiteten. Men nu var det nya tider, nu ville man integrera anstalten i sin egen verksamhet. En agrikulturkemist hade anställts 1856 och ett laboratorium hade iordningställts i akademiens hus i staden. Nu flyttades laboratoriet till Experimentalfältet och blev den agrikulturkemiska anstalt som man länge önskat. Den förlades till Stora huset och hade försöksfält i anslutning till byggnaden. Vid anstalten undersöktes växternas absorbering av luftens ammoniak, jordar och vatten och gödsel analyserades. Många av försöken kom längre fram att också samordnas med lantbruksskolornas egna försök över hela landet.

Agrikulturkemisten Alexander Müller kom från i Chemnitz i Schlesien. Med sig hade han en egen assistent. Müller blev dock aldrig nöjd med organisationen. Han var missbelåten med laboratoriet och menade att växtodlingsförsök under bar himmel var praktiskt taget värdelösa. Han hade också svårt att som vetenskapsman underordna sig Juhlin-Dannfelt som han mest såg som en diletant. Müller sade därför upp sig 1868 och efterträddes av Carl Erik Bergstrand från Ultuna lantbruksinstitut och från 1882 av Lars Fredrik Nilsson från Uppsala universitet.

Växtillustratören Henriette Sjöberg avbildade under nästan 30 år olika växter inför det planerade praktverket Svenska kulturväxter. Här framställs olika potatissorter från 1870-talet. (Nordiska museet. Foto: Peter Åström.)

År 1886 ändrades namnet till Agrikulturkemiska avdelningen. Laboratoriet byggdes om och renodlades mot kemi och kompletterades med en ny försöksgård. Verksamheten bestod av undersökningar av jordarter, gödsel- och fodermedel och försöksodling av främst foderväxter med olika gödselsammansättningar. Man fungerade som remissorgan och gav diverse utlåtanden över kemiska frågor. Många av undersökningarna gjordes i samarbete med andra intressenter, såväl med de nationella mosskulturförsöken som för kvävebestämning i järn åt olika järnverk. Avdelningen blev därvidlag en mötesplats mellan personalen och andra kemister. I arbetet deltog också externa personer under kortare perioder, både vetenskapsmän, studenter och yrkesutövande kemister, från Sverige och från utlandet. Det var således en stabil forskningsmiljö som skapades.

Växtfysiologin

I takt med att den vetenskapliga specialiseringen hade en vetenskaplig strid utvecklats kring kemiämnets dominans under 1870-talet. Den spårande botaniken, eller växtfysiologin, gav nya infallsvinklar som inte hade med kemi att göra. Denna gång var Lantbruksakademien snabb i vändningarna och 1876 anställdes en botanist och ett särskilt växthus byggdes. Men tiden var ännu inte mogen för en egen anstalt. Istället

Professor Erikssons och assistent Knutssons praktfulla Typsamling av inom Sverige mognande sädesvarieteter utkom i fyra delar under åren 1889–98 och ingick i ett europeiskt samarbetsprojekt inom växtfysiologi. (Nordiska museet. Foto: Peter Åström.)

inordnades verksamheten i agrikulturkemiska anstalten under namnet *Lantbruksakademiens kemiska och växtfysiologiska försöksanstalt*.

Som botanisk assistent anställdes Jakob Eriksson. Han rönt stora framgångar vilka gav stöd åt att få växtfysiologin utbruten ur den kemiska anstalten. Verksamheten bestod av systematisering av sädessorter och av vattenkulturförsök. Senare tillkom undersökningar av parasit-svampar, rostsjukdomar och av potatissjukans orsaker. Under 1880-talet ökade intresset för norrländska gräs och i synnerhet för mosskulturförsök, där anstaltens assistent, Carl Gustaf Eggertz, kom att verka i samverkan med den nybildade *Svenska mosskulturföreningen*.

En egen växtfysiologisk avdelning bildades slutligen 1886. Ett botaniskt laboratorium inreddes och ett nytt försöksfält anlades med odling av jordbruks- och trädgårdsväxter på fritt land, i syfte att undersöka växternas lämplighet i klimatet.

Frökontrollen

En frökontrollanstalt öppnade på fältet 1881. Sådana hade vid denna tid börjat växa fram i Europa och var föranledda av oseriös handel med dåligt utsäde. Vid anstalten kontrollerades fröhandelns partier av utsäde beträffande grobarhet, renhet och äkthet. Personalen bestod av

Trädgårdsavdelningens nya huvudbyggnad 1849 ritades av arkitekten och ordföranden i tekniska avdelningen Fredrik Blom. Den kom med tiden att kallas Italienska villan och innehöll bostäder för trädgårdsmästaren och elever, undervisningsalar och övervintringslokal för sydländska växter. (Träsnitt av C. Weiderhayn 1865, KSLA.)

en föreståndare och av kvinnliga assistenter som utförde kontrollerna. Män kom aldrig i fråga. De ansågs inte tillräckligt noggranna eller ens äga det tålamod och uthållighet som krävdes för denna typ av arbete. Anstalten kom dock att snart läggas ned sedan liknande verksamheter öppnats över hela landet.

Trädgårdsavdelningen

Att Trädgårdsavdelningen till största delen var en kommersiell handels-trädgård, och akademiens kassako, hindrade inte att det mesta som företogs presenterades som vetenskapliga försök. Dessa gick till på så sätt att olika växtsorter planterades på olika lokaler och jordmån, i avsikt att bestämma snabbaste mognadstid och högsta avkastning, och därmed mest lämpliga sorten. Andra försök handlade om växtskydd och gödsling, provodling av fruktsorter, uppvärmning av växthus, lagring, torkning och konservering av frukt och grönsaker.

Succén kommer av sig

Den agrara revolutionen var vid sekelskiftet 1900 i stort sett genomförd och växelbruket, det omhuldade, var allmänt förekommande. Själva jordbruket var mekaniserat och redskapsmodellerna kom från Förenta

staterna och tillverkades i industriell skala vid verkstäder i hela landet. Kreatursskötseln hade förbättrats och mejerier fanns i snart sagt varje socken. Utvecklingen av försöksverksamheten gick snabbt och andra aktörer verkade inom regionala försök, vid lantbruksinstituterna i Ultuna och Alnarp, inom hushållningssällskapen och vid rikets lantbruksskolor. Därtill kom de agrikulturkemiska stationerna med regionalt ansvar. Situationen för Experimentalfältet var vid sekelskiftet 1900 en helt annan än några decennier tidigare. Omvärlden hade förändrats så mycket att den rådande organisationen vid fältet än en gång blivit föråldrad.

Akademien sökte nu stärka sin centrala roll. Det gick bra så länge man i kraft av sin tunga myndighetsroll för rikets alla agrara spørsmål kunde bestämma men när staten själv, genom inrättandet av Lantbruksstyrelsen 1890, tog över ansvaret för detta förlorade man nästan hela sitt samhällsuppdrag. Det blev nu staten som tog ansvar och fördelade alla statliga medel och det är omvittnat hur luften, bildligt talat, gick ur akademien.

Den svarade dock först med att försöka bredda verksamheten med nya avdelningar för områden som ännu saknade regelrätta vetenskapliga försöksanstalter. År 1891 hemställde man om medel för inrättande av en husdjursavdelning för försök med utfodring och mejerihantering och 1893 om en entomologisk avdelning. En sådan anstalt kom visserligen till stånd några år senare, men i statens regi. Däremot lyckades man etablera en husdjursavdelning på Experimentalfältet 1898 men tiden för försöken började ändå rinna ut.

En grand final

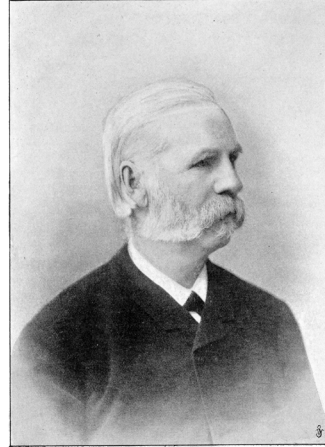
Vid sekelskiftet 1900 framstod Experimentalfältet, akademiens stolthet och sorgebarn, mest som en stor park- och trädgårdsanläggning. Inom denna kom en del nya byggnader med erforderliga lokaler för verksamheterna att färdigställas. Detsamma gällde för ett annat sorgebarn, akademiens museisamlingar som i decennier varit utspridda i olika lokaler inne i staden. Nu uppförde akademien en egen stor museibyggnad på Experimentalfältet där Edelcrantz redskapssamling, eller vad som fanns kvar av den, kunde visas tillsammans med alla andra samlingar av redskap och växter och fiskerisamlingar. Invigningen av det stora Lantbruksmuseet 1906 kom att markera finalen för akademiens nittioåriga verksamhet på Experimentalfältet ty det skedde så att säga fem i tolv. Året därpå var man inte längre ensam herre över Experimentalfältet, då man fått lämna ifrån sig hela området utom trädgården till den nya Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet. ✂

Hjalmar Nathorst

(1821–1899, ledamot 1849)

Av Ronny Pettersson

Hjalmar Nathorst föddes på Näs i Småland där hans far Johan Theophil Nathorst inrättade en herdeskola, som blev centrum för kvalitetsaveln av får. Vid tjugo års ålder började Nathorst studier vid E. Nonnens lantbruksskola på Degeberg. Därefter gjorde han en studieresa till Tyskland, Schweiz och Italien. Han studerade bland annat ängsvattningskonsten och boskapsskötseln i dessa länder. Hemkommen till Sverige anställdes Nathorst som lärare och senare som föreståndare vid Väderbrunns lantbruksskola i Södermanland. Som föreståndare blev han även sekreterare i länets hushållningssällskap. Nathorst sätt att sköta det vardagliga arbetet med skolan mötte en hel del kritik, förmodligen för att han ägnade sig mer åt opinionsbildande verksamhet. Vid denna tid engagerade han sig i uppgiften att lära lantbrukarna att i ökad utsträckning använda plog och publicerade den första handledningen i plöjandets konst (1846). Efter att ha av sagt sig sin tjänst vid Väderbrunn grundade Nathorst Dagsholms privata lantbruksskola i Dalsland.

Under sin tid på Dagsholm publicerade Nathorst en mycket uppmärksammas skrift *Några ord om villkoren för svenska jordbrukets utveckling* (1858). Där skisserade han vad som krävdes för att jordbruket skulle göra framsteg. Detta fordrade bland annat högre lantbruksskolor, agrikulturkemiska försöksanstalter, en allmän avdikningsplan, förbättrad boskapsskötsel och ett jordbruksministerium. Kemins stora betydelse för jordbruket och nyttan av jordbruksförsök av olika slag var hörnstenar i Nathorsts program. Mycket tack vare denna skrift kom Nathorst år 1861 att utses till den förste föreståndaren för Alnarps lantbruksinstitut.

På Alnarp undervisade Nathorst i lantbruksekonomi, kemi och husdjurslära. Efter några år utsågs han också till sekreterare i Malmöhus läns hushållningssällskap, vilket gav honom kanaler att sprida sina idéer om jordbrukets utveckling. Bland dessa ingick import av goda avelsdjur, rationell utfodring, gödning av djur för export. Han propagerade också

för artificiella gödningsämnen, månade om rotfruktsodlingen och förordade inrättandet av frökontrollanstalter. Genom föredrag, artiklar, böcker och översättningar sökte han sprida sina idéer.

Trots att Nathorst saknade formell vetenskaplig utbildning hävdade han tidigt att naturvetenskapens senaste rön borde utgöra grunden för lantbruksundervisningen. Dessa rön måste emellertid anpassas efter lokala förhållanden och denna anpassning skedde lämpligen på försöksfält vid jordbrukets undervisningsanstalter. Kemin ansåg Nathorst vara den viktigaste naturvetenskapen och jordbruket kunde bara utvecklas genom ett samarbete mellan fackutbildade kemister och jordbrukare.

Nathorst hade ett starkt inflytande på lantbruksundervisningens inriktning och den praktiska forskningen. Under hans tid som föreståndare för Alnarp byggdes institutet upp och fick en ledande ställning när det gällde åkerbrukets, husdjurskötselns och mejerinäringens utveckling.

Inom akademien höll Nathorst flera föredrag. Det första hölls efter Nathorst hemkomst från sin studieresa och handlade om linnelöjden, som han ansåg vara en naturlig näring för Sverige. För att undanröja hotet av konkurrens från den engelska fabriksindustrin måste förbättringar införas, bland annat i fråga om häckling och spinning. År 1874 föreslog Nathorst att frökontroll skulle upptas bland de agrikulturkemiska stationernas uppgifter, något som förvaltningskommittén avstyrkte. Några år senare började frökontrollanstalter inrättas i länen med stöd av hus-hållningssällskapen. ❀

ANVÄND LITTERATUR

- Nilzén, Göran, 1989, »Nathorst, Hjalmar Otto«, i *Svensk biografiskt lexikon*, Bd 26.
Juhlin Dannfelt, Herman, 1913, *Kungl. Landtbruksakademien 1813–1912 samt Svenska landtushållningen under nittonde århundradet*, Bd 1–2, Stockholm.

Carl Mathias Juhlin Dannfelt

(1823–1904, ledamot 1853)

Av Ulrich Lange

Carl Mathias Juhlin föddes i Norrbotten men familjen flyttade snart till Blekinge där morfadern ägde och drev en bruksrörelse. Han fick en för tiden och den sociala gruppen han tillhörde en rätt anständig utbildning med informator i hemmet och något år i Karlshamns skola. Femton år gammal sändes han till Putbus på Rügen där han en tid gick på en så kallad junkerskola där unga ädlingar fick lära sig allmäntheoretiska ämnen. År 1840 hemkallades han sedan fadern avlidit för att få en lantbruksutbildning vid Degebergs lantbruksinstitut i Västergötland men då även morfadern avled året därpå kallades han hem för att arbeta i familjeföretaget, med Olofströms bruk och gården Holje. Härmed ändrade familjen sitt namn till Juhlin Dannfelt.

Dåtidens lantbruksutbildning bestod av två slag. Det fanns en mer avancerad form som utgick från Albert Thaers institut på godset Möglin öster om Berlin, dit bland annat studenter från Berlins universitet sökte sig och var ungefär vad Edclcrantz eftersträvat med professor Carlings undervisning på Experimentalfältet men som aldrig kom till stånd. Den andra var en tuffare praktikinriktad form så kallade rättarskolor. Där tränades eleverna i godsdrift genom att slita hårt i godsdriftens alla delar av verksamheterna utan betalning. Många som ledde sådana skolor hade själva gått på Möglin, däribland Edvard Nonnen som grundade Degeberg med två årskullar, en lägre rättarskola och en högre lantbruksskola. Vill man vara litet petig kan man säga att Carl var utbildad i den lägre skolan. Detta kompenserade han genom att ständigt vara ytterst påläst i ny lantbruksvetenskaplig litteratur.

Gentlemannajordbrukare och pedagog

På Holje drev Juhlin Dannfelt i likhet med tidens gentlemannajordbrukare mönstergårdsdrift med nya kreatursraser och tillverkning av

redskap men i slutet av 1840-talet gick affärerna över styr och egen- domarna såldes. Han flyttade då till Lovön utanför Stockholm för att 1849 arrendera Edeby gård där han fortsatte experimenterandet med jordbruksmetoder och avel. År 1853 startade han dessutom en slags rättarskola på gården. Han var en initiativrik och social person som snabbt lärde känna lantbrukets föregångsmän i Stockholm, som Axel Odelberg vid hushållningssällskapet och Johan Theodor Nathhorst vid Lantbruksakademien. År 1854 fick han i uppdrag av ett antal godsägare att resa till Tyskland för att köpa boskap. Med på resan var den ovan nämnde von Celsing och Odelberg. Året därpå sändes han av akademien på en studieresa för att bese tyska kemiska försöksanstalter och blev i Chemnitz bekant med kemisten Müller, som senare skulle bli akademiens agrikulturkemist. Han passade även på att besöka Paris där världsutställningen var under uppbyggnad och tog där raskt på sig att ordna den svenska lantbruksavdelningen som ännu inte var upppackad. Händelsen skulle ge honom blodad tand.

Juhlin Dannfelts stora kontaktyta bidrog till att han blev sekreterare i Stockholms läns hushållningssällskap och ledamot i akademien 1853. Tillsammans med Johan Theodor Bergelin startade han 1856 *Tidskrift för svenska landtbruket* men övergav också Edeby för Gästrikland där han för länets hushållningssällskap organiserade dess nya lantbruksskola med sig själv som rektor. Två år senare blev han sekreterare i hushållningssällskapet för att året därpå, 1860, erbjudas den nya tjänsten som intendent på Experimentalfältet.

Experimentalfältets intendent

Juhlin Dannfelt var vid denna tid en välkänd profil och han ansågs så lämplig att någon utlysning av intendenttjänsten inte behövdes. Som intendent kastade han sig med liv och lust in i försöksverksamheten, satsade stort på tekniska lösningar, utländska jordbruksmaskiner och framför allt på kreatursdrift för vilken han såg till att en ny stor försöksladugård byggdes. Själv flyttade han in på övervåningen i Stora huset sedan detta tömts på sina gamla samlingar från Edelcrantz dagar. På bottenvåningen bodde kemisten Müller. Det var inget lyckat arrangemang. Den gamla vänskapen tog snart slut och övergick istället i en artig fiendskap. Verksamheten vid Experimentalfältet kom inte heller att motsvara hans stolta planer och hans egna iscensatta försök började snart ifrågasättas.

Vid sidan om tjänsten var Juhlin Dannfelt enormt engagerad i tidens lantbruksfrågor. Kanske kunde han där leva ut på ett annat sätt än hemma på Experimentalfältet. Han blev till exempel sekreterare i Stamhollän-

deristyrelsen 1862, tillsammans med Johan Arrhenius ansvarig för *Kungliga Landtbruksakademiens tidskrift* från 1865 och var styrelseledamot i Mälardalens länns mejeriaktiebolag från 1869. Det räckte emellertid inte, Experimentalfältet och kanske också Sverige var för litet för Juhlin Dannfelt. Man kan också se det på annat sätt.

Redogörelsen visar måhända på ett rastlöst drag och han blev aldrig kvar länge på samma plats. Visst handlade det säkert om karriär men också om att han tycks ha snabbt tröttnat på vardagsbestyren. Han var en entreprenör av stora mått som älskade att organisera verksamheter. Han var också bildad, även om han i flera avseenden var en självlärd sådan. Han behärskade alla de språk som behövdes för en internationell verksamhet och var ständigt sökande nya galanta uppdrag där han själv gärna visade upp sig. Under 1870-talet framstod han mer och mer som en representant för gentlemannajordbruket och för den gamla tidens lantbruksvetenskapsmän men nu hade nya hetare vetenskaper vuxit fram, som agrikulturmikrobiologi och växtfysiologi, om vilka han saknade djupare kunskaper. Intendenten tenderade att framstå som dilettant. I ljuset av detta bör man se hans intresse för allt annat och världsscenen räddade honom.

De internationella uppdragen

Världsutställningen i Paris 1855 hade tänt en låga hos honom och han kom under åren att medverka i många liknande sammanhang. I samband härmed var han långa tider tjänstledig från akademien, vilket inte förbättrade situationen på Experimentalfältet. Han var prisdomare på världsutställningen i London 1862 gjorde katalogen över lantbrukssamlingen, han var domare också i Paris 1867, representerade Sverige vid slöjduutställningarna i Utrecht 1869 och i Cassel 1870, vid polytekniska utställningen i Moskva 1870, konst- och industriutställningen i Köpenhamn 1872, världsutställningarna i Wien 1873, Philadelphia 1876 och Paris 1878. Dessemellan hanns med större och mindre utställningar på hemmaplan, främst konst- och industriutställningen i Stockholm 1866.

Mot slutet av 1870-talet sökte han sig bort från Experimentalfältet för gott. Han sonderade bland vännerna om möjligheten att bli generalkonsul i någon europeisk huvudstad och det framstod snart som att akademien skulle förlora honom och när han slutligen avgick som intendent 1880 avtackades han med akademiens stora guldmedalj och 1884 utsågs han till hedersledamot. Första uppdraget blev som generalkonsul i Helsingfors från 1881 och 1886 erhöll han motsvarande tjänst i London fram till sin pensionering 1897. Tillbaka i Stockholm väntade nya uppdrag, som styrelseledamot i Finspongs aktiebolag och ordförande i Cen-

tralkommittén för nödhjälp till Norrbotten efter missväxten 1902. Han bevistade under sina sista år alla sammankomster inom akademien och avled i sitt hem i Djursholm vid 81 års ålder. ☞

ANVÄND LITTERATUR

Juhlin Dannfelt, Herman, 1913, *Kungl. Landtbruksakademien 1813–1912 samt Svenska landthushållningen under nittonde århundradet*, D. 1–2, Stockholm.

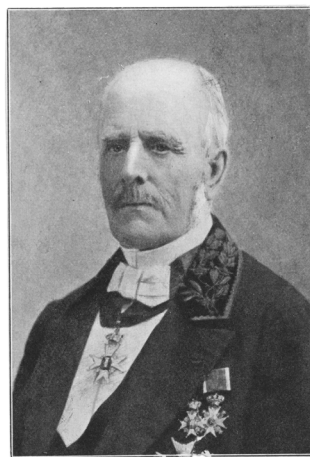
Juhlin Dannfelt, Herman, 1932, *I lantbrukets tjänst. Ur minnesanteckningar av Carl och Herman Jublin Dannfelt*, manuskript, KSLA Ö xxx.

Adolf Edelsvärd

(1824–1919, invald 1867)

Av Ulrich Lange

Adolf Edelsvärd var den fjärde ordföranden i Mekaniska avdelningen. Han tog över posten 1876 efter företrädaren Carl Stål som efterträtt Fredrik Blom som i sin tur hade övertagit uppdraget efter den förste ordföranden Jacob Gerss. Alla var de utbildade inom fortifikationsväsendet och således militärt skolade som befästningsarkitekter men också livligt verksamma inom den civila byggnadskonsten. Gerss och Stål har av eftervärlden behandlats litet väl snålt och deras arkitektoniska verk har inte rönt någon uttalad uppskattning. Med Blom och Edelsvärd har det varit tvärt om och i synnerhet har den senare kommit att inta en stor plats i arkitekturhistorien, inte minst för sin kolossalt långa verksamhetsperiod om gott och väl 60 år.

Edelsvärd föddes i Österund där fadern var fortifikationsofficer. Familjen flyttade snart söderut och fadern blev engagerad i arbetena med Göta kanal, med tiden som kanalbyggmästare och högste chef. Adolf följde fadern i yrkesvalet och blev vid 20 års ålder anställd vid Dalregimentet. Senare verkade han inom ingenjörstrupperna och studerade samtidigt civil arkitektur och lämnade det militära 1850 för att övergå till att verka som privatpraktiserande arkitekt i Göteborg. Han inledde där sin bana genom att företa en längre studieresa till England vilken fick stort inflytande på honom själv och på svensk arkitektur. Strax efter hemkomsten 1855 ritade han Engelska kyrkan och Hagakyrkan i Göteborg, båda i gult tegel med öppna takstolar i trä och de kom att innebära den engelska nygotikens genombrott i Sverige. Under 1850-talet hann han med att rita ett häpnadsväckande stort antal byggnader i i Göteborg, av vitt skilda slag, från kyrkor, fabriker till bostäder för borgeligheten såväl som för arbetare.

Till hans verksamhet lades 1855 att som Statens järnvägars förste chefsarkitekt rita alla tänkbara byggnader utmed de nya stambanorna. Hans järnvägsbyggnader kom med tiden att uppgå till fler än 5 000. Edelsvärd stannade till en början kvar i Göteborg och fortsatte med privatuppdragen men 1860 tvingade de många stationsprojekten honom att flytta

till Stockholm. Då hade han redan varit med att grunda *Tidskrift för Byggnadskonst och Ingeniörvetenskap*, genom vilken hans mönsterboksarkitektur fick en vidare spridning. Även i Stockholm sysslade han med stora privata uppdrag vid sidan om stationshusbyggandet. Framförallt kan hans stora utställningsbyggnad för den skandinaviska industriutställningen i Kungsträdgården 1866 nämnas.

År 1876 valdes Edelsvärd in i vår akademi och utsågs samtidigt till ordförande i den mekaniska avdelningen, en post han innehade ända till 1891 då han ersattes av Oscar Adolf Busch. I samband med avgången från den långa och framgångsrika tiden utsågs Adolf Edelsvärd 1891 till hederledamot. Vid avgången från ordförandeskapet var han 65 år men han fortsatte som chefsarkitekt åt Statens järnvägar ända till 74 års ålder 1898.

Under hans 15-åriga ordförandetid vid vår akademi skedde många nybyggnadsarbeten på Experimentalfältet och Edelsvärd kom att leverera ritningar till samtliga, bland annat till villor för trädgårdsdirektören och intendenten, ett större undervisningshus för trädgårdsskolan, en institutionsbyggnad för växtfysiologiska avdelningen och en utställningsbyggnad för redskapssamlingarna. Med undantag för det växtfysiologiska huset i tegel vara alla byggnader uppförda i trä. De fick rika panelbeklådnader i den stil vi brukar kalla snickarglädje och framförallt båda villorna, vilka finns kvar – Greens villa och Gula villan – är typiska för Edelsvärds mönsterbyggnader. De skulle lika väl kunna ha varit ritade som stationshus för Statens järnvägar.

Edelsvärd representerar en av 1800-talets mest framstående mönsterboksarkitekter. Han var en av alla dem som sökte popularisera den nya ideala arkitekturen under industrialismens framväxt och hans arkitektur hade en enorm genomslagskraft. Han utvecklade och ritade alla tänkbara byggnadstyper men litet paradoxalt inga egentliga lantbruksbyggnader, vare sig som privatpraktiserade eller lantbruksakademiens arkitekt. ✂

ANVÄND LITTERATUR

Lange, U. (2000). *Experimentalfältet: Kungl. Lantbruksakademiens experiment- och försöksverksamhet på norra Djurgården i Stockholm 1816-1907*. Stockholm: Kungl. Skogs- och lantbruksakademien.

Linde Bjur, G., *Arkitekt vid industrialismens genombrott: Adolf Edelsvärd – en yrkesbiografi*. Göteborg 1999.

Jakob Eriksson

(1848–1931, ledamot 1893)

Av Matti Leino och Per Larsson

Jakob Eriksson, botanist och växtpatolog, verksam på Experimentalfältet och Centralanstalten, är en av akademiens internationellt mest erkända medlemmar. Han kan med rätta kallas för det svenska växtskyddets grundläggare.

Eriksson växte upp på familjens lantegendom i Hyllie by utanför Malmö. Han studerade vid Lunds universitet med botanik som huvudämne och disputerade 1874 med en avhandling om ärtväxternas rotnölar. Året därpå flyttade Eriksson till Stockholm för en lärartjänst. Vid samma tid erhöll akademien statsanslag för ett växthus och lön till en botanist för att utföra växtfysiologiska studier vid den agrikulturkemiska försöksanstalten. Tjänsten tillföll Eriksson 1877. En arbetsuppgift var att bringa ordning i kulturväxternas systematik och resulterade bland annat i *Våra sädesarter* (1889–93) samt herbarieverket *Collectio Cerealis* (1889–98). Från 1880 fick han överta ansvaret för tillkomsten av det stora planschverket *Sveriges Kulturväxter* som fortgick till 1896. Han var också engagerad i trädgårdsnäringen och fruktodlingen och var en av grundarna av och redaktör för *Svenska Trädgårdsförenings Tidskrift*.

Eriksson största forskningsintresse var växtsjukdomar, deras upphov och bekämpning. I dagspress uppmanades allmänheten skicka in prov på sjukdomsangripna växter och Eriksson var en slags jourhavande växtpatolog. Hans verksamhet betraktades något styvmoderligt av akademien men efter flertalet skrivelser till dess förvaltningsutskott om att försöksstationen behövde förbättras fick Eriksson gehör. Ett stadsanslag möjliggjorde en modernisering samt lön åt en föreståndare, med assistent. Eriksson tillträdde som föreståndare i november 1885, och då Experimentalfältets växtfysiologiska verksamhet 1906 övergick till Centralanstalten för jordbruksförsök blev Eriksson föreståndare för avdelningen för lantbruksbotanik fram till sin pension 1913.

Sommaren 1889 drabbades landets havreodling svårt av svampsjukdomen svartrost. Samma vinter beviljade Kungl. Maj:t akademien ett

särskilt anslag för att beforska och förebygga sjukdomen. Tillsammans med assistenten Ernst Henning genomförde Eriksson de kommande åren forskning på rostsvamparna. Studierna räknas fortfarande som ett genombrott inom växtpatologin och resulterade i nya insikter om rostsvamparnas värdspecificitet. Man angrep också svartrostproblemet med för tiden ovanligt moderna metoder, som avancerade inokuleringsförsök och storskaliga enkätundersökningar. Forskningen publicerades i ett flertal rapporter samt som boken *Die Getreideroste* (1896), som gav Eriksson internationell berömmelse. Hans handbok *Lantbruksväxternas svampsjukdomar* (1910) fick också internationell uppmärksamhet och översattes till tyska, franska och engelska.

I slutet av 1890-talet lanserade Eriksson mykoplasmateorin, som bygger på att sjukdomsalstrande svampar kan finnas i ett vilande stadium inne i värdväxten. Teorin fick aldrig något bekräftande av forskarsamhället, men försvarades livligt av Eriksson ända till sin död 1931. ❧

ANVÄND LITTERATUR

Centrum för Vetenskapshistoria, KVA. Jakob Erikssons brev.

Melin, Elias, 1963, »Jakob Eriksson«, *KVA:s årsbok*, s. 329–365.

Lindman, Sigurd, 1953, »Eriksson, Jakob«, *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd 14.

Herman Juhlin Dannfelt

(1852–1937, ledamot 1895, sekreterare 1902–19)

Av Ronny Pettersson

Herman Juhlin Dannfelt bestämde tidigt att hans yrkesbana skulle bli lantbruk. Som gymnasist arbetade han flera år under ferierna på Akademiens Experimentalfält, för vilket hans far var intendent. Under studietiden i Uppsala uppvisade han en arbetskapacitet av sällan skådat slag. Han avlade agronom-examen samma år som han blev fil.dr i kemi. Efter att ha arbetat bland annat som lärare på Ultuna och gjort en studieresa till kontinenten blev han 1884 föreståndare för Vassbo lantbruksskola i Dalarna, där han verkade under sju år. Juhlin Dannfelt utsågs också till sekreterare i Kopparbergs läns hushållningssällskap och under hans tid ökade medlemstalet från 500 till närmare 3 000. År 1892 blev Juhlin Dannfelt lektor i jordbrukslära vid Ultuna och utsågs till rektor där. Institutets anseende och antalet utexaminerade agronomer ökade snabbt under hans tid som rektor.

År 1902 fick Juhlin Dannfelt ett nytt fält för sin verksamhetslust, då han kallades till sekreterare i Lantbruksakademien. Där organiserade han och styrde den till akademien knutna Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet. Andra uppgifter var som Sveriges ombud vid det internationella lantbruksinstitutet i Rom och som prisdomare vid utställningar.

Juhlin Dannfelt var inte nydanande som vetenskapsman men hade en enorm kapacitet när det gällde att tillgodogöra sig litteratur samt klart och kritiskt presentera dess innehåll. Genom ett omfattande författarskap blev hans namn ett av de för sin tid mest kända på lanthus-hållningens område. Under senare hälften av 1890-talet redigerade Juhlin Dannfelt tillsammans med Wilhelm Flach tidskriften *Landtmannen*, som var den främsta i sitt slag inom mellersta Sverige. Samtidigt planerade han utgivningen av ett verkligt storverk, *Lantbrukets bok*, som kom att omfatta tio band. Tre av dessa författade han själv. Som sekreterare i akademien ledde han utgivningen av dess handlingar och medarbetade flitigt i dessa. Ämnena var de mest skiftande och innefattade ting som yngelröta hos bin, odling av sojabönor och hur hagelväder

kunde avvärjas genom skjutning. Juhlin Dannfelt bedrev omfattande forskning i akademiens arkiv och kunde till dess hundraårsjubileum lägga fram *Lantbruksakademiens historia 1813–1912* och en matrikel över medlemmarna från 1813 (otryckt). Historiken omfattade över 600 sidor. När akademiens tidskrift utvidgades i början av 1910-talet och en systematisk bevakning av den utländska vetenskapliga litteraturen infördes, svarade Juhlin Dannfelt för en stor del av referaten; år 1915 var 32 av 43 referat författade av honom.

Juhlin Dannfelt var också politiskt verksam och gjorde ett kort gästspel som riksdagsrepresentant för Västerbotten i första kammaren. Under den tiden motionerade han tillsammans med T.H. Odelberg om centralisering av den högre lantbruksundervisningen till Stockholm. Han anlätades också som ledamot i utredningar och kommittéer och var under första världskriget ordförande i folkhushållningskommissionens jordbruksavdelning.

Som sekreterare i akademien försökte Juhlin Dannfelt reorganisera verksamheten, efter den avmattning som skett under 1890-talet, och återta något av det inflytande som gått förlorat i och med Lantbruksstyrelsens tillkomst. Utdragna stadgediskussioner fördes 1902–07 och avgörande institutionella förändringar genomfördes under hans tid. Viktigast var tillkomsten av Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet 1907, som innebar en ytterligare krympning av akademiens uppdrag och betydelse men samtidigt förverkligade akademiens äldre önskemål om centralisering och samordning av lantbruksforskningen. Banden till akademien förblev emellertid nära och starka i och med att akademien fungerade som huvudman för verksamheten. ❀

ANVÄND LITTERATUR

Franzén, Olle, 1975, »Juhlin Dannfelt, Herman Julius Brorson«, i *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd 20.

Mårald, Erland, 1998, *I mötet mellan jordbruk och kemi. Agrikulturkemins framväxt på Lantbruksakademiens Experimentalfält 1850–1907* (Skogs- och lantbruks-historiska meddelanden. 21), Stockholm.

Carl von Feilitzen

(1840–1901, ledamot 1895)

Av Ronny Pettersson

Carl von Feilitzen valdes in i Lantbruksakademien som skapare av den rationella mosskulturen i Sverige. Men han började sin bana som industriman genom att arrendera och driva bruk samt grunda företag för trädestillation. Därefter slog han sig ner i Jönköping och upprättade en kemisk station för jordbruket och andra näringar.

Genom arbetet på stationen fick Feilitzen upp ögonen för de stora möjligheter som fanns att utveckla jordbruket, särskilt genom att höja avkastningen på de vidsträckta torvmarkerna i Jönköpings län. Sommaren 1885 kunde Feilitzen tack vare anslag från Lantbruksakademien göra en resa till Tyskland, Holland och Danmark för att studera dessa länders stora och framgångsrika mossodlingar. Det han fick se under resan styrkte hans uppfattning att en rationell odling av näringsfattiga mossjordar var lönande och att detta krävde samarbete mellan vetenskapsmän och mossodlare. I Danmark kunde Feilitzen se vad det Danska Hedeselskab hade åstadkommit på de ofruktbara jylländska hedarna och insåg att en förening skulle behövas för att åstadkomma en rationell odling av de svenska torvmarkerna.

Hemkommen till Sverige lade Feilitzen vid ett föredrag i Rogberga lantmannaförening fram sin plan för att bilda ett sällskap för mossodling och året därpå bildades en mosskulturförening för Jönköpings län. Den fick 1888 namnet Svenska Mosskulturföreningen. Redan 1886 började föreningen utge en tidskrift och samma år inleddes smärre fältförsök. Några år senare (1890) påbörjades anläggningen av Flahults försöksfält (senare Flahults försöksgård), som blev landets första försöksgård och ett viktigt centrum för jordbruksforskningen.

Dessa insatser gjordes vid en tid då den svenska jordbruksforskningen ännu låg i sin linda och då dess resultat spreds mycket långsamt till jordbrukarna. Ensidig havreodling bedrevs då på torvjordarna, och bland jordbrukarna var kännedomen om de nya gödningsämnen (konstgödseln) mycket bristfällig. Feilitzen menade att kemisk jordanalys krävdes för

torvjordarnas odling och behandling och visade genom försök vilken betydelse jordförbättring genom ler- och sandblandning samt kalkning hade. Feilitzens arbete bidrog i hög grad till att främja användningen av konstgödsel på framför allt torvjordar. Stor betydelse hade också hans insatser för att få den ensidiga havreodlingen ersatt med en allsidig växtodling i en ordnad växtföljd, och kanske främst hans uppslag att införa vallodlingen på torvjordar.

Feilitzen intresserade sig också för de stora högmossarnas kolonisering, inspirerad av vad han sett i Tyskland och Holland. På Flahult uppläts också två kolonat på mossen. När Mosskulturforeningen bildades pågick en omfattande diskussion om emigrationen och flykten från landsbygden och stor oro fanns i vida kretsar inför dessa företeelser. Ett sätt att bromsa denna negativa utveckling var genom nyodling och nybildning av mindre jordbruk, och inte bara Mosskulturforeningen menade att denna nyodling till stor del skulle ske på kärr och mossar.

Mosskulturen innefattade också för Feilitzen frågan om mossarnas industriella användning, för tillverkning av torvströ och brännortv. Feilitzen diskuterade i talrika uppsatser torvströets betydelse för ladugårdsskötseln och när intresset för brännortv ökade mot slutet av 1800-talet, i spåren av stigande kolpriser, tog han också upp de problem som sammanhänge med den användningen. ❀

ANVÄND LITTERATUR

Osvald, Hugo, 1956, »Carl Henrik Jobst von Feilitzen«, i *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd 15.

Runefelt, Leif, 2008, »Svenska Mosskulturforeningen 1886–1939« och Mårald, Erland, »En katalysator för det moderna jordbruket: Mossodlingens betydelse för konstgödselns genombrott 1880–1920«, båda i *Svensk mosskultur. Odling, torv-användning och landskapets förändring 1750–2000*, Leif Runefelt (red.), (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden. 41), Stockholm.

Wilhelm Flach

(1857–1920, ledamot 1896, vice preses 1916–1920)

Av Ulf Jansson

Axel Wilhelm Flach växte upp på faderns egendom Svensksund på Vikbolandet och grundlade där sitt intresse för jordbruket. Han hade dock andra planer för sin framtid. Han började studera juridik i Uppsala med sikte på ämbetsmannabanan men måste avbryta studierna på grund av en arsenikförgiftning. Han försökte sig sedan som bankman men fann detta yrke för stillasittande och beslöt sig då för att bli lantbrukare. Sin utbildning fick han hos kapten C.G. Bredberg på

Bogesund och därpå hos dåvarande föreståndaren för Bjärka-Säby lantbruksskola Ivar Insulander. Flach drabbades dock återigen av en olycka då han under en cykelfärd fick ett svårt benbrott, vars bieffekter satt i hela livet och som gjorde att han inte kunde fortsätta sin jordbrukarbana. Han öppnade då år 1885 en mejeriaffär i Häradshammars socken. År 1889 fick Flach utgivningsbevis på *Landtmannen*, tidskrift för Sveriges jordbruk och dess binäringar. Tidskriften vann sympatier och fick talrika medarbetare, särskilt i mellersta Sverige. Han var redaktör för *Landtmannen* i drygt tjugo år från 1890 till 1912.

Den energiske Flach kallades snart till Svalöv som sekreterare hos Allmänna svenska utsädesföreningen år 1892. Ett par år senare blev han även sekreterare i Malmöhus läns hushållningssällskap och fick central plats både beträffande lantbruk och husdjurskötsel och var med i en rad olika föreningar. När Jordbruksdepartementet inrättades år 1900, var det naturligt att Flach togs i anspråk och han blev kanslisekreterare och t.f. byråchef och chef för dess lantbruksbyrå och sedan 1906 kansliråd och ordinarie byråchef. Han blev senare under perioden 1912–20 chef för Lantbruksstyrelsen.

Flach var i Lantbruksakademien bland annat engagerad i uppbyggnaden av de lokala jordbruksförsöken. Jordbruksministern upptog år 1901 frågan om inrättande av en Centralanstalt för försöksväsendet och

Flach deltog som byråchef i förslagets utarbetande. När anstalten sedan genom riksdagsbeslut kom till stånd, blev han medlem av dess styrelse och nedlade enligt Juhlin Dannfelt ett mycket intresserat arbete.

När första världskriget utbrutit 1914, medverkade Flach som chef för Lantbruksstyrelsen att inrätta en centralkommission för livsmedelsförsörjningen, det blev Livsmedelskommissionen. Han arbetade här med stor energi för lantbrukets intressen och vissa har hävdad att han gick för långt för att skydda jordbruket under denna period. Han var under sina senare år sjuklig. Ett par gånger var han på förslag till jordbruksministerposten men avsåg sig av hälsoskäl. Mycket nödbedd accepterade han ändå år 1916 ställningen som Lantbruksakademiens vice preses. ❀

ANVÄND LITTERATUR

Hildebrand, Bengt, 1966, »Flach, Wilhelm«, i *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd 16.

Juhlin Dannfelt, Herman, 1920, »Wilhelm Flach. Minnesord vid K. Landtbruksakademiens sammankomst den 6 sept. 1920«, *KSLAT*.

1907–1955

Akademiens roll förändras

Av Ulf Jansson

Lantbruksakademiens roll inom jordbruksområdet började ändras vid sekelskiftet kring år 1900. Redan år 1890 försvann det statliga förvaltningsuppdraget och banden till hushållningssällskapen blev svagare då Lantbruksstyrelsen skapades. Många verksamheter som hade skötts av akademiens förvaltningskommitté såsom lantbruksingenjörer och lantbruksstipendiater överfördes till Lantbruksstyrelsen och tio år senare, år 1900, tillkom även Jordbruksdepartementet. Många förändringar skedde alltså vid sekelskiftet men år 1907 framstår ändå som en brytpunkt då mycket kom att omprövas inom akademien. En ny stadga antas och alla ledamöter skulle tillhöra olika avdelningar. Den nya strukturen blev att lantbruksavdelningen skulle bestå av 75 arbetande ledamöter, vetenskapsavdelningen 30 ledamöter, skogs- och trädgårdsavdelningen 15 ledamöter samt mekaniska och ekonomiska avdelningarna med vardera 10 arbetande ledamöter. Den numerära fördelningen av ledamöter säger en del om verksamhetsområdena inom akademien vid början av århundradet. Vid Oskar 11:s död, även detta år 1907, sökte akademien förnyad dispositionsrätt till Experimentalfältet, men man var då tvungen att avstå från sitt skogsinnehav vid Lappkärrsberget och arealen minskade från 183 till 63 ha. Samma år det vill säga år 1907 påbörjade Centralanstalten sin verksamhet på Experimentalfältet. Denna var under en period på cirka 30 år centrum för framgångsrik jordbruksforskning i Sverige.

Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet

Etableringen av Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet innebar en kraftsamling och ett nytt grepp för jordbruksforskningen i landet, men man kan också betrakta det som en avveckling av Experimentalfältet i Lantbruksakademiens egen regi och med den inriktning som fanns under 1800-talet. Detta påverkade också akademiens ekonomi på ett påtagligt sätt. Statens anslag till akademien blev endast 10.500 kr år 1908 vilket ska jämföras med året innan då man fick 18.500 kr i generellt bidrag och dessutom en särskild post för Experimentalfältet, nämligen 5.800 kr för lantbruksavdelningen, 7.750 kr

Kartbild från tiden då Centralanstalten hade startat på Experimentalfältet och då museet hade blivit färdigt. Museet är den stora röda byggnaden söder om Nobelinstitutet. (Källa: Stockholm i 12 blad 1917–1921.)

för växtfysiologiska avdelningen och hela 10,562 kr för agrikulturkemi. Det var alltså en rejäl minskning av akademiens budget, men samtidigt blev man då av med en stor verksamhet som tidigare bedrivits i egen regi. Centralanstalten var dock inte helt frikopplad från Lantbruksakademien, tvärtom var den dess huvudman. Enligt instruktionen från år 1926 så skulle ledningen av Centralanstalten utövas av en styrelse bestående av Lantbruksakademiens preses och sekreterare samt fem ledamöter där tre förordnades av Kungl. Maj:t och två av akademien. Man skulle vidare rapportera arbetsprogram och budget till akademien (SOU 1929:19, bilaga, s. 146).

Det fanns på Centralanstalten avdelningar för jordbruk, lantbrukskemi, husdjurskötsel samt mejerihantering, åkerbruksbotanik respektive lantbruksentomologi. Senare, år 1911, tillkom även bakteriologi. Man bedrev framgångsrik forskning om exempelvis växtnäringslära och utfodring. Namnet till trots så hade verksamheten också en rad lokala försök spridda i landet. Dessa genomfördes fram till 1920-talet på privata fastigheter men därefter kom försöken att hållas på statliga försöksgårdar.

Den expanderande verksamheten ställde krav på nya byggnader och den gamla huvudbyggnaden på Experimentalfältet byggdes ut under 1926/27 för Centralanstaltens kemiska och bakteriologiska avdelning. Forskarna fick då mer ändamålsenliga lokaler med exempelvis moderna laboratorier.

Frågan om förändringen av högre utbildning och forskning inom jordbruksområdet i Sverige kom att bli en långdragen historia under början

av 1900-talet. Det rådde i huvudsak konsensus att det behövdes en ny ordning men en särskilt svår fråga var lokaliseringen av en ny planerad verksamhet. Det fanns många olika förslag; de vanligast förekommande var: Ultuna, Alnarp och Stockholm men även en ny fakultet på Uppsala universitet diskuterades. Centralanstalten och Lantbruksakademien, vilka ju till stor del delade ledning, förespråkade ofta i dessa utredningar en placering i Stockholm medan andra sakkunniga såsom rektorerna för Ultuna och Alnarp förespråkade sina orter.

Men valet föll slutligen efter flera politiska manövrer på de statliga lantbruksinstituten Alnarp och Ultuna. År 1932 skulle en Lantbrukshögskola etableras i Ultuna medan en anstalt för agronomutbildning skulle inrättas i Alnarp. Dessa förändringar fick stora konsekvenser för verksamheten på Experimentalfältet. Successivt under 1930-talet lämnade de olika avdelningarna Centralanstalten.

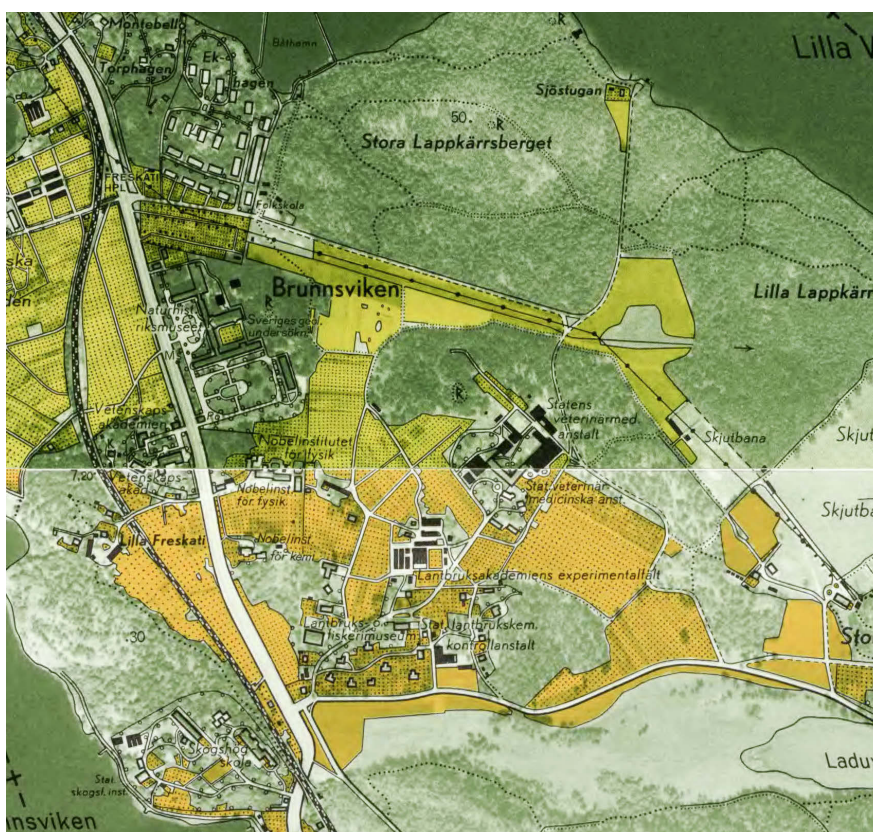
Först flyttade år 1932 de lantbrukskemiska, lantbruksbotaniska samt lantbruksbakteriologiska delarna till den då nya Lantbrukshögskolan. Samma år skapades Statens växtskyddsanstalt och växtskyddsverksamheten lämnade Centralanstalten. Mejeriverksamheten som huvudsakligen låg i Alnarp överfördes 1937 till Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut. Slutligen upphörde Centralanstalten den 1 januari 1939 att existera. Viss verksamhet övertogs då av Lantbrukshögskolan och de kvarvarande delarna fördes till de nyskapade Jordbruksförsöksanstalten och Husdjursförsöksanstalten.

Under 1940-talet pågick flyttning av forskningsverksamheten från Experimentalfältet på Norra Djurgården i Stockholm till Ultuna. Efterhand kom även dessa nya anstalter att under 1960- och 1970-talen bli en del av Lantbrukshögskolan som år 1977 omvandlades till Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

När Centralanstalten upphörde så ändrades också akademiens stadgar, då akademien sedan 1907 hade varit huvudman för denna. En annan stor ändring var att »... akademiens arbetande ledamöter över 70 år inte ska inräknas i de 160 arbetande ledamöterna«. Antalet ledamöter hade varit detsamma sedan 1883 och detta öppnade upp för en expansion av ledamöter, bland annat en särskild trädgårdsavdelning inrättades. I de nya stadgarna från år 1944 beskrivs första paragrafen syftet för Lantbruksakademien vara: »att med stöd av vetenskap och erfarenhet verka för det svenska lantbrukets utveckling och förkovran«.

Trädgårdsverksamheten

En verksamhet som akademien fortfarande själva drev på Experimentalfältet var trädgårdsavdelningen. Den var alltså inte en del av Central-

Kartan från 1951 visar hur det på Experimentalfältet hade byggts nya byggnader för de olika verksamheterna, främst Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA). Man kan även se den stora mängd växthus som hörde till trädgårdsavdelningen och trädgårdsskolan, belägna vid bokstaven »L« i Lantbruksakademien. Namnet Lantbruksakademien experimentalfält är vid denna tidpunkt mer att betrakta som ett områdesnamn. (Källa: Ekonomisk karta 1951.)

anstalten och kom att ligga kvar på Experimentalfältet fram till år 1963. Den som ledde verksamheten under början av århundradet, fram till sin pensionering år 1934, var föreståndaren Gustaf Lind. Han ersattes vid sin pensionering av John Gréen, som redan arbetade där och han i sin tur av sin son Sven Gréen 1945. Den grönmålade villa som byggdes på 1880-talet, och som fortfarande finns kvar på Stockholms universitets campus, kom efterhand att kallas Gréenska villan, då två generationer Gréen hade varit föreståndare för verksamheten.

Akademien bedrev på Experimentalfältet en egen trädgårdsskola. Skolan antog ett dussin elever om året till utbildningen som var tvåårig, vilket gjorde den till en betydande skola i landet. Från november till mars hade man teoretiska ämnen och under sommarmånaderna hade man fortsatt teori varvat med praktik på Experimentalfältet, men man gjorde också exkursioner i Stockholmstrakten. År 1907 åkte man exempelvis till Gripsholms slott för att under några dagar öva på att beskära

fruktträd. Man besökte samma år ett stort antal handelsträdgårdar i regionen.

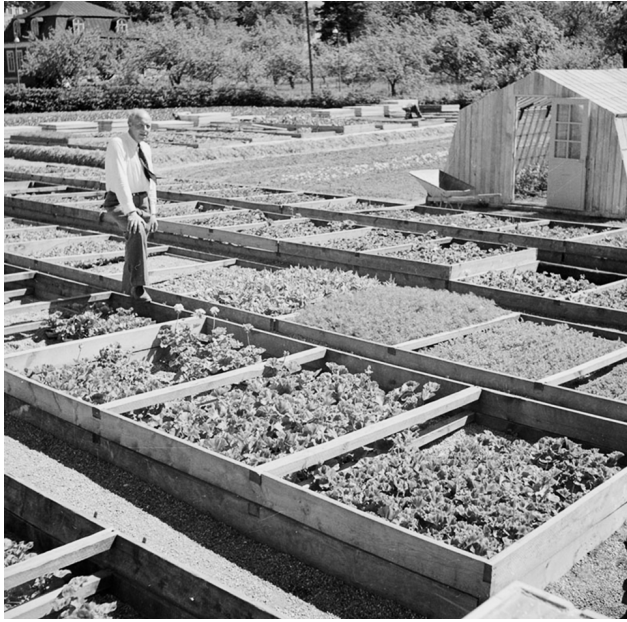
Ämnena man undervisade i år 1907 var bland annat trädgårdsskötsel, trädgårdsanläggning, blomsterodling, agrikulturkemi, växthuskonstruktion, fältmätning, svenska, affärskorrespondens och ritning. Det sistnämnda ämnet undervisade det året Axel Ekblom i. Han var en konstnär som medverkade i floror och tecknade och målade åt bland annat Bergianska och Centralanstalten. Förutom den egna personalen, dvs. Lind och Gréen, tillkallades kunniga inom respektive område.

Förutom utbildningen så bedrevs även en kommersiell handelsträdgård på Experimentalfältet. Denna gav ett inte obetydligt tillskott i akademiens budget i början av 1900-talet. År 1911 fanns det en mindre fruktträdgård med spaljeodlade träd, en plantskola med 10 000 fruktträd, 15 000 bärbuskar, 8 000 prydnadsbuskar, 1 000 alléträd och 30 000 perenner av olika slag. Ett stenparti med 250 växter. Det fanns 4 000 rosor av sju sorter (Lange 2000, s. 327). Efter andra världskriget minskade trädodlingen som var olönsam och man fokuserade på köksväxtodling. Det fanns då cirka 20 ha trädgårdsodling och 1 500 kvm växthus. Det fanns förslag på att flytta trädgårdsskolan från Experimentalfältet. År 1945 säger akademien tydligt i ett yttrande att den »... har för sin del hävdat att akademiens traditioner på Experimentalfältet icke borde brytas, utan skolan borde kvarbli på sin gamla plats« (KSLAT 1945, s. 32). På 1950-talet var alla verksamheter som hade kopplingar till andra institutioner borta och endast trädgårdsdelen fanns kvar och på 1960-talet, inför byggandet av Stockholms universitet så fick man lämna området.

Museet på Experimentalfältet

En annan verksamhet som stod helt inom akademiens hägn var dess museum – Akademiens lantbruks- och fiskerimuseum. Byggnaden stod klar för inflyttning år 1907, då många av de andra omvälvningarna skedde. Samma år blev även modellgården öppnad och under sommaren 1907 kom ett stort antal besökare. Museet fick också föremål i gåvor från privatpersoner och företag. I det reglemente som skapades för museet står att:

Museets ändamål är att genom utställande av typiska föremål giva en samlad bild av det svenska jordbrukets och fiskerinäringens historiska utveckling inom olika områden, särskilt inom redskaps och maskinväsendet. Maskiner och redskap, som alltjämt brukas och salubjudas böra icke införlivas med museet, såvida de icke såsom gåvor överlämnas och därtill finnas lämpliga. (Reglemente 1924 1§.)

Fotografiet visar trädgårdsdirektör Sven Gréen och några planteringar på Experimentalfältet år 1950. (Fotonummer SvD 24872, Stockholmskällan.)

Vidare anställdes en uppsyningsman till museet (KSLAT 1908). I en mycket detaljerad instruktion står i första paragrafen att:

Uppsyningsmannen har sig anförtrodd vården om de i Akademiens Museum uppställda föremål och är för dem ansvarig. Å de tider, som af Landtbruks Akademiens Förvaltningskomité bestämmas, skall han vara tillstädes uti museum eller å kontoret bredvid detsamma; och då Museisamlingar hålles för allmänheten tillgängliga, skall uppsyningsmannen, städse med höflighet bemöta de besökande samt villigt lemna dem upplysningar om de uppställda föremålen. (Instruktion u.å. S1.)

Uppsyningsmannen skulle vidare rapportera till Förvaltningskommittén. I årsrapporterna från Akademien vad gäller museet står vanligen endast att man katalogiserat och vårdat samlingarna. Man får en bild av att verksamheten inte var så omfattande. Även om den näraliggande trädgårdsskolan säkert också använde samlingarna i sin utbildning. Museet besöktes exempelvis under år 1932 endast av 710 personer. Det fanns då 612 miniatyrmodeller, 1 313 redskap och maskiner, 131 diverse föremål, 209 gödningsämnen och råmaterial till sådana, 91 utensilier, samt 535 fiskeredskap. Totalt fanns alltså 2 356 föremål i museets samlingar år 1932. Då hade 24 stycken tillkommit under året (KSLAT 1933, s. 205). Från samtida besökande journalister under 1950- och 1960-talen får man en bild av ett sovande eller rent av misskött museum (Lange 2000, s. 339–341).

Förvaltningskommittén inom Akademien tillsatte redan 1939 en musei-

kommitté för att utreda »inriktning och omfattning av Akademiens museum och därmed sammanhängande spörsmål«. Kommittén gjordes om år 1947 då Nordiska museet och akademien betalade en utredning som blev klar 1952 (KSLAT 1952, s. 268).

Man tänkte sig att ett nytt svenskt lantbruksmuseum kunde vara beläget vid Skansen, Experimentalfältet eller Ultuna. I utredningen väger man olika alternativ mot varandra. På Skansen och vid Nordiska museet fanns begränsat med plats men mycket publik. Man menade vidare att ett bergrum vore bra för att skydda samlingarna. På Experimentalfältet fanns gott om plats och Lantbruksakademiens samlingar fanns ju redan där. Man menade också att närheten till Skogshögskolan, Statens skogsforskningsinstitut och Veterinärhögskolan var positivt. Ultunaalternativet kunde kopplas enklare till Lantbrukshögskolan men inte Nordiska museets samlingar och var beroende av högskolans undervisning och forskning inom lantbrukets historia och socialpolitik. Planerna rann med tiden ut i sanden och museets samling överfördes med tiden till Nordiska museet.

Jordbrukets forskningsråd

Den 1 juni 1945 beslutades att det under 1945/46 skulle inrättas ett centralt råd för forskning på jordbrukets område. Fem ledamöter skulle bestämmas av Kungl. Maj:t och tre från akademien. Akademiens sekreterare var också rådets sekreterare, det vill säga ungefär samma relation som för den tidigare Centralanstalten. I stadgeändringen från år 1944 hade man redan förberett för att detta skulle kunna komma att genomföras.

Redan före skapandet av Jordbrukets forskningsråd (JFR) finansierade akademien en ganska bred verksamhet. År 1944 hade man bland annat finansierat jordartskarteringar, fältförsök med växtföljder, hydrologiska undersökningar, en analys av nederbörd och avkastning, sjukdomar hos husdjuren samt en studie av torpbebyggelsen. Akademien hade således en kompetens att hantera frågan, men omfattningen blev större i JFR. Den första paragrafen för JFR säger att: »Jordbrukets forskningsråd har till uppgift att främja forskningen inom jordbruket, däri inbegripet trädgårdsodling, samt jordbruket nära berörande industrier.« (KSLAT 1946:5 bilaga.) Man började med att införskaffa information från alla forsknings- och försöksinstitutioner i landet. Främst var inriktningen växtodling och husdjur men även jordbruksekonomiska frågor var centrala. Man konstaterar redan från början att det saknas kvalificerade forskare inom det senare området. Intresset för skoglig forskning ökade

I Lantbruksakademiens museum fanns mycket redskap och föremål knutna till jordbruket, men det fanns också redskap och föremål kring fiske. Fiskeavdelningen hade gjorts om år 1938. Och i den nya utställningen kunde man se en modell av en skötbåt som hade nedskurits i en glasskiva. Fiskarna i båten håller på att dra skötarna över rullen på båtens sida. (KSLA:s arkiv, F VII c: 2 Lantbruksmuseet.)

efter andra världskriget och en skoglig fond bildades år 1946. Även den knöts till akademien, men först år 1955.

Från forskning till mötesplats

Under början av 1900-talet expanderade akademiens tidskrift i omfattning. Det var vetenskapliga artiklar, redogörelser för försök i olika regi inom främst växtodling. Hela nummer av akademiens tidskrift kunde ägnas åt en fråga även under 1940-talet. Nr 2 från år 1946 handlade exempelvis helt om Skånes fröodlingsförenings försök med rotfrukter 1929–41. Fortfarande under hela första delen av 1900-talet var akademiens tidskrift en viktig kanal för forskningen inom området även om akademiens direkta verksamhet hade minskat och med avvecklingen av försöksanstalten i stort sett upphört.

En viktig del av tidskriftens innehåll var referaten. Det var Herman Juhlin Dannfelt som stod för många av referaten under de första decennierna av 1900-talet. Under år 1928 gjordes exempelvis hela 82 referat av litteratur, de flesta inom växtodling och växtförädling. Dessa upphörde att vara en viktig del under 1940-talet, även om några refererat finns kvar, men de gör inte längre anspråk på att täcka ett större fält.

År 1948 konstaterade akademien att så mycket av det som akade-

mien gjort har övertagits av andra organ så det krävs en ny organisation. I enlighet med sin första paragraf så skall det ske

... genom att främja forskning och genom att vaka över att möjligheterna att medelst forskning uppnå framsteg inom jordbruket bliva utnyttjade. Men även i ett annat avseende, icke mindre betydelsefullt, har Akademien en stor uppgift att fylla inom svenskt jordbruk av idag, nämligen såsom forum för ett fritt, strängt sakligt meningsutbyte, där sårintressen så vitt möjligt icke göra sig gällande, och där problemen ses på lång sikt och i sitt historiska sammanhang. (KSLAT 1948, s.28.) ✂

ANVÄND LITTERATUR

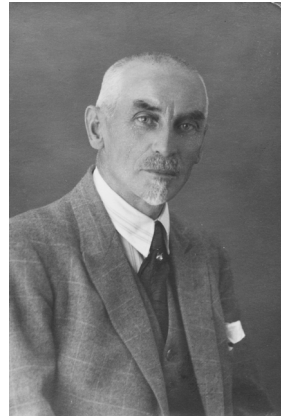
- Edling, Nils, 2010, *De areella näringarnas välgörare. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien och dess donatorer* (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden. 52), Stockholm.
- Fröier, Kåre, 1962, »Akademien 150 år« i Erik Hagberg (red.) Svenskt jordbruk och skogsbruk 1913–1962. *Minneskraft utgiven av Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien i anslutning till Akademiens 150-årsjubileum 28 januari 1963*, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm.
- Hjelm, Lennart, 1986, *Lärdom på Ultuna. Lantbruksvetenskapernas utveckling i Sverige* (Uppsala stads historia. 6:5), Uppsala.
- KSLAT: *Kungl. Skogs- och lantbruksakademiens tidskrift*, före 1955 med namnet *Kungl. Lantbruksakademiens tidskrift*.
- KSLA:s arkiv, Kungl. Skogs- och lantbruksakademiens arkiv.
- Lange, Ulrich, 2000, *Experimentalfältet. Kungl. Lantbruksakademiens experiment- och försöksverksamhet på norra Djurgården i Stockholm 1816–1907* (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden. 23), Stockholm.
- Skogs- och jordbrukets forskningsråd, 1995, *Skogs- och jordbrukets forskningsråd fyller femtio år, 1945–1995*, Stockholm.
- SOU 1929:19. *Utredning beträffande Centralanstaltens för försöksväsendet på jordbruksområdet och en blivande högre lantbruksundervisnings inbördes ställning*, Stockholm.

Pehr Bolin

(1865–1943, ledamot 1911)

Av Ulf Jansson

Pehr Karl Wilhelm Bolin studerade vid Stockholms högskola år 1885; var under 1880-talet lantbruks elev på Suderby i Västerhejde socken och elev på Ultuna lantbruksinstitut och fick 1888 institutets stipendium. Han var även bokhållare vid Ultuna instituts egendom under hösten 1888 och lärare och lantbruksbiträde vid Örebro läns lantbruksskola 1889 till 1890. Därefter följde en lång rad uppdrag där han arbetade som assistent vid Örebro läns hushållningssällskaps kemiska station och frökontrollanstalt 1890–91. Han blev därefter förste lärare vid Hallands läns lantbruksskola å Klev 1891–92, sedan assistent vid allmänna svenska utsädesföreningen på Svalöv våren 1892–96; tillika biträdande lärare i lantbrukshållning vid Fridhems folkhögskola i Svalöv 1894–96. Sedan kom han att bli föreståndare för Sveriges utsädesförenings filial i Ultuna 1897–1900 och undervisade i frökontroll vid Ultuna lantbruksinstitut 1899. Han var även föreståndare för hushållningssällskapens lokala fältförsök 1900–06. När försöksverksamhetens överflyttades till den nyinrättade Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, blev han överassistent vid dess jordbruksavdelning på Experimentalfältet 1907. Han sammanställde en lång rad beskrivningar av hushållningssällskapens lokala försök i början av 1900-talet. Han blev invald som ledamot av Lantbruksakademien 1911 men fick redan år 1905 i uppdrag av Lantbruksakademien att besiktiga grödor inom landet, ställda under dess kontroll.

Bolin arbetade med växtförädling och blev en av sin tids flitigaste författare på jordbrukets område. Han skrev även två betydande böcker om ogräs, *Våra vanligaste ogräs samt medlen att dem utrota*, vilken blev prisbelönt av Lantbruksakademien 1903 och på uppdrag av Lantbruksstyrelsen författade han även år 1912 *Våra vanligaste åkergräs och deras bekämpande*. Förutom de mer vetenskapliga sammanställningarna av försök och de ovan nämnda böckerna av vetenskaplig art och tidskriftsartiklar i *Lantmannabladet* under perioden 1907–22 så skrev han även läroböcker inom jordbruksområdet. Den mest spridda är hans *Jordbruksbok för pojkar* (1912) som utkom i nio upplagor fram till 1935.

Boken förklarar på ett mycket pedagogiskt sätt jorden och skötseln av denna, åkerbrukets växter och ingående om sådd, skörd och vikten av växtföljder. Boken tar även upp sjukdomar och skadeinsekter på växter samt husdjuren och deras utfodring. Även jordbrukets ekonomi berörs. Boken är välillustrerad med svartvita teckningar och foton samt ett antal färgplanscher över växter. Boken har ett tilltal som riktar sig direkt till barnen. Den börjar »*Min käre pojke!* [kursivering i original] Den här lilla boken har jag tänkt inte skulle bli en sådan läxbok, som du skall läsa bara för att lära dig något, som är nyttigt att veta, utan jag skulle önska, att du framför allt finge nöje av den – att den bleve i ditt tycke en rolig bok.« (8 uppl. 1925, s. 7.) Innehållet är inte förenklat utan han beskrev exempelvis konstgödsel och fodermedel detaljerat men emellanåt stoppas informationen upp av direkt tilltal till läsaren. Boken är faktiskt så här hundra år senare en mycket lättfattlig och bra ingång för att förstå jordbruket i början av 1900-talet. Bolin medverkade även i ytterligare läroböcker för skolor exempelvis *Lärobok i landthushållning för lärlings- och yrkesskolor* år 1920. ✂

ANVÄND LITTERATUR

Juhlin Dannfelt, Herman, 1925, »Bolin, Pehr Karl Wilhelm«, *Svenskt biografiskt lexikon*, Bd 5.

»Pehr Bolin«, 1943, *KSLAT*, s. 512–513.

Nils Wohlin

(1881–1948, ledamot 1911)

Av Ulf Jansson

Nils Wohlin tog år 1901 en fil.kand. och två år senare skrev han en licentiatavhandling i matematik, mekanik och fysik. Hans avsikt var att disputeras i fysik, men det kom aldrig att ske utan istället gick han via matematiken till nationalekonomin. Han studerade vid universiteten i Uppsala och i Berlin, men avlade tillslut år 1913 en doktorsexamen i nationalekonomi i Stockholm med titeln *Den svenska jordstyckningspolitiken i de 18:de och 19:de århundradena, jämte en öfversikt af jordstyckningens inverkan på bondeklassens besuttenhetsförhållanden*. Han blev dock redan 1908 något uppseendeväckande utsedd till docent i politisk ekonomi vid Stockholms högskola. Han var också sekreterare i den mycket omfattande emigrationsutredningen under perioden 1907 till 1910. Inom Emigrationsutredningen skrev han flera större arbeten, bland annat: *Torpare-, backstugu- och inhysesklasserna: öfversikt af deras uppkomst, tillväxt och aftagande med särskild hänsyn till torparklassens undergräfvande*. Syftet med emigrationsutredningen var att undersöka den svenska emigrationen och stora mängder statistik togs fram. Han kom att samarbeta med Gustav Sundbärg som förutom chef för utredningen var en ledande statistiker i landet. Relationen var dock inte alltid enkel (Hagård 1976). Wohlin kom år 1916 att ersätta Sundbärg som professor i statistik på Uppsala universitet. Han var, precis som sin företrädare Sundbärg, i mycket liten utsträckning verksam på universitetet, vilket han kom att kritiseras för i pressen. Dagens Nyheter skrev år 1926 under rubriken »När professuren blev en bisyssla« att Wohlin tjänstgjort knappt tre år av de 9 ½ som han hade haft tjänsten (Hagård 1976, s. 34). Han var tjänstledig för att han medverkade i ett stort antal utredningar av skilda slag, främst inom befolkning, inkomst och jordbruksfrågor. Eller som han själv skriver i en inlaga till Lantbruksakademien när man frågar om vilka undersökningar han har gjort som berör akademien »Ett större antal afhandlingar och uppsatser i jordbruksekonomiska och jordpolitiska ämnen 1906–1926« (D1a:11, nr 559). Wohlin invaldes år 1911 i Lantbruksakademien (ekonomiska avdelningen). Han var också ledamot i Vetenskapsakademien från år 1918.

Förutom de olika utredningarna som han medverkade i så var han även politiskt engagerad. Han betecknade sig själv som konservativ. Han var dock med redan år 1915 och höll ett jordbrukspolitiskt anförande vid

det då nya Jordbrukarnas riksförbund. Wohlin märktes i den politiska debatten och blev under slutet av 1910 med tiden mer lierad med bonderörelsen och Jordbrukarnas riksförbund och år 1919 blev han invald i riksdagens första kammare med beteckningen »jordbrukare och borgare«. Vid denna tidpunkt fanns representanter både från Bondeförbundet och Jordbrukarnas riksförbund i riksdagen. Enligt Birger Hagård uppfattades han som en av de främsta representanterna för den samlade bonderörelsen under början av 1920-talet (Hagård 1976, s. 51).

Han propagerade också för en sammanslagning av de två bondepartierna, vilket aldrig kom att genomföras utan riksförbundet upplöstes och medlemmarna gick över till Bondeförbundet. Wohlin uttalade sig tydligt emot högern, men trots detta blev han ensam representant för Bondeförbundet och handelsminister i Tryggers högerregering år 1923. Efterhand kom Wohlins valkrets att tröttna på hans nära koppling till högern och han fick inte förnyat förtroende. Wohlin gick då över till högern och efter valet år 1928 blev han finansminister i Lindmans högerregering. Efter ett år tvingades han efter en kris att avgå och blev då erbjuden tjänsten som generaltulldirektör. En post han hade från 1930 till 1956. Han var engagerad även i detta arbete. Han var dock kvar som riksdagsman och kritiserade bland annat högerregeringen för dess agerande i jordbruksfrågor. Han blev politisk vilde och anslöt sig återigen till Bondeförbundet vid mitten 1930-talet. Han var kvar som riksdagsledamot fram till 1942. ✎

ANVÄND LITTERATUR

KSLA arkiv D1a:II nr 559.

Hagård, Birger, 1976, *Nils Wohlin – konservativ centerpolitiker*, Linköping.

»Nils Wohlin«, 1949, *KSLAT*, s. 33.

Gustaf Lind

(1869–1945, ledamot 1913,
akademiens trädgårdsdirektör 1900–1934)

Av Ulf Jansson

Gustaf Herman Lind föddes i Östergötland. Hans pappa var trädgårdsmästare och han kom att ägna sig åt trädgårdsodling hela sin karriär. Han gick åren 1889–91 på Kungl. Lantbruksakademiens trädgårdsskola, och blev direkt år 1891 trädgårdsmästare och lärare vid densamma. År 1900 blev han trädgårdsdirektör och föreståndare för trädgårdsavdelningen och trädgårdsskolan. Där verkade han fram till pensioneringen år 1934. Han ansvarade

således för skolans utveckling och löpande verksamhet under en stor del av 1900-talets första hälft. År 1913 blev han, inte så förvånande, invald i akademiens skogs- och trädgårdsavdelning.

Lind var en flitig skribent i *Lantbruksakademiens tidskrift* med en lång rad artiklar om trädgårdsodlingens olika aspekter. Han författade också beskrivningar av trädgårdsverksamheten i landet och mer specifikt för skolan. Han var en flitig skribent i *Sveriges pomologiska förenings tidskrift*. Han skrev också flera böcker som fick stor spridning utanför trädgårdsskolans område. Bland annat skrev han *Fruktodling på Kalljord* (1907), *Egnahemsträdgården* (1909), *Köksväxtodling* (1909), *Småbrukarens trädgårdsbok* (1910), *Våra frukter och bär* (1912), *Blomsterodling under glas* (1913), *Våra prydnadsväxter och buskar* (1914). Samtliga dessa böcker kom ut i ett flertal upplagor. En av de mer omtalade var en bok som skrevs tillsammans med John Gréen, vilken senare kom att ersätta Lind som chef för trädgårdsskolan. Den hette *Konserveringsbok: Handledning vid trädgårdsprodukternas och skogsbärens ändamålsenliga tillvaratagande: För de svenska hemmen*. Den kom ut i hela nio upplagor fram till år 1930 och gavs även ut i billighetupplaga. Boken moderniserades med tiden, men grunden var densamma.

Frågan om konservering av grönsaker och frukter var något som väckte stor uppmärksamhet. I veckotidningen *Idun* kunde man läsa i nummer 48 från 1912 ett reportage om en utställning om konservering som Lind

varit med och organiserat. Det uppges bland annat att Lind tyckte att Stockholmsfruarna inte längre skulle köpa importerade tyska, franska och engelska konserver utan de kunde bjuda på svensk sommarmatsedel året runt genom konservering. Medförfattaren till konserveringsboken, vilken också presenterades på utställningen, John Gréen berättade för *Idun* att det nu hölls kurser i konservering och torkning i hela landet och att det fanns ett stort intresse. Han nämner vidare hur Lantbruksakademien och hushållningssällskapen haft försök med torkerier i norra Sverige för blåbär och lingon.

Under 1920-talets slut och 1930-talet skrev han också en rad uppsatser om elektrisk trädgårdsodling, där man bland annat experimenterade med att tillföra olika strömstyrka till jorden för att öka avkastningen. År 1940 gav Lind ut en enklare version av konserveringsboken med namnet *Kristidens konserveringsbok för de svenska hemmen*. Han betonade där vikten av att under kristid få i sig C-vitamin och att konservering av frukt och bär var en bra lösning på det. ❀

ANVÄND LITTERATUR

»Gustaf Lind«, 1945, *KSLAT*, s. 490–491.

Idun Nr 48, 1912.

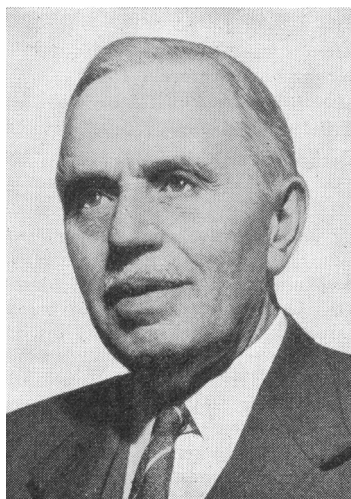

Ludvig Nanneson

(1881–1963, ledamot 1921)

Av Ronny Pettersson

Ludvig Nanneson föddes på en gård i Haverdal i Halland och gick sedan den för studiebegåvade bondsöner vanliga vägen över folkhögskola och lantmannaskola vidare till Alnarps lantbruksinstitut, där han utexaminerades som agronom 1903. Därefter arbetade Nanneson som lärare först vid en folkhögskola och sedan vid Hvilans lantmannaskola, där han efter några år blev föreståndare.

Under tiden på Hvilan tog Nanneson initiativ till en bokföringsförening och ledde kurser i lantbruksbokföring och växtodlingskontroll i trakten. På somrarna gjorde han studieresor till Tyskland och Schweiz, där han studerade bokföringsbyråernas arbete och sammanträffade med tidens ledande jordbruksekonomer. På Nannesons initiativ bildades 1911 en bokföringsförening för hela Malmöhus län och med honom som föreståndare. Han utarbetade i början av 1910-talet också läroboken *Rationell lantbruksbokföring*, som blev en klassiker. År 1916 utsågs Nanneson till ledare av en officiell räntabilitetsundersökning av det svenska jordbruket. Under hans ledning kom dessa undersökningar att genomföras mellan 1915 och 1950 och publiceras i serien *Räkenskapsresultat från svenska jordbruk*. När det nybildade Sveriges Allmänna Lantbrukssällskap inrättade en driftsbyrå 1918 kallades Nanneson till dess föreståndare.

Under tiden som föreståndare för driftsbyrån var Nannesons uppgift att lägga upp bokföringen vid de anslutna gårdarna (cirka 300 gårdar vid mitten av 1920-talet) samt sammanställa och analysera bokföringsresultaten. Långt fram på 1930-talet var sammanställningarna nästan det enda underlaget för att bedöma de enskilda jordbrukens ekonomiska resultat. Därmed blev de också en viktig grundval för jordbrukspolitik. Under 1920-talet var Nanneson mycket aktiv inom Lantbruksakademiens ekonomiska avdelning, som dittills inte visat någon större aktivitet. Nanneson svarade för 11 av de 18 meddelanden som utkom från den ekonomiska avdelningen under åren 1921–32. Han publicerade även den första egentliga läroboken i sitt huvudämne, *Jordbruksekonomi* (1924).

Ekonomi hade dittills inte betraktats som ett fristående ämne utan tagits upp som en del av jordbruks- och husdjursläran. I slutet av 1920-talet intog Nannesson en ledande ställning i den offentliga jordbruksdebatten och när det gällde ekonomiska frågor var han närmast ensam om att föra en sådan debatt.

Om Nannessons ena stora insats var som jordbruksekonom gällde den andra som förnyare av jordbrukskooperationen. Den gjordes under en förhållandevis kort men intensiv period som verkställande direktör i Lantbrukssällskapet mellan 1928 och 1933. Under Nannessons ledning omorganiserades sällskapet till en kombination av allmän intresseorganisation och topporgan för lantbrukskooperationen. Omorganisatio- nens resultat blev en samlad ekonomisk föreningsrörelse under gemensam ledning, verksam inom olika branscher, med ett topporgan som kunde företräda jordbruket i prispförhandlingar och näringspolitik.

År 1933 kallades Nannesson till en nyinrättad professur i lantbruks- ekonomi med handelslära vid Ultuna, som året förut hade ombildats till en lantbrukshögskola för undervisning och forskning. Nannesson hade tidigare vid sidan av sin tjänst som Lantbrukssällskapets direktör varit tillförordnad lärare vid lantbruksinstitutet. Någon stor vetenskap- lig insats gjorde Nannesson inte under Ultunaåren fram till pensione- ringen 1946. De väsentliga bidragen som jordbruksekonom gjorde han under 1920-talet, och dessa handlade om att använda bokföring och räkenskapsanalys som inkörspport till jordbrukets driftsekonomiska pro- blem. ✎

ANVÄND LITTERATUR

Bjärsdal, Jacob, 1989, *Banbrytare bland bönder: Ludvig Nannesson, Viktor Johansson*, Stockholm.

1956–1979

Akademien med en ny organisation

Av Ronny Pettersson

När man inom akademien åren omkring 1950 blickade tillbaka kunde man lätt se att många av de uppgifter som en gång i tiden lagts på akademien hade tagits över av andra organ. Vetenskaplig forskning bedrevs av institutioner med stora resurser och sedan lång tid fanns anstalter för såväl högre som lägre undervisning. Kunskaper och erfarenheter fördes ut av hushållningssällskapen till praktikerna inom de areella näringarna och den statliga administrationen var starkt utbyggd. Jordbruket och skogsbruket hade byggt upp egna organisationer. Press, litteratur, radio med mera hade skapat vidgade möjligheter till inbördes kontakter. Under första hälften av 1900-talet hade praktisk verksamhet och forskning i egen regi minskat i omfattning och akademien blivit alltmer ett forum för diskussioner. Frågan var rent av om akademien fortfarande kunde göra en insats som berättigade dess existens.

En tidsenlig akademi skapades

Under första hälften av 1950-talet diskuterades hur akademiens organisation och arbetsformer skulle kunna göras mer tidsenliga, effektiva och smidiga. Den omedelbara anledningen till att en översyn inleddes var skogsbrukets ställning inom akademien. Skogsrepresentanterna menade att den inte motsvarade skogsnäringens stora betydelse i ekonomi och samhällsliv.

Skogsvården hade visserligen funnits som verksamhetsområde redan i de äldsta stadgarna, men jordbruk med husdjurskötsel hade så gott som fullständigt dominerat, också efter det att skogsnäringen fått en betydelse som väl kunde mäta sig med jordbruket. Bland ledamöterna dominerade jordbruksforskare och storjordbrukare långt in på 1900-talet. Tidskriften innehöll få bidrag om skogliga frågor och skogsfrågor spelade inte en framträdande roll i de överläggningar som hölls. Fram till 1944 samsades skogsfolk och trädgårdsexperter i en och samma avdelning. I början av 1930-talet hade denna avdelning 20 ledamöter och av dessa företrädde 11 skogen. Först när stadgarna reviderades 1944 kom

skogen att få en mer framträdande plats i och med att en specialiserad avdelning för skog och jakt tillkom med 24 ledamöter. Men skogsrepresentanterna menade att skogsbruket borde likställas med jordbruket och att också akademiens namn borde visa skogens ställning inom organisationen.

Skogsnäringsens företrädare hade länge känt behov av en mötesplats för dess olika delar och för såväl forskare som praktiker. Tanken att bilda en särskild skogsvetenskaplig akademi, för att främja vetenskaplig forskning samt verka för skogsbrukets utveckling och förkovran, framfördes i slutet av 1930-talet men avsatte inga resultat. Däremot inrättade Ingenjörsvetenskapsakademien en särskild skogsavdelning 1940–41, något som kanske påskyndade akademiens åtgärd att inrätta en särskild skogsavdelning år 1944. Som fortsättning på det steget förordade akademiens preses Carl Beck-Fries år 1953 att den skogliga verksamheten skulle utvidgas.

En verksamhetsutredning tillsattes 1954 för att lägga fram förslag till akademiens framtida organisation. Den konstaterade att akademiens arbetsuppgifter måste vara andra än de som den vetenskapliga forskningen, undervisningen och den statliga administrationen svarade för. Utgångspunkten för en tidsenlig akademi måste vara att utnyttja särprägel som ett slutet sällskap av fackmän med mycket olika inriktning men med stora kunskaper och rika erfarenheter samt stark vilja till samverkan. Akademiens styrka låg i att den sammanförde specialister från skilda områden med varandra och kunde få dem att samverka. I en tid av tilltagande jäkt och specialisering var detta en viktig uppgift. Särskilt viktigt var att praktikens män fick kontakt med forskarna, så att ömsesidigt förtroende kunde byggas upp som grundval för samarbete. Ingen annan organisation hade enligt utredningen samma möjligheter som akademien att skapa och utveckla kontakter mellan forskningens olika grenar samt mellan dessa och den praktiska verksamheten inom jordbruk och skog. Inom akademien kunde man föra en fri, opolitisk och saklig diskussion. Där kunde händelser och förhållanden behandlas även ur en historisk synpunkt för att underlätta en bedömning på längre sikt.

Verksamhetsutredningen arbetade snabbt och redan i december 1955 kunde akademien besluta om en ny organisation och ett nytt namn, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Akademien fick därmed den organisation den än i dag har. De tidigare sju avdelningarna ersattes med tre: jordbruksavdelningen, skogsavdelningen och allmänna avdelningen. Allmänna avdelningen tillkom för de områden, som inte direkt kunde knytas till antingen jord eller skog eller som hörde lika starkt till båda. Den ersatte de tidigare avdelningarna för ekonomi, industri och

Professor Lars Tirén (1896–1958, ledamot 1946) var en av de nya skogsforskarna som tog säte i akademiens utvidgade skogliga avdelning efter stadgereformen 1944. Tirén tillträdde 1945 tjänsten som professor i skogsförnygring vid Skogshögskolan och här föreläser han för skogstjänstemän. Platsen är Kulbäckslidens kronopark i Västerbotten och året 1952. Fotografen är jägmästare Sven-Olof Andersson (1922–2004, ledamot 1966), professor i skogsskötsel vid Skogshögskolan 1965 och senare i kogsproduktion vid Lantbruksuniversitetet. Foto S.O. Andersson, Skogsbibliotekets arkiv, Sveriges Lantbruksuniversitet.

teknik. Jord- och skogsavdelningarna fick vardera 60 ledamöter, medan allmänna avdelningen bestod av 45 ledamöter. Genom en ändring av stadgarna år 1966 utökades allmänna avdelningen till samma antal ledamöter som de båda övriga. Varje avdelning skulle enligt föreskrifterna vara indelad i ämnesgrupper med ett ungefärligt antal ledamöter i varje. Syftet var att få en allsidig representation av skilda delar av verksamhetsområdet. Forskare och praktiker skulle vara väl företrädde i samtliga avdelningar. På så sätt tänktes kontakterna mellan vetenskapens olika grenar och skilda praktiska verksamheter kunna främjas.

I ett avseende förblev förhållandena vid det gamla, akademien fortsatte att vara en herrklubb. Det skulle dröja till 1977 innan de första kvinnliga ledamöterna gjorde entré: chefen för Jordbrukets provkök Birgitta Sidh i allmänna avdelningen, miljötoxikologen vid Statens institut för folkhälsa Gunnel Westö i jordbruksavdelningen och skogsgenetikern vid Lantbruksuniversitetet Carin Ehrenberg i skogsavdelningen.

Organisationsförändringen innebar också att akademiens ledning förstärktes. Den tidigare förvaltningskommittén ersattes av ett akademikollegium med 22 ledamöter. Kollegiet fick beslutanderätt i flertalet frågor och rätt att föra akademiens talan utåt, till exempel att avge yttranden och utdela stipendier.

Den nya organisationen var tänkt att öka aktiviteten, men det dröjde några år innan de finansiella förutsättningarna fanns för detta. Varken från statligt eller enskilt håll lämnades bidrag i den utsträckning, som förutsattes i verksamhetsutredningens finansieringsplan. Knappheten på medel var mest kännbar på den skogliga sidan, där det handlade om att bygga upp en i stort sett helt ny verksamhet. Därför var det särskilt välkommet att regering och riksdag år 1957 tilldelade akademien en miljon kronor för den skogliga verksamheten. Akademien kunde samma år anställa en skoglig sekreterare.

Under det första verksamhetsåret med den nya organisationen hade akademien nio sammankomster, inklusive högtidssammankomsten. Två skogliga ämnen stod på programmet: skogsbruket som självständig näring samt skogsskötsel och naturvård. Bland de jordbruksorienterade överläggningsämnena avhandlades bland annat introduktionen av nya kulturväxter i lantbruket och den nya jordbruksprispolitiken. Två mer allmänna ämnen handlade om markens vattenhushållning samt markens humushalt och kvävehushållning. Fyra kommittéer tillsattes under året. De arbetade med möjligheterna att förbättra den svenska vallodlingen, introduktionen av nya växtslag, jordbrukets kvalitetsfråga och skogliga växtnäringsfrågor.

Akademiens forskningsstöd

Verksamheten inom skogsavdelningen fick resurser till vetenskapliga studier och försök tack vare ett särskilt anslag på 400.000 kr för tio år från Fonden för skogsvetenskaplig forskning. Från dessa medel beviljade akademien under de första åren anslag för bland annat bästa sättet att utforma skogsvägar och för undersökning av svampangrepp, bearbetningar av proveniensförsök och metoder för växtnäringsanalyser. Flera stora skogliga satsningar med särskilda medel skedde i början av 1960-talet. Störst anslag hade akademiens skogsvägskommitté för undersökningar av skogsbrukets transporter. Större delen av anslaget disponerades externt och akademien arbetade med information och utbildning i frågor som rörde skogsvägar. Den skogliga forskning, som bedrevs inom eller samordnades av akademien avvecklades i slutet av 1960-talet i och med att Skogs- och Jordbrukets forskningsråd bildades 1967. Forskningsrådet ersatte den tidigare skogsfonden och lantbrukets forskningsråd. I rådet

hade akademien haft tre platser men denna formella bindning togs nu bort. Men kontakterna förblev täta genom att rådet fick sina lokaler hos akademien och att sekreteraren utnämndes till jordbruksforskningssektionens exekutive ledamot. Dessutom var 15 av 19 ledamöter i rådet också ledamöter av akademien.

Initiativ till och samordning av forskning på lantbrukets område fortsatte i former som tidigare genom samarbete med Knut och Alice Wallenbergs stiftelse. Lantbruksakademiens ekonomiska forskning var ett av de forskningsarbeten som understöddes. Den pågick i akademiens regi under flera år och redovisades i akademiens publikationer. Andra områden som understöddes var undersökningar av vissa åkerbruksväxters vinterhärdighet och mutationsundersökningar. Akademien samarbetade också med gödsel- och kalkindustrin genom kommittén för växtnäringsforskning, som hade uppdraget att bedöma ansökningar om bidrag från stiftelsen Svensk växtnäringsforskning. Stiftelsen bildades 1954–55 med medel från producenterna av handelsgödsel och akademien hade rollen av forskningsråd med bedömning av ansökningar och förvaltning av anslag. Banden till industrin mötte kritik under andra hälften av 1950-talet. Som svar på kritiken stramades regelverket upp och akademiens inflytande över stiftelsen ökade medan industrins makt minskade.

Akademiens många kommittéer

Uppgiften att stödja forskning genom att ge direkta anslag, bilda forskargrupper eller utföra förundersökningar skedde genom ett antal kommittéer med mer eller mindre permanenta uppdrag. I dessa medverkade även personer som inte tillhörde akademien. Kommittéarbetet innebar ofta samverkan mellan representanter för olika institutioner, företag och intressegrupper, och var därför ett exempel på akademiens roll som kontaktorgan. Som exempel på kommittéer åren omkring 1960 kan nämnas vallkommittén, kommittén för resistensbiologi och resistensförädling, nämnden för kemiska växtskyddsfrågor samt kommittén för skogliga växtnäringsfrågor och skogsvägskommittén. Kommittéerna fortsatte att vara det bärande elementet i akademiens verksamhet under 1960-talet. De svarade för innehållet vid sammankomsterna och dokumenterade sitt arbete i stencilerade redovisningar som sändes ut till institutioner och personer, berörda av frågorna. I mitten av 1960-talet arbetade inte mindre än 22 kommittéer. Tio av dessa behandlade anslagsfrågor eller höll i interna ärenden, medan sex arbetade med växtodlingsfrågor och fem med skogliga frågor. En sista kommitté hade ett

avdelningsgemensamt ämne, nämligen bekämpning av smågnagare inom jord- och skogsbruk.

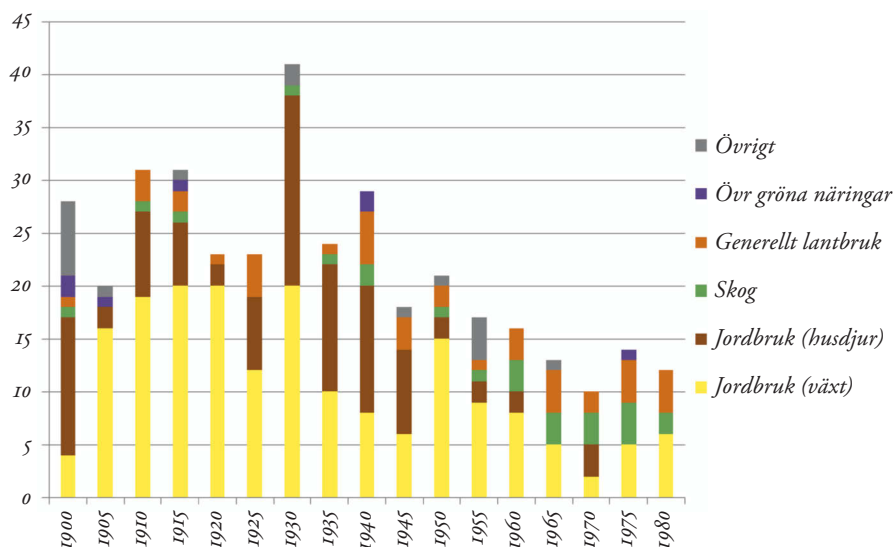
I mitten av 1970-talet arbetade 17 kommittéer, arbetsgrupper och nämnder. En del hade en teknisk-vetenskaplig inriktning, medan de större och mer långlivade hade hand om växtnäringsspörsmål i lantbruk och skogsbruk, resistensbiologisk forskning och resistensförädling. Under dessa år stod produktionens rationalisering och effektivisering i centrum och förädlade grödor, intensifierad gödning och kemiskt växtskydd blev intressanta frågor. Perspektivet var i hög grad inomvetenskapligt och en stark utvecklingsoptimism rådde. Under 1970-talet började miljöfrågorna tränga in i akademiens verksamhet. Då tillkom kommittéer med miljörelaterade uppdrag, till exempel energifrågorna i samband med oljekrisen 1973 och frågor kring etik och etologi inom animalieproduktionen. År 1976 diskuterades vid sammankomster försurningsproblem för mark och vatten samt återförande av tätorternas växtnäringshaltiga avfall till odlingsmarken från teknisk och ekologisk synvinkel.

Utåtriktad verksamhet och internationalisering

Mot slutet av 1950-talet började akademien arrangera konferenser, som vände sig till en större publik. Det rörde sig om ett tämligen ringa antal arrangemang, jämfört med den internt inriktade verksamheten. Starten var ett möte om jordbruket och forskningen år 1959, som stod öppet för praktiska jordbrukare, ledande män inom jordbrukets organisationer samt företrädare för forskningen och försöksverksamheten. Under åren som följde hölls något större möte per år. År 1961 togs idisslarnas foderförsörjning upp och så gjorde också frågan om skogsvägar. Vissa nyare växthuskonstruktioner var ämnet för en konferens år 1965. Där presenterades växthuskonstruktioner som var praktiskt sett helautomatiserade och krävde ringa eller ingen tillsyn. Konferensen bevistades av en rad växtodlingsspecialister från såväl trädgårdsbrukets, jordbrukets som skogsbrukets områden, intresserade tekniker med flera (40 deltagare). Samma år hölls ett symposium om skogsgödning (35 deltagare). Som ett direkt resultat av symposiet tillsatte akademien en kommitté för att utreda möjligheterna att inrätta och finansiera ett isotoplaboratorium vid Skogshögskolan. År 1966 anordnades ett symposium om skogsvägsforskning, som samlade ett trettiotal representanter för det praktiska skogsbruket, den skogliga forskningen och skogsadministrationen. Under 1967 anordnades på akademiens initiativ en informationsdag om skogsgödning vid Umeå universitet. Den samlade närmare 60 deltagare och fick stor uppmärksamhet i pressen.

Under andra hälften av 1960-talet tillkom ett nytt inslag i verksamhe-

Diagrammet visar fördelningen mellan ämnen i KSLAT vart femte år under perioden 1900 till 1980. Under dessa åttio år har sammansättningen av artiklar ändrats. Artiklar om växtodling och husdjur dominerade fram till 1950-talet. När akademien breddades så återfinns fler artiklar om skog. Texter om husdjurskötsel minskade i KSLAT under efterkrigstiden, medan de som handlar mer generellt om lantbruk ökade.

ten, formaliserade och ömsesidiga internationella forskarkontakter. Akademien hade sedan mitten av 1800-talet sökt främja forskares kontakter med utlandet och under 1950-talet hade den deltagit i beredningen av ärenden som rörde internationella stipendiater. Nu fick akademien i uppdrag av Jordbruksdepartementet att upparbeta kontakter österut. Medel ställdes till akademiens förfogande från statskassan och en särskild kommitté tillsattes för utländska forskningskontakter och utländskt forskarutbyte (senare delad i en för jordbruk och en för skog). Utbytet gällde såväl jord- som skogsbruk. Till en början prioriterades Sovjetunionen men med tiden inleddes också Polen, Ungern och Tjeckoslovakien i samarbetet. Utbytet var tämligen ensidigt med väsentligt större intresse hos motparten än hos svenska forskare. Verksamheten hade en betydande volym fram till murens fall och med tiden ifrågasattes inom akademien nyttan av dessa kontakter i förhållande till de betydande kostnaderna.

Lokalerna, museet och biblioteket

Under efterkrigstiden var lokalfrågan nästan ständigt aktuell. Akademien huserade på Blasieholmen men där saknades lokaler för sammankomster och större konferenser. Bibliotekets växande samlingar krävde också ökat utrymme och arbetsrum saknades för den personal som tillkom i samband med omorganisationen i mitten av 1950-talet. Akademien såg helst att den skulle få sitt nya hem på Experimentalfältets gamla

Akademiens bibliotek efter ombyggnaden 1971: Det var inrymt i den tidigare föreläsningssalen en trappa upp. Läktarna hade rivits och kolonnerna hade ersatts av kraftiga bjälkar i stål. Foto i samband med invigningen 1972. (Foto i KSLA:s arkiv.)

område. I och med Stockholms universitets utflyttning mötte dessa önskemål nya hinder. I början av 1960-talet menade akademien att ett nybygge i Experimentalfältets närhet skulle placera den i dess rätta sammanhang, i centrum för det område dit flera vetenskapliga institutioner var förlagda eller väntades bli förlagda. Där fanns Skogshögskolan, Statens skogsforskningsinstitut, Veterinärhögskolan, Statens veterinärmedicinska anstalt, Vetenskapsakademien, Riksmuseet, Tekniska högskolan och Wenner-Gren Center. Den slutliga uppgörelsen 1964 mellan akademien och statsmakterna blev att akademien övertog Gamla Bergsskolan vid Drottninggatan. Efter ombyggnad kunde akademien år 1972 flytta in i de nya lokalerna.

Som led i akademiens vetenskapliga verksamhet ingick biblioteket och lantbruksmuseet. Museiverksamheten bedrevs i nära samarbete med Nordiska Museet och hade länge varit en perifer del. Under 1950-talet påbörjades omgrupperingar av samlingarna för att åstadkomma en mer överskådlig och modern uppställning av föremålen, men ett par år in på

1960-talet stängdes museet för allmänheten. Endast specialister, forskare i lantbrukets historia och en del andra särskilt intresserade fick tillträde till samlingarna. I samband med att Stockholms universitet etablerades på fältet lades verksamheten ned för gott och samlingarna fördes över till Nordiska Museet.

Biblioteket hade däremot en central roll i verksamheten och dess samlingar växte snabbt under efterkrigstiden. Beståndet av tidskrifter och andra periodiska publikationer utökades, till stor del genom en omfattande utbytesverksamhet. Under 1950-talet var biblioteket landets näst största offentliga lantbruksvetenskapliga fackbibliotek. Sedan 1943 fanns en biblioteksnämnd som skulle ange riktlinjer för och utöva tillsyn över verksamheten. Bibliotekets huvudsakliga ändamål var länge att förse forskarna på Experimentalfältet med litteratur. Efter försöksverksamhetens flyttning till Ultuna blev uppgiften att tillhandahålla bibliotekstjänster för de många forskningsinstitutionerna och myndigheterna med agrar och skoglig verksamhet i Stockholm. I den takt som dessa förvaltningsorgan och institutioner flyttades ut kom en rad avnämare att försvinna och underlaget för det breda biblioteket tunnades ut. Frågan om bibliotekets inriktning kom därför att tas upp till diskussion i början av 1980-talet. ❀

ANVÄND LITTERATUR

Edling, Nils, 2010, *De areella näringarnas välgörare. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien och dess donatorer* (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden. 52), Stockholm.

Fröier, Kåre, 1962, »Akademien 150 år«, i *Svenskt jordbruk och skogsbruk 1913–1962. Minnesskrift utgiven av Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien i anslutning till Akademiens 150-årsjubileum*, Uppsala.

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens tidskrift 1956–1980.

Betänkande med förslag beträffande Kungl. Lantbruksakademiens organisation och verksamhet 1954, i Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens arkiv, äldre arkivet, inkomna skrivelser (E II:151).

Thorsten Streyffert

(1892–1983, ledamot 1945)

Av Ronny Pettersson

Thorsten Streyffert föddes i Nora landsförsamling 1892 och fick sin skogliga utbildning vid Ombergs skogsskola och Skogshögskolan i Stockholm. Sin ekonomiska utbildning fick Streyffert vid Handelshögskolan i Stockholm och Stockholms högskola. Periodvis arbetade Streyffert under 1910- och 1920-talen som revirassistent vid Domänverket. Under 1930-talet var han docent vid Skogshögskolan och utnämndes till professor i skogsekonomi 1939. Från slutet av 1940-talet var Streyffert rektor vid Skogshögskolan.

Thorsten Streyffert valdes in i akademien i samband med den utvidgning av ledamotskåren som blev möjlig genom stadgeändringen 1944. Han hörde till en grupp av ett tiotal skogsforskare som skulle förstärka den skogliga delen av verksamheten.

Vid invalet hade Streyffert en omfattande forskargärning bakom sig och hade under 1930-talet publicerat en lång rad viktiga arbeten. Han var den förste forskaren i Norden som vetenskapligt studerade skogsekonomi och förblev länge den ledande företrädaren på området. År 1939 inrättades en särskild professur i ämnet skogsekonomi och Streyffert blev dess förste innehavare.

I sin forskning och sina publicerade arbeten satte han in den svenska skogsnäringen i ett internationellt perspektiv, som han menade krävdes för att bedöma de hinder och möjligheter som mötte denna. Perspektivet anlades i det stora verket *Världens barrskogstillgångar* (1931), som var en översikt av helt nytt slag. Sina stora kunskaper om den globala skogsbalansens utveckling använde Streyffert i offentliga utredningsuppdrag under 1930-talet och hans insikter fick tydligt genomslag i den tidens utredningar av skogsnäringens ställning och framtidsutsikter.

Också på det teoretiska området gjorde Streyffert uppmärksammade insatser, främst i arbetet *Den skogsekonomiska teorin* (1938), som blev ett standardverk inom skogsekonomi för såväl undervisning som näringens praktik. Bland de frågor som behandlades fanns hur tiden för skogs-

beståndets slutavverkning skulle bestämmas eller skogsinvesteringars för-
räntning. Streyffert diskuterade och värderade de skilda uppfattningar
som kommit till uttryck i den stundom livliga debatten. Ekonomerna
kom oftast fram till avsevärt kortare produktionstider än de praktiska
skogsmännen, som tog större hänsyn till biologiska kriterier för att fast-
ställa tidpunkt för slutavverkning.

Under 1940- och 1950-talen påbörjades en kraftfull rationalisering av
storskogsbruket med allt längre driven mekanisering, större behand-
lingsytor och anläggning av skogsvägar. Det privatägda småskogsbruket
kunde inte genomföra tyngre mekanisering och stordrift. En livlig de-
batt fördes om storskogsbruk kontra småskogsbruk och Streyffert enga-
gerades av bägge sidor för ekonomiska analyser. Engagemanget avsatte
flera skrifter, bland andra *Bondeskogsbrukets ekonomi* (1953) och *Skogs-
brukets företagsformer – en principanalys* (1956).

Under denna tid fullföljde också Streyffert ett mångårigt arbete med
att samla in och analysera data för priser, kostnader och annat över långa
perioder. Resultatet framlades i *Utvecklingstendenser beträffande rotvärden
och priser på skogsprodukter* (1960). Syftet var att undersöka om man
kunde räkna med en framtida dyrhetstillväxt på virke och rotstående
skog, dvs. att värdet av växande skog och skogsprodukter kunde förväntas
stiga i framtiden. En sådan bedömning hade enligt Streyffert stor be-
tydelse för överväganden om investeringar för att höja skogsproduktion
och för all skogsvärdering. Streyffert anlätades ofta som föredragshållare
för en bredare publik av skogligt intresserade och publicerade flera arbe-
ten med den inriktningen, till exempel *Sveriges skogar och skogsindustrier*
(1931 och 1950).

Inom akademien var Streyffert ledamot av akademiekollegiet (1956–
1961) och höll flera föredrag vid sammankomster, bland andra »Världens
virkesförsörjning och Sveriges skogsbruk« (1963) och »Korttids- långtids-
perspektiv på det svenska skogsbruket« (1969). ❀

ANVÄND LITTERATUR

Hamilton, Henning, 2011, »Streyffert, Karl Thorsten«,

Svenskt biografiskt lexikon, Bd 33.

Löfgren, K-G & Mattsson, L, 1995, »Thorsten Streyffert – ekonom och skogsman«,

i *Föregångare inom företagsekonomi*, Lars Engvall (red.), Stockholm.

Akademikollegiet på 1950-talet. Harald A:son Moberg sittande, andra från vänster.

Harald A:son Moberg

(1906–1990, ledamot 1949,
vice preses 1955–59, hedersledamot 1970)

Av Per Thunström

Harald Axelsson Moberg föddes i Lund 1906. Efter studentexamen 1925 praktiserade han på olika gårdar i Sydsverige och Danmark som lantbrukelev och gjorde därefter även en tids verkstadspraktik. Efter agronomexamen från Alnarp 1931 kom han snart därefter in på lärarbanan. Harald A:son Moberg arbetade först vid Bjärka-Säby lantbruksskola och därefter från 1933 vid Alnarps lantbruksinstitut. Vid Alnarp tjänstgjorde han som lärare i maskinlära, fysik och mekanik ända till 1945. Samtidigt med sin mångåriga lärargärning uppehöll han tjänsten som provningsledare vid Statens Maskinprovningars Alnarpsavdelning.

Under denna tid kom maskinerna som skulle provas att bli allt mer komplicerade, och som provningsledare kom han att utveckla försöksmetodiken inom flera viktiga områden. För att få tillförlitliga resultat utvecklade han bl.a. metodiken vid provningar av såmaskiner och av slitdelar hos jordbruksbearbetningsredskap. Genom sitt arbete med provning av växskyddsprutor kom han även att livligt intressera sig för utvecklingen av brandsprutor. Till detta kom att han under flera decennier tjänstgjorde som reservofficer inom artilleriet där han fick majors grad 1973.

Efter den tidigare föreståndarens pensionering utsågs Harald A:son Moberg till hans efterträdare 1945 och flyttade då till Maskinprovning-

arnas avdelning vid Ultuna. Efterkrigstiden, särskilt under senare delen av 1940-talet och 1950-talet, var en tid av snabb mekanisering av lantbruket. Detta gjorde att dessa frågor stod högt på agendan och Harald A:son Moberg fick snart ett stort inflytande inom detta område, tack vare sin stora sakkunskap inom området, därtill genom sin stora integritet och opartiskhet som ledare för det officiella provningsorganet. Detta förde i sin tur med sig att han kom att ingå som ledamot i ett stort antal utredningar som rörde lantbruksmekaniseringen och närliggande frågor. Hans arbete medförde även ett omfattande internationellt engagemang, bl.a. kom han att ingå i kommittéer inom OECD. Hans mångåriga pedagogiska kunskaper som lärare gjorde att han under många år ofta anlätades för att hålla föredrag vid lantbruksklubbar och liknande runt om i Sverige. Likaså hördes hans röst vid åtskilliga tillfällen i Lantbruksradion ända fram till hans pensionering 1974.

Harald A:son Moberg valdes 1949 till ledamot i akademiens tekniska avdelning. Han kom att vara akademiens vice preses åren 1956–59, därefter ledamot av kollegiet och ordförande i allmänna avdelningen. Som arbetande akademiledamot kom Moberg att få det ansvarsfulla uppdraget att vara ordförande i 1954 års verksamhetsutredning då bl.a. skogsavdelningen tillkom. Han lyckades då ena skilda viljor och komma fram till den struktur som ligger till grund för den nuvarande organisationen, något som även kom att återopas i förslaget till akademiens hedersledamot 1970. Till detta kom att Harald A:son Moberg fick professors namn 1965 och 1972 promoverades han till agronomie hedersdoktor. Han var även ledamot av Fysiografiska sällskapet i Lund och ledamot av Krigsvetenskapsakademien.

Efter pensioneringen kom han att under många år att ägna sig åt forskning kring det svenska jordbrukets mekanisering under 1700-, 1800- och 1900-talen. Detta resulterade i den omfattande boken *Jordbruksmekanisering i Sverige under tre sekel*, som utkom 1989 – alltså endast något år innan hans bortgång – och som kan räknas som ett referensverk inom detta ämnesområde. ❀

ANVÄND LITTERATUR

KSLA arkiv D I a:14 nr 898.

»Harald A:son Moberg«, 1993, *KSLAT*, s. 258.

Jansson, Jan-Olov & Thunström, Per, 2012, *Traktorer, mjölkmaskiner, hästräfsor, motorsågar och Statens Maskinprovningar. Maskin- och redskapsprovningarnas betydelse för Sveriges jordbruks- och skogsbrukstekniska utveckling 1896–1996* (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden. 56), Stockholm.

Carl Gustaf Sundberg

(1913–1990, invald 1957)

Av Ulrich Lange

Carl Gustaf Sundberg föddes i Falun i Dalarna. Med en skoglig familjebakgrund och uppfostran fördes han och brodern Ulf snabbt in i samtidens skogsfrågor. Fadern Carl Sundberg var överjägmästarassistent och familjen flyttade ofta mellan brukskontor och revir. Redan vid sju års ålder hade Carl Gustaf bott i Falun, Garpenberg, Stockholm och Norn innan fadern stannade upp som bruksdisponent vid Överums bruk i Småland där familjen blev varaktigt bosatt. Efter sin studentexamen i Linköping väntade Skogshögskolan i Garpenberg och Stockholm varifrån Sundberg utexaminerades som civiljägmästare 1938.

Efter ett år som aspirant inom Stora Kopparbergs Bergslags AB, i dagligt tal kallat Bergslaget, anställdes han 1939 av Föreningen Skogsarbetens arbetsstudieavdelning. Två år senare utsågs han till skogscheffsassistens inom Svenska Cellulosa AB, SCA, vid Sundsvallsbolagen. Karriären sköt där fart trots världskriget och 1943 blev han bolagets skogschef. Redan året därpå lämnade han tillsammans med hustrun och barnen Sundsvall till förmån för Falun och tjänsten som Bergslagets skogschef, en post på vilken han skulle stanna till 1971 och från 1967 som bolagets skogsdirektör.

Skogscheferna inom Bergslaget hade av tradition en kvalificerad bakgrund och de fick stor inverkan på näringslivet i dåvarande Kopparbergs och Uppsala län. Deras makt över människorna i den stora regionens industriorter och byar och på gårdar var genomgripande. Föregångaren Axel Löf hade suttit på posten i närmare två decennier och hade dessförinnan bland annat varit chef för Dalefvarnes flottningsförening och disponent för Domnarvets järnverk innan han tillträtt skogschefstjänsten 1926. Carl Gustaf Sundberg blev lika lågvarig på tjänsten och hade säkert stannat ännu längre, om han själv fått bestämma.

Hans position inom det som på den tiden karaktärsiserades som det svenskaste av alla svenska företag medförde en lång rad förtroendeuppdrag inom föreningar, intresseorganisationer och företag. Som styrelse-

ordförande verkade han bland annat i Dalefvarnes flottningsförening, Föreningen Skogsarbeten (senare SkogForsk), Skogsbrukets arbetsgivareorganisation, Skogsbrukets motortransportkommitté och Virkesmätningrådet. Han ingick också som arbetande ledamot i många andra styrelser, alltifrån till skogsnäringen hörande organisationer som Dalar- nas Virkesmätningförening till Kopparbergs läns länsarbetsnämnd och Svenska arbetsgivareföreningen.

Under Sundbergs senare tid som skogschef växte Bergslagens skogs- arealer högst betydligt men först under 1960-talet. Han hade själv velat expandera långt tidigare men huvudägarna, Wallenbergfären, motsatte sig länge detta. Med 1960-talet ändrades dock detta med förvärv av Stiernfors-Ställdalen, Wikmanshyttan, Skyllberg, Grycksbo, Gränges- berg och Mackmyra bruk. Härmed ökade skogsinnehavet på tio år från 320 000 ha till 425 000 ha. Sundberg var en hårdför förhandlare och en stordriftens och rationaliseringarnas förkämpe men han var också skolad i en gammal skogstradition där han bidrog aktivt i den praktiska verksamheten, inte bara på huvudkontoret i Falun utan också på bola- gets alla skogsförvaltningar såväl som ute på hyggerna i skogarna. Han var ständigt på resande fot inom bolagets domäner, träffade mängder med underställda chefer och förmän liksom skogsvaktare, skogshuggare och arrendatorer. Han kände de flesta i bolaget, njöt av att möta de en- skilda människorna och av att fira lyckade skogsaffärer med kolleger på stadshotellen i Mellansverige eller på Grand hotel i Stockholm.

Det fanns naturligtvis något grandios över sådana människor och när chefsrollen förändrades under radikaliseringsens sextiotal med arbets- platsdemokrati och miljöprotester stötte de på mothugg, ofta för första gången i sina långa arbetsliv. Bergslaget omorganiserades delades i di- visioner och underlydande bolag. Gamla chefer förlorade sina centrala roller och ställdes åt sidan. Så skedde i Sundbergs fall och 1971 övergick han till utredande uppdrag. Sin starka position i Skogssverige i allmän- het behöll han dock.

Sedan 1957 hade han varit arbetande ledamot av vår akademi, i den då nyinrättade skogsavdelningen. Efter pensioneringen tog Akademien i anspråk hans breda och djupa kunskaper och utsåg honom 1980 till ordförande i skogsavdelningen, en post som han innehade till 1983. Även hans yngre bror Ulf, professor i skogsgenetik, invaldes i Akademien. Ulf Sundberg tog under 1990-talet initiativ till att Akademien skulle utge Carl Gustaf Sundbergs hågkomster från bergslagsåren, vilket också skedde 1997. ❀

ANVÄND LITTERATUR

Sundberg, C-G., Lange, U. (1997). *Bergslaget och skogen. En skogschefs hågkomster från Stora Kopparbergs Bergslags AB åren 1940-1970*. Stockholm: Kungl. Skogs- och lantbruksakademien.

Lennart Hjelm

(1915–2009, ledamot 1958, akademiens preses 1984–1987, hedersledamot 1987, akademiens stora guldmedalj 1989)

Av Tord Eriksson, redigerad av Jimmy Lyhagen

Lennart Karl Gustaf Hjelm arbetade efter sexårig folkskola på hemmagården i Lemnhult i Småland. Han bedrev studier vid Lantbrukshögskolan avlade han agronomexamen 1941 och disputerade 1948 på en avhandling i ekonomi. Under åren 1941–1950 verkade Lennart Hjelm inom Lantbruksstyrelsen, Statens Livsmedelskommission, Statens forskningskommission för lantmannabyggnader,

Sveriges Lantbruksförbund och Jordbrukets Utredningsinstitut. Han utnämndes till professor i lantbrukets driftsekonomi 1955 och i lantbrukets företagsekonomi 1962 vid Lantbrukshögskolan. År 1963 utsågs han till rektor vid Lantbrukshögskolan och blev 1977 Sveriges Lantbruksuniversitets förste rektor. Han pensionerades 1982. Hjelm var starkt engagerad när de tre högskolorna inom jordbruksdepartementet, Lantbrukshögskolan, Skogshögskolan och Veterinärhögskolan, sammanfördes till Jordbrukets högskolor 1975 och 1977 bildades Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU. Samordningen krävde en omfattande byggnadsverksamhet.

Hjelm kom att anlitas flitigt som ledamot, sakkunnig, expert eller ordförande i offentliga utredningar, t.ex. inom Molekylärbiologi, som blev mycket uppmärksammas världen över.

I 1962 års jordbruksutredning gjorde Hjelm en studie av det Svenska jordbrukets effektiviseringsvägar. Följden blev att lantbruksnämnderna inriktades på en omfattande storleksrationalisering av jordbruksföretagen i landet. Detta blev hårt kritiserat i många läger, men den senare utvecklingen visade att Hjelms analyser var realistiska. Hjelm engagerades också för att dra upp nya riktlinjer för svenskt jordbruksbistånd. En U-landsavdelning skapades vid SLU för att utbilda studenter och biståndsarbetare i »tropiskt lantbruk«. Andra utredningsområden med stor betydelse gällde t ex Livsmedelsforskning och bildandet av Genetikcentrum på Ultuna. Lennart Hjelm kom att ingå i en lång rad styrelser

och nämnder, bl a i Jordbrukets Forskningsråd, Forskningsrådsnämnden och Riksbankens forskningsnämnd. Hjelm var ledamot i ett antal vetenskapliga sällskap och erhöll flera hedersdoktorat.

Lennart Hjelm invaldes i Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens allmänna avdelning 1958 och ingick i akademikollegiet 1963–67. Han valdes till preses i akademien för perioden 1984–87 och satte sin prägel på verksamheten genom att verka för att akademien via arbetet i kommittéer och seminarier skulle bidra till fördjupning inom olika områden. Han tog initiativet till och ledde själv kommittéerna i forskningspolitik och jordbrukspolitik. Under hans ordförandeskap gjordes också en grundlig genomgång av akademiens stadgar, vilka trädde i kraft 1986. Hjelm valdes till hedersledamot i akademien 1987 och erhöll akademiens stora guldmedalj 1989 med motiveringen »Med synnerlig uppskattning för införandet av den moderna lantbruksekonomi i vårt land, för kraftfullt ledarskap inom jordbruksforskningen samt för bildandet av Sveriges Lantbruksuniversitet«. 🌿

ANVÄND LITTERATUR

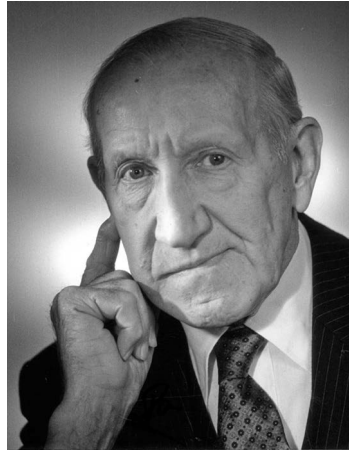
Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens minnesord 2009–2010, Stockholm.

Sven Holmström

(1913–2007, ledamot 1961)

Av Ronny Pettersson

Sven Holmström växte upp på ett småländskt lantbruk och avlade agronomexamen 1942 på ekonomisk linje och licentiatexamen i lantbruksekonomi 1946. Efter studier i lantbruksekonomi i USA var Holmström lärare vid Stora Segerstads lantmannaskola och därefter först assistent och sedan utredningsman vid Sveriges Lantbruksförbund. Under 1950-talet arbetade Holmström som chef för avdelningen för jordbrukskalkyler och produktionskostnadsberäkningar vid Jordbrukets Utredningsinstitut (JUI). Mellan 1959 och 1979 var han institutets chef. Efter 1979 arbetade Holmström som konsult för LRF och Sida, bland annat med analyser av Zambias ekonomi. Ett annat internationellt uppdrag var under 1980-talet som vice ordförande i IFAP:s (International Federation of Agricultural Producers) ekonomiska expertgrupp.

Under sin tid vid JUI utarbetade Holmström ett omfattande statistiskt material över det svenska jordbrukets intäkter och kostnader. Materialet användes för näringarnas behov och som grund för de kalkyler, som var det väsentliga underlaget för jordbruksförhandlingarna under efterkrigstiden. Holmström ansvarade för arbetet med att bygga ut underlaget för jordbrukskalkylen, bland annat genom årliga enkätundersökningar över jordbrukarnas investeringar i maskiner och redskap. Genom sitt arbete med att hantera en rad svåra ekonomiska och statistiska problem vid beräkningen av jordbrukets intäkter och kostnader kom Holmström att få insikter och kunskaper i jordbrukets ekonomi och regleringssystemets detaljer som få andra. Tack vare den kunskapen anlätades han som expert i flera statliga utredningar och medverkade som kalkylsakkunnig i Statens Jordbruksnämnd.

Holmström deltog också i den offentliga debatten om jordbrukspolitiken, särskilt den som gällde jordbrukskalkylen och underlaget för den. Han publicerade också flera skrifter som skulle klarlägga väsentliga utvecklingsdrag i jordbruksutvecklingen och ge jordbrukets organisationer en saklig grund för sina ståndpunkter, till exempel *Fakta om jordbrukspoliti-*

ken (1954) och *Svenskt jordbruk. Förutsättningar, produktion, framtid* (1970).

Holmströms unika kunskap om jordbrukets ekonomi visades i hans årliga översikter i *KSLAT* av produktion och utveckling i jordbruket. Med hjälp av detaljerad statistik gav Holmström i dessa översikter en klar bild av det rådande läget, aktuella problem, jordbrukets framtidsutsikter samt satte in den svenska utvecklingen i ett internationellt sammanhang. Översikterna publicerades årligen i tidskriften mellan 1960 och 1988. Holmström ingick i akademikollegiet 1967–70 och höll vid flera tillfällen föredrag vid akademiens sammankomster.

Också analyser av jordbrukets mer långsiktiga omvandling från 1930-talet och framåt ingick i Holmströms författarskap. I en uppsats i *KSLAT:s Jubileumssupplement* 1988 tecknade Holmström några huvuddrag i det ekonomiska skeendet från 1930 och fram till slutet av 1980-talet. Han lyckades där fånga de väsentliga förändringarna inte bara i teknik, produktivitet och lönsamhet utan också i jordbrukspolitik. I ett bidrag om produktionsmedelsindustrin i *Svenskt jordbruk och skogsbruk 1913–1962* beskrivs hur produktionsmedelsindustrin successivt tagit över en stor del av de arbetsuppgifter som tidigare utfördes av jordbrukets folk. ❧

ANVÄND LITTERATUR

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens minnesord över ledamöter avlidna 2007–2008, 2009, (Småskrifter. 9), Stockholm.

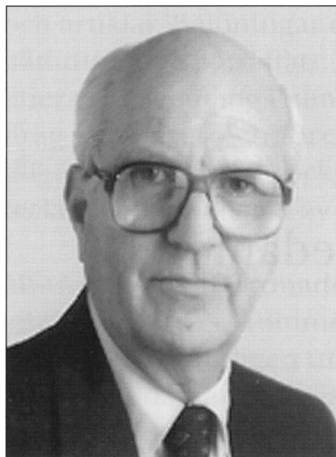
Johansson, Tore & Thullberg, Per, 1979, *Samverkan gav styrka. Lantbrukarnas föreningsrörelse 1929–1979*, Stockholm.

Johan Curman

(1919–2007, ledamot 1966, hedersledamot 1992)

Av Jimmy Lyhagen

Johan Curman avlade agronomexamen 1948 och drev släktgården Antuna och Edsby i Upplands Väsby. Han engagerade sig starkt i lantbrukets arbetsmarknadsfrågor och blev 1970 ordförande för Lantbrukets arbetsgivare. Han såg snart behovet av ökad helhetssyn och samverkan inom den gröna sektorn – jord, skog och trädgård. Efter omfattande samråd och förankring inom arbetsgivarekretsen bildades 1979 Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet, SLA, vilket gick in som medlem i Svenska Arbetsgivareförbundet, SAF. Johan Curman ledde som ordförande det nya förbundet t.o.m. 1985 och ingick under samma tid också i SAF:s styrelse. Han var drivande och förtroendeskapande med förmåga till strategisk överblick, analys och eftertanke, vilket bidrog till att SLA i dialog med de fackliga parterna fann lämpliga avtalslösningar i en tid präglad av omställning till högmekanisering och utglesade arbetsorganisationer.

Johan Curman var också ordförande i Statens växtskyddsanstalt 1956–79, ordförande i Jordbrukstekniska föreningen 1973–80, ordförande i stiftelsen Svenska Lantbruksveckan 1974–82, ledamot av Stockholms kammarrätt med specialitet fastighetstaxeringsfrågor 1980–97 och drivande sekreterare i C. F. Lundströms – sin farmors fars – stiftelse, vilken främjar vetenskaplig forskning till gagn för industri och jordbruk samt vård, undervisning och utbildning.

Johan Curman var också ordförande i Statens växtskyddsanstalt 1956–79, ordförande i Jordbrukstekniska föreningen 1973–80, ordförande i stiftelsen Svenska Lantbruksveckan 1974–82, ledamot av Stockholms kammarrätt med specialitet fastighetstaxeringsfrågor 1980–97 och drivande sekreterare i C. F. Lundströms – sin farmors fars – stiftelse, vilken främjar vetenskaplig forskning till gagn för industri och jordbruk samt vård, undervisning och utbildning.

Under senare delen av sitt liv utvecklade Johan Curman ett aktivt intresse för historia. I detta arbete visade han inte bara kunnighet och skicklighet utan också djup visdom, vilket han delade med sig av under diskussioner på Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Johan Curman initierade agrarhistorisk verksamhet inom akademien. Under 1990-talet kom det »Skogs- och lantbrukshistoriska seminariet« att bli en samlingspunkt för forskare och andra historieintresserade från hela landet. Johan Curman hade med sin självklara auktoritet och sitt kunnande en avgörande roll vid skapandet av verksamheten. År 1992 besöktes bland annat några storgods i Skåne med diskussioner om bevarandet av dessa

godsarkiv, vilket ledde till att dessa arkiv nu finns välbevarade för forskningen.

Johan Curman var också drivande för idén om akademisk forskning och undervisning om jordbrukets historia och 1994 inrättades C. F. Lundströms professur i agrarhistoria vid SLU. På sina gårdar genomförde han själv vid denna tid agrarhistoriska praktiska experiment med lövtäkt, som kunde kombineras med den teoretiska forskning som bedrevs vid SLU, vilket bland annat resulterade i en artikel 1993 i Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens tidskrift, KSLAT, »Lövfoderkultur och skottskogar«. Han skrev själv två historiska böcker, ett om tändsticksfabrikören, mecenaten och akademiledamoten m.m. C. F. Lundström, *En tidig europé. Entreprenören C. F. Lundström 1823–1917* (1996) och ett om C. F. Lundströms far, J P Lundström, *Boktryckaren själv. J. P. Lundström 1783–1868* (2000). Ett tecken på hans stora hembygdsintresse var boken *En bok om Upplands Väsby* (1973) där han var medförfattare.

År 1966 invaldes Johan Curman i Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, jordbruksavdelningen. Han var ordförande i jordbruksavdelningen och verksam därmed verksam i akademikollegiet 1970–73. Han var akademiens preses 1980–83 och utsågs 1992 till hedersledamot i akademien. ✂

ANVÄND LITTERATUR

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens minnesord över ledamöter avlidna 2007–2008, 2009, (Småskrifter. 9), Stockholm.

Carin Ehrenberg

(1913–2012, ledamot 1977)

Av Ingemar Nordansjö, redigerad av Jimmy Lyhagen

Carin Ehrenberg blev 1963 skoglig doktor i skogsgenetik med avhandlingen *Genetic variation in progeny tests of Scots pine (Pinus silvestris L.)* och utsågs året efter till docent i samma ämne. Hon var under åren 1939–45 först assistent och senare försöksledare vid Föreningen för växtförädling av skogsträd, Svalöv och från 1967 var hon vikarierande professor och prefekt för institutionen för skogsgenetik vid Skogshögskolan.

Carin Ehrenberg var den svenska skogliga forskningens »grand old lady« och var banbrytare på många områden – inte minst för kvinnornas ställning i den mansdominerade skogsvärlden. Hon var aktiv i skogsträdförädlingens barndom och hade en viktig roll i urvalet, värderingen och registreringen av plusträd och elitträd. Hon har därmed väsentligt bidragit till att dagens skogsodlare har tillgång till genetiskt högkvalitativa fröer och plantor. Hennes vetenskapliga publicering var omfattande.

Carin Ehrenberg fick många externa uppdrag. Från 1951 var hon sekreterare i Samarbetsnämnden för skoglig växtförädling och genetik. År 1975 utsågs hon till skoglig expert i den av jordbruksdepartementet tillsatta Genbanksutredningen. Från mitten av samma år blev hon utredningens ordförande.

Ett stort intresse hyste Carin Ehrenberg för skogshistoria och utsågs 1983 till ledamot i det nybildade skogshistoriska utskottet inom Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Med denna som bas var hon senare en av de drivande krafterna vid bildandet 1990 av den fristående föreningen Skogshistoriska Sällskapet. Där var hon en aktiv medlem som under årens lopp kom med många förslag till aktiviteter och dessutom var en flitig deltagare i sällskapets exkursioner.

Carin Ehrenberg valdes 1977 in i skogsavdelningen vid Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien som en av dess tre första kvinnliga ledamöter. Hon var också akademikollegiets första kvinnliga ledamot under åren 1981–84. År 2004 utsågs hon till en av akademiens två första kvinnliga hedersledamöter. ❧

ANVÄND LITTERATUR

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens minnesord 2011–2012, Stockholm.

1980–2012

Den moderna Akademien

Av Åke Barklund

Snabbt ökande verksamhet, ekonomin, administrationen, kansliet och akademiens fem tillgångar

Som framgår av tidigare avsnitt har akademien genomlevt ett antal verksamhetsförändringar under sin historia. Sedan 1980-talet har näringarna förändrats och en rad nya frågor som exempelvis energi- och miljöfrågorna har kommit att få ett ökat utrymme inom akademien. Arbetet har också fått en tydligare internationell prägel, där en rad projekt initierats under perioden. Verksamheten har på många områden kommit att bli än mer utåtriktad de senaste 30 åren – en strävan att nå ut till en vidare krets än de egna ledamöterna och de närmaste branscherna.

Snabbt ökande verksamhet

En rejäl vitalisering av akademiens arbete skedde från början av 1980-talet såväl gällande antalet aktiviteter som nya ämnesområden. Stadgarna och organisationsstrukturen arbetades om väsentligt, anslagsgivningen lades om, biblioteket bytte skepnad och antalet seminarier och konferenser ökades vilket har fortsatt sedan dess på ett kraftfullt vis. I början av 1980-talet arrangerades, utöver de månatliga sammankomsterna få andra aktiviteter, men med Lennart Hjelm som preses ökade kommittéverksamheten och antalet remissvar samt tack vare allt bättre avkastning från akademiens totala kapital kunde anslagsverksamheten utvidgas. Det tillkom också flera belöningar. Konferensverksamheten växte snabbt under 1980-talet och nådde i slutet av årtiondet ett tjugotal konferenser och seminarier per år. Trettio år senare genomförs ett sjuttioal aktivitet varje år utöver de formella sammankomsterna och det inre arbetet.

Hur når akademien egentligen ut med allt som görs? Vid årets sista sammankomst i början av december under 2000-talet, då gången verksamhet summeras och programmet kommande år diskuteras, kommer ofta dessa synpunkter upp. För att något kunna besvara frågan gjordes

en analys: *Så nådde KSLA ut hösten 2010*. Seminarier och andra möten i akademiens hus granskades via anmälningslistorna. Vid 35 aktiviteter deltog 2 330 personer, exklusive kanslipersonal, hela 85 procent (1 976) var icke ledamöter varav 44 procent var kvinnor. De deltagare som inte var ledamöter var verksamma i följande verksamheter:

- Regeringskansliet: 99 besök
- Statliga verk och myndigheter: 164 besök
- Parlamentariker från Stockholm och från Bryssel: 71 besök
- Länsstyrelser, landsting och kommuner: 171 besök
- Sveriges Radio/tv: 6 besök
- Svenska och utländska universitet och högskolor: 502 besök, varav 339 från SLU
- Föreningar, privatpersoner och »övriga«: 850 besök.

Inte alla parlamentariker och representanter för regeringskansliet och myndigheterna som bevistar akademiens möten deltar aktivt i diskussionerna, men får frågor belysta och många gånger noteras sakuppgifter som de sedan kan nyttiggöra i sin dagliga gärning i Stockholm och i Bryssel.

Ekonomi

Vad som möjliggjort den nästan tredubblade verksamheten över trettioårsperioden är en aktiv finansförvaltning, flera goda börsår och ett antal tillkommande donationer som gett ökade intäkter samt datoriseringen som kraftfullt effektiviserat kansliets arbete. År 1980 förvaltades sammantaget i akademiens egna fonder och i 27 anknutna stiftelser värden, främst räntepapper, om cirka 60 miljoner kronor motsvarande 190 miljoner kronor i dagens (2013 års) penningvärde. Fjorton nya stiftelser har efterhand tillkommit vilka i dagens penningvärde tillfört cirka 80 miljoner kronor. Under denna tid har årligen medel ur avkastningen bekostat akademiverksamhet, priser och belöningar samt externa forskningsanslag, resestipendier och tryckningsbidrag om löpande knappt 300 miljoner kronor, uppräknat till dagens penningvärde cirka 375 miljoner kronor. Vid årsskiftet 2012/13 var akademiens och de 40-talet stiftelsernas marknadsvärde 750 miljoner kronor. Strax före krisen 2008 hade det sammantagna värdet varit just över 800 miljoner kronor, »all time high«.

Den senaste 6-årsperioden har målet för förvaltningen av akademiens stiftelser varit att generera en avkastning om cirka 35 miljoner kronor per år för användning och att därefter låta kapitalet växa på ett tryggt sätt.

Ungefär 10 miljoner av stiftelsernas avkastning går till externa ändamål – enligt stiftelsernas statuter – och cirka 25 miljoner har kunnat användas för akademiens verksamheter.

Ekonomiutskottet med akademiens sekreterare Olle Johansson som verkställande började vid 1980-talets inledning att mer aktivt arbeta med såväl akademiens som stiftelsernas kapital; växla mellan räntepapper och aktier i de olika konjunkturfaserna, sprida räntepapperen mellan kort och lång duration och frekvent handla med aktier för att kunna avveckla »svaga« papper, satsa på utvecklingsföretag och på så vis få del av deras värdetillväxt. År 1987 inleddes samarbete med Föreningsbanken och senare G & W Finansförvaltning/Sensor Fonder, där de konkreta affärerna ombesörjdes. Efterhand har begränsad handel med optioner kommit in i bilden och en viss utlandsexponering har skett, men fortsatt är akademien tydligt inriktad i sin ekonomiska exponering till svenska börsaktier och statsgaranterade räntepapper. Som en särskild förklaring till den mycket positiva utvecklingen av stiftelsekapitalet hör att den von Hornska donationen år 1984 om nominellt 6 miljoner kronor i Kinneviks-relaterade papper visat en kolossal tillväxt under 25 år med flera avknoppningar och goda utdelningar. Under de turbulenta första åren på 1990-talet framstod klart ett behov av att ha ett placeringsreglemente, vilket utarbetades och trädde i kraft under senare delen av 1990-talet.

Administrationen

Visserligen har akademien hela 30-årsperioden haft ett visst välkommet ekonomiskt stöd från staten för täckande av några tjänster, men det är utan tvekan ökande avkastningar från de egna fonderna och stiftelserna som möjliggjort den tydliga expansion som skett under senare decennier. Vid omorganisationen år 1956 inrättades en ny tjänst som akademijägmästare/sekreterare för skogsavdelningen för att tydligt markera de skogliga frågornas ökade vikt i akademiens arbete och år 1982 ersattes en byrådirektörstjänst med en akademiagronom som sekreterare för jordbruksavdelningen och allmänna avdelningen. Nu fanns personal som på allvar tog sig an arbetet i de tre avdelningarna och verksamheten sköt fart. Med personalförändringen på avdelningsnivå fanns förutsättningar att arrangera fler seminarier och konferenser vid sidan av de stadgebundna sammankomsterna. På senare år har ett statligt bidrag om en dryg miljon kronor per år erhållits.

Nu vidgades också »målgruppen« från vetenskapsmän, lantbrukets administratörer och praktiska utövare till *hela* samhället: politiska beslutfattare, näringslivet, industri och handel, frivilligorganisationer av olika slag, media och allmänheten direkt. En ny kombinerad tjänst som

informationssekreterare och sekreterare för den allmänna avdelningen tillkom år 1991 vilket avlastade akademiagronomen som nu kunde koncentrera sig på jordbruksavdelningen och på ett omfattande arbete i Baltikum som akademien involverade sig i. Informationen, till ledamöterna och externt till omgivningen, ökades i och med att en särskilt ansvarig person anställdes för detta. Informationssekreteraren började också utveckla visst datorstöd för tjänstemännen på kansliet och efterhand kom e-post på bred front att underlätta all kommunikation.

Kansliet

Sedan mitten av 1980-talet har personalstyrkan på kansliet varit i stort sett densamma, 13–15 tillsvidareanställda personer, i början arbetade flera på deltid. Därefter har tillkommit några tillfälliga anställningar och projektanställda med särfinansiering. Den trefaldigt ökade verksamheten har trots oförändrad personalstyrka kunnat genomföras på grund ökande arbetstid på flera av tjänsterna, kontorsmässig effektivisering och större åtaganden från ledamöter och andra. Särskilt bör nämnas arbetet i akademiens nämnder och kommittéer – tidigare också utskott – där ledamöter och externa experter i kommittéerna gjort och gör ovärderliga arbetsinsatser, med normalt endast ersättning för havda kostnader.

Dock kan konstateras att den effektivare värld som beskrivits ovan naturligtvis även gäller ledamöternas dagliga gärning. Företag, organisationer och förvaltningar kräver allt mer av sina anställda eller ägare vilket inneburit två saker. Dels blir det svårare att få yngre ledamöter »i karriären« att arbeta volontärt för tidskrävande uppgifter, vilket ökar skälen för att engagera nyblivna pensionärer, dels får akademien emellanåt arvoda yngre ledamöter, som vi inte kan avvara, för insatser som inte tydligt kan hävdas hos arbetsgivaren eller i den egna verksamheten med argumentet »detta åtagande är en naturlig och värdefull eller till och med nödvändig del av ordinarie arbete«. Till vissa uppgifter engageras också externa konsulter.

Akademiens fem tillgångar

»The Academy assets« vilka brukar framhållas vid presentationer av akademien är i ordning: ledamöterna, akademiens goodwill, kapitalet, akademiens hus och personalen. Där personalens uppgifter är att bidra till att göra akademien till en öppen, spännande och trevlig mötesplats för ledamöter och andra att vilja komma till och bidra till öppna, givande och utvecklande resonemang samt naturligtvis att efter ledamöternas »grovplanering« av sammankomster och evenemang finplanera och

genomföra det hela. Där huset skall vara en öppen och välkomnande mötesplats för det goda samtalet och meningsutbytet. Där fondkapitalets avkastning möjliggör möten mellan de gröna näringarnas intressenter. Där goodwillen som ger akademien dess förtroende skall vårdas i de gröna näringarnas tjänst. Där ledamöterna – akademiens allra främsta resurs – skall lockas och ges möjligheter att vara med och forma framtidens gröna, bärkraftiga samhälle genom sitt engagemang i akademien.

Ledamöterna

Antalet ledamöter har sedan början av 1980-talet ökat från 350 (285 svenska och 65 internationella) till drygt 600 (460 svenska och 150 internationella) 2012. Detta beror på två saker: dels ändrades statuterna 2002 så att fler ledamöter kan väljas in – tidigare max 180 svenska ledamöter under 65 år, ändrat till 210 respektive tidigare max 60 utländska ledamöter ändrat till 75, dels lever ledamöterna längre idag än för 35 år sedan. Skälet till utökningen av antalet ledamöter 2002 var en strävan att kunna välja in fler kvinnor och fler yngre ledamöter. Åren 1989–93 invaldes 74 svenska ledamöter, varav 9 % kvinnor och medelåldern var 50 år. Åren 2003–07 invaldes 83 svenska ledamöter, varav 33% var kvinnor och medelåldern var 51½ år. Ambitionen att öka andelen kvinnor i akademien lyckades ganska väl. Någon ålderssänkning skedde dock inte, tvärt om. 1½ år äldre vid inval ledde till tjugofemtalet fler ledamöter eftersom en vid inval äldre ledamot snabbare lämnar ett ledigt rum efter sig än en yngre.

Fram till 1977 var KSLA en total »mansklubb«. Inget stod i akademiens statuter om detta men sådan var uppenbarligen tidsandan. Akademien diskuterade hur man skulle åtgärda denna otidsenlighet och inför 1977 års inval bestämdes att varje avdelning skulle välja in en kvinna och så skedde. Carin Ehrenberg (S), Birgitta Sidh (A) och Gunnel Westö (J), var och en naturligtvis utomordentliga företrädare för de gröna sektorerna, blev KSLA:s första kvinnliga ledamöter. Det skulle dock dröja ytterligare fyra år innan den fjärde och femte kvinnan valdes in, Gunny Larsson och Gerda Nilsson, bägge i jordbruksavdelningen. Ännu 1990 fanns i KSLA endast 12 kvinnliga ledamöter. Därefter, och särskilt under 2000-talet, ökade andelen invalda kvinnor i rask takt. Vid årsskiftet 2012/13 var 20 procent kvinnor av akademiens totalt drygt 600 ledamöter, av ledamöterna under 65 år var 34 procent kvinnor. Under perioden 2010–12 var 42 procent av de nya ledamöterna kvinnor valda av en kvardröjande mansdominerad ledamotskår! I 2013 års kollegium är 6 ledamöter kvinnor av 15, därav fru preses.

1980 höll akademien 64 utländska ledamöter från 15 länder, varav 44 %

var från Norden. 1996 höll akademien 74 ledamöter från 17 länder, varav 53 % från de nordiska länderna och 2012 hade akademien 152 utländska ledamöter från 33 länder, varav 33 % från Finland, Danmark, Norge och Island. Mellan åren 1996 och 2012 har särskilt Baltikum ökat från 2 till 15 ledamöter och akademien har valt in sina första ledamöter från Australien, Ungern, Tanzania, Tjeckien, Mexiko, Luxemburg, Rumänien, New Zeeland, Filippinerna, Korea, Sydafrika och Kina.

Tabell 1. Antalet utländska ledamöter per land för åren 1980, 1996 och 2012

LAND	1980	1996	2012
Finland	11	17	20
USA	7	4	16
Danmark	4	10	14
Tyskland	10	10	14
Norge	13	11	10
UK	5	2	9
Island		1	6
Lettland		1	6
Litauen			6
Polen	1	2	5
Frankrike	3	2	4
Indien	0	3	4
Italien	1		4
Kanada	1	3	4
Ryssland	3	2	4
Estland		1	3
Holland	1	1	3
Australien			2
Japan		1	2
Ungern			2
Tanzania			2
Tjeckien			1
Mexiko			1
Portugal	1		1
Luxemburg			1
Irland		1	1
Rumänien			1
New Zeeland	1		
Filippinerna			1
Korea			1
Sydafrika			1
Kina			1
Schweiz	2		1
Belgien	1		1
Ukraina		1	
Österrike		1	

Ledamöternas sysselsättning

En indelning av ledamöterna i verksamheter enligt matriklarna har gjorts vid tre tillfällen 1980, 1996 och 2012 i kategorierna: »Forskare« vid universitet och institut, »Byråkrater« i myndigheter och i näringslivets organisationer samt »Företagare« i publika företag respektive i familjeföretag. Ibland är det svårt att klassa någon i dessa kategorier då en person under sin karriär kan ha gått från en kategori till en annan och ibland till den tredje. I tabell 2 har ledamotens senaste/nuvarande »tydliga profil« valts, men vissa är ändå svåra att ange så det finns en 4:e liten kategori »Övriga«.

Tabell 2. De svenska ledamöternas verksamheter 1980, 1996 och 2012

	FORSKARE	BYRÅKRATER	FÖRETAGARE	ÖVRIGA	SUMMA
1980	31 %	37 %	27 %	5 %	100 % = 281 ledamöter
1996	38 %	35 %	26 %	1 %	100 % = 399 ledamöter
2012	38 %	31 %	28 %	3 %	100 % = 492 ledamöter

Kategorin »forskare« har ökat något på »byråkraternas« bekostnad, medan »företagare« relativt sett försvarar sin position. Talesättet att KSLA har 1/3 forskare, 1/3 organisations- och myndighetspersoner och 1/3 företagare äger giltighet och är ett gott kännemärke för akademiens vars »uppgift är att med stöd av vetenskap och praktisk erfarenhet till samhällets gagn främja jordbruk och skogsbruk«.

För 1996 och 2012 har också »forskarna« delats mellan SLU respektive övriga universitet och institut och då framgår en tydlig relativ minskning för SLU från 1996, 82 procent till 2012, 68 procent av »Forskarna«. I absolut antal har SLU-forskarna – aktiva och emeritus – dock ökat från 122 till 129, medan övriga universitet och institut i absolut antal har ökat från 26 till 60!

För 1996 och 2012 har också »byråkraterna« delats mellan näringsliv och stat/län/kommun och då framgår ingen avsevärd skillnad över tid. 1996 kom 61 procent av »Byråkraterna« från näringslivets organisationer och 2012 var siffran 63 procent.

Försök har även gjorts att spalta upp de svenska »företagarna« över tid på publika större företag respektive på familjeföretag och då framgår en tydlig swing från 1996 då 44 procent av »Företagarna« var familjeföretagare till 53 procent 2012. I absoluta tal ökade familjeföretagarna från 48 stycken till 73 medan de större bolagen ökade från 60 till 64.

De två tydligaste tendenserna under senaste 15 åren, att »forskare« i ökande grad kommer från andra institut och universitet än SLU, respektive att »företagare« i ökande grad kommer från familjeföretag, framgår klart.

Tabell 3. De utländska ledamöternas verksamheter 1980, 1996 och 2012

	FORSKARE	BYRÅKRATER	FÖRETAGARE	ÖVRIGA	SUMMA
1980	51 %	40 %	3 %	6 %	100 % = 65 ledamöter
1996	64 %	28 %	6 %	2 %	100 % = 72 ledamöter
2012	56 %	33 %	2 %	9 %	100 % = 147 ledamöter

För de internationella ledamöterna ökade andelen »Forskare« mellan 1980 och 1996 vilket något jämnat ut sig till idag och motsatt trend för »Byråkrater«. Mest slående är dock den låga andelen »Företagare« och de stora siffrorna hela perioden för »Forskare«. Orsaken till denna anorlunda bild, jämfört med de svenska ledamöterna, är sannolikt att de svenska ledamöter som är forskare har tydligare och aktuellare internationella nätverk än företagarna.

Den svenska verksamheten Akademisammankomsterna 1980–2012.

Innehållet vid 256 sammankomster under åren 1980–2012 har kategoriserats på 6 »branscher«: Jordbruks- och trädgårdsfrågorna minskade över tid. Skog håller sin ställning kring 25 procent, medan Generella lantbruksfrågor visades stort intresse i mellantiden 1991–2001. Övriga gröna näringar ägnas bara totalt 6 sammankomster under 33 år. Miljöfrågorna ökar något över tid och ägnas totalt 13 sammankomster, medan Övrigt stadigt har ökat sedan 1980-talet, t.ex. forskning, landsbygdsutveckling, datorisering/robotisering, energi, landskapet och på senare år »Året som gick, året som kommer« vid decembersammankomsterna.

Tabell 4. Akademisammankomster under tre tidsperioder samt under hela perioden i %

	1980–1990	1991–2001	2002–2012	1980–2012
Jordbruk och trädgård	44	27	28	= 33 %
Skog	27	24	27	= 26 %
Generellt lantbruk	20	39	20	= 27 %
Övr. gröna näringar *	2	2	2	= 2 %
Miljöfrågo	5	3	7	= 5 %
Övrigt	2	5	16	= 7 %
Summa	100	100	100	= 100 %

*Bland annat fiske och renskötsel.

De 256 sammankomsternas inriktning har också kategoriserats. 10 ämnen står för 90 % av alla sammankomster:

• Policyfrågor jord och skog	22 %
• Affärer, rådgivning, lönsamhet	20 %
• FoU och utbildning	16 %
• EU	6 %
• Livsmedel	5 %
• Bördighetsfrågor	5 %
• Genetik	5 %
• Interna akademifrågor	4 %
• Bistandsfrågor	4 %
• Landskapsfrågor	3 %
• Övriga 26 sammankomster	10 %

Högtidssammankomsterna

28 januari 1980–2013

Deltagarantalet som i början av 1980-talet var drygt 200 har ökat till över 500 under senare år, beroende dels på att i den utökade akademiverksamheten många fler som gjort akademien goda tjänster under det gångna år har bjudits in – som tack för Din insats – dels på att från 2008 högtiden generellt har öppnats för ledamöternas medföljande att delta mot betalning. Många i Lantbrukssverige ser akademiens högtid som årets lantbruksmiddag där man träffar »alla«.

Högtidstalen som tidigare var ganska tunga och faktsäckade redovisningar av förhållandena i de gröna näringarna, har efterhand blivit lättsammare berättelser ofta med en rejäl portion humor, om än inte direkt studentikosa.

Tabell 5. Högtidssammankomsterna 1980–2013: från »tunga« fackredovisningar till lättare berättelser – gärna humoristiska

ÅR	ANTAL DELT.	HÖGTIDSTAL	TALARE
1980	(207)	»Jordbrukets uppkomst«	James Mac Key
1981	(217)	»Fjällregionen i vetenskap och vardag«	Börje Lövkvist
1982	(240)	»Mjolk ur öknen – en svensk exportsatsning«	Hans Stahle
1983	(256)	»Om skog och skogsindustri«	Nils Landqvist
1984	(250)	»Hundra år efter Mendel – tillbakablick och framtidsvy inom genetiken«	Arne Lundqvist
1985	(250)	»Skogs- och jordbruksforskning för framtiden«	Ingemar Månsson
1986	(240)	»Natur och landskap: resurs, symbol, vision, verklighet«	Per Friberg
1987	(250)	»Privatskogsbruket, landsbygdens ryggrad eller hobby för friluftsentusiaster«	Björn Hägglund
1988		»Svensk mattradition under 175 år«	Per Erik Wahlund
1989	(200)	»All bildning står på ofri grund till slutet – Sverige och Europa«	Stig Strömholm
1990		»Ledarskap och värderingsförändringar«	Bo Berggren
1991		»Ligger framtiden bakom oss?«	Jan Mårtensson
1992	(300)	»Människan i naturen«	Odd Engström
1993	(450)	»Människans landskap«	Margareta Biörnstad
1994		»Snuset, Sverige och Europa – kulturkrockar och kulturgemenskaper i EU«	Lars Bergström
1995	(260)	»Om hunden som kunde gå på vattnet och andra sedelärande historier«	Bodil Jönsson
1996	(300)	»Historien och planeringshorisonten«	Janken Myrdal
1997	(330)	»Funderingar kring jord och skog i ett vidare perspektiv«	Torbjörn Fällidin
1998	(550)	»EU och miljön«	Kerstin Niblaeus
1999	(341)	»Hushållning«	Sverker Sörlin
2000	(351)	»Världshushålllets försörjningskris – hade Borgström rätt eller fel«	Björn-Ola Linnér
2001	(360)	»Skönlitteraturen i landsbygdens brytningstid«	Gunilla Kindstrand
2002	(350)	»Vad har vi i Sverige som dom inte har i Lissabon?«	Urban Emanuelsson
2003	(500)	»Att berätta om sin värld«	Kerstin Ekman
2004	(350)	»Skogen tar över – än sen?«	Henrik Ekman
2005	(350)	»Rescuing a Planet under Stress and a Civilization in Trouble«	Lester R. Brown
2006	(350)	»För Sverige i världen – tankar kring skogsolitik och global konkurrens«	Björn Hägglund
2007	(350)	»Carl von Linné och KSLA«	Åke Bruce
2008	(490)	»Vår förundran – naturens förväntan«	K.G. Hammar
2009	(400)	»Om konsten att uppfatta lyckade landskap«	Fredrik Sjöberg
2010	(500)	»Karl XIV Johan – krigaren som ville erövra kulturen«	Herman Lindqvist
2011	(500)	»Från landet Brunsås till Matlandet Sverige«	Richard Tellström
2012	(512)	»Skogens viskningar och rop«	Theodor Kallifatides
2013	(810)	»Food, scarcity and abundance«	Louise Fresco

Vårexkursionerna 1980–2013

På 1980-talet genomfördes majsammankomsten som en tvådagars resa till något län där normalt skogsvårdsstyrelsen, hushållningssällskapet och länsstyrelsen assisterade akademien i programplanering och genomförande och där middag ofta bjöds på länsresidenset. Detta gav ledamöterna en god bild av länets gröna näringar. Även de nordiska länderna och Ungern besöktes och där var ledamöterna i respektive land till ovärderlig hjälp i planering och genomförande.

Efter hand fick många ledamöter allt svårare att vara borta två – vid utlandsresa flera dagar – varför majsammankomsten under 2000-talet ibland omfattat en dag och ett speciellt besöksmål. Några gånger under de senaste åren har resan i maj öppnats också för ledamöternas respektive och då resulterat i bättre deltagande.

Tabell 6. Vårexkursionerna: Från länsexkursioner som visade de gröna näringarna per län till speciella »nerslag«. Från 2-dagars till 1-dags

1980	Dalarna & Gästrikland
1981	Västergötland
1982	Västerbotten
1983	Sörmland
1984	Finland
1985	Östergötland
1986	Danmark
1987	Halland
1988	Skåne
1989	Dalarna
1990	Kronoberg
1991	Jämtland
1992	Gotland
1993	Bohuslän
1994	Närke
1995	Västernorrland
1996	Norge
1997	Roslagen
1998	Värmland
1999	Ungern
2000	Västerbotten
2001	IKEA, Älmhult
2002	Möja
2003	Öland
2004	Kristianstad
2005	Julita
2006	Flyinge
2007	Linné, Uppsala
2008	Barksätter
2009	Enaforsholm
2010	Östergötland
2011	Bohuslän
2012	Taxinge Gods
2013	Barksätter

Akademiens tidskrift (KSLAT)

Fram till och med 1993 dokumenterades akademiens verksamhet i 6 KSLAT-nummer per år, med många och olika ämnen inom samma pärmar. 1982–90 gavs också 11 mer omfattande supplement ut och 1980–93 gav akademien ut 37 rapporter i en separat serie i huvudsak redovisningar av genomförda seminarier. Från och med 1994 innehåller varje KSLAT en redovisning av en sammankomst, ett seminarium/konferens eller avrapportering av en kommittés eller expertgrupps arbete. Från sekelskiftet trycks inte alla KSLAT på papper men utges elektroniskt att läsa eller ladda ner från nätet. Kortare artiklar, snabba referat från seminarier och information om kommande aktiviteter ges sedan 1994 ut 4 gånger per år under namnet KSLA Nytt, från 2004 elektroniskt under namnet »KSLA Nytt & Noterat«.

Tabell 7. Under perioden 1980–2012 innehöll KSLAT 934 artiklar, 1980–93 (523 st.) respektive 1994–2012 (411 st.). Nedan fördelas 934 artiklar på samma 6 branscher som de 256 sammankomsterna.

	1980–1993	1994–2012	1980–2012
Jordbruk och trädgård	41	32	= 37 %
Skog	30	22	= 26 %
Generellt lantbruk	19	26	= 22 %
Övr. gröna näringar *	2	4	= 3 %
Miljöfrågor	5	7	= 6 %
Övrigt	1	9	= 6 %
Summa	100	100	= 100 %

*Bland annat fiske och renskötsel.

Mönstret för artiklarna i KSLAT liknar sammankomsterna, med skillnaden att branschen »Skog« minskar och »Övrigt« ökar kraftigt över tid.

Av ledamöterna har tioalet svenska samt en isländsk ledamot, fisk och fiske som sysselsättning. Fiskefrågorna har sedan 1980 ökat i akademiens verksamhet, med 8 KSLAT nummer, två separata skrifter på svenska *Lyft fisken* och *Fiskar och fiske i Sverige* samt den internationella antologin *Fisheries, Sustainability and Development* från 2009.

Av ledamöterna har ett fåtal renskötsel som sysselsättning. Skriften *Future challenges for Reindeer Herding Societies*, KSLAT 7/2007, innehåller ett referat från en nordisk samekonferens i Umeå arrangerad av KSLA och ett antal remissvar om rennäringen är tydliga resultat.

De 934 KSLAT-artiklarnas inriktning har även kategoriserats. 10 ämnen står för 82 % av alla sammankomster:

• Policyfrågor jord och skog	19 %
• Affärer, rådgivning, lönsamhet	15 %
• FoU och utbildning	12 %
• Bördighetsfrågor	10 %
• EU	6 %
• Livsmedel	5 %
• Genetik	5 %
• Agrarhistoria	4 %
• Interna akademifrågor	3 %
• Sociala frågor	3 %
• Övriga (159 artiklar)	18 %

Vid mitten av 1990-talet inför Sveriges EU-inträde år 1995 var Europafrågorna mycket centrala, t.ex. behandlade 12 av 43 artiklar 1993 EU frågor, 26%! Några år senare kom djurvälfrågan plötsligt upp på agendan efter några TV-program där djur verkligen for illa vid transport och hantering. Jordbruksavdelningen kallade snabbt samman bästa sakkunskap som diskuterade frågan och avrapporterade i några artiklar.

Enheten för de areella näringarnas historia (ANH)

Akademiens grundstruktur sedan omorganiseringen 1956 vad gäller ledamöternas hemvist, administration och styrning är de tre avdelningarna: jordbruksavdelningen, skogsavdelningen och allmänna avdelningen. Akademien har även ett bibliotek och ett arkiv, som successivt sedan början av 1990-talet utvecklats till »Enheten för de areella näringarnas historia«. För att devisen »man kan lära av historien« inte bara skall bli en floskel måste man ha en historia och akademien har under hela sin verksamhet på flera vis belyst det svenska lantbrukets historia. Detta är självfallet intressant för historiker men också nödvändigt för jord- och skogsbrukare och för beslutsfattare på olika platser i samhället. Kunskap om historien ökar också förståelsen för dynamiken mellan land och stad, mellan Sverige och utlandet och självklart mellan dåtid och framtid. För våra branscher som odlar samma marker, år efter år, sekel efter sekel, är kunskap om jordarnas historia helt enkelt en nödvändighet.

ANH ansvarar för akademiens arkiv och bibliotek specialiserat på skogs- och jordbrukshistorisk litteratur i vid, tvärvetenskaplig mening riktat främst till forskare på olika nivåer. ANH driver också historiska

projekt, har en rådgivande agrarhistorisk verksamhet och ger ut böcker i serien Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden (SOLMED) där resultaten av de historiska projekten redovisas. Sedan 1992 har 60 skrifter getts ut, de första 17 som enkelt tryckta A4-häften men sedan 1997 som »riktiga« 17×24 cm-böcker inom hårda pärmar. Fördelningen av de 60 SOLMED-skrifterna på våra »branscher« ger:

Jordbruk och trädgård	19 st.
Skog	10 st.
Generellt lantbruk	19 st.
Övriga gröna näringar	1 st.
Miljöfrågor	1 st.
KSLA-frågor	6 st.
Övrigt	4 st.

Normalt presenteras och diskuteras nya böcker vid populära s.k. »boksläpp«. Förutom SOLMED har ett tiotal »småskrifter« getts ut i diverse skogs- och lantbrukshistoriska ämnen i serien »Miscellanea«.

Sedan 2010 sänder ANH också ut ett elektroniskt fyrsidigt nyhetsbrev »Freja«, för närvarande 6 gånger per år, till cirka 2 000 prenumeranter där ANH:s nyinköpta litteratur presenteras och information ges om pågående och kommande agrarhistoriska evenemang inom och utom akademien. Prenumeranter är främst akademiker med inriktning mot historia, men även många »amatörer«.

Donationsgårdarna

Enaforsholms fjällgård i västra Jämtland samt en penningssumma om cirka 800 000 kr i dåvarande penningvärde erhöll akademien som donation av grosshandlaren A.W. Bergsten efter han avlidit 1937 och hans testamente från 1922 öppnats. Under kriget var gården rekvirerad av krigsmakten då den ligger endast 15 km från gränsen mot Norge, varför akademien först 10 år efter arvet kunde ta sig an gården och fortsätta driva det lilla fjälljordbruket och enklare pensionatsverksamhet, skött av en lokal arrendator. En traditionell akademiverksamhet som startade i början av 1950-talet – och som fortfarande hålls vid liv – är en veckolång fjällkurs, från början designad av Gunnar Torstensson för att ge sörländska agronomstudenter viss kännedom om norrländskt lantbruk och erfarenhet av fjällvandring. Sedermera leddes dessa kurser av akademisekreterarna Olle Johansson och Sven-Uno Skarp. Försöksträdgården och fjällfloran kom genom först Börje Lökvist och senare Kjell Lundqvist

Enaforsholms fjällgård i Jämtland testamenterades till akademien 1937. Donator var grosshandlaren A.W. Bergsten. Huvudbyggnaden, som till en början bara hade en våning, byggdes 1878. Bergsten besökte Jämtland av hälsoskäl i början av 1900-talet, förälskade sig i Enaforsholm och köpte gården 1908. Han tyckte mycket om djur, natur och att måla. Alla tavlor på Enaforsholms väggar är signerade A.W. Bergsten. Han bodde och verkade visserligen i Stockholm, men vistades på Enaforsholm varje sommar fram till sin död 1937. Gården är idag ett vandrarhem öppet för allmänheten.

allt mer i fokus. En upprustning skedde på 1980-talet i de olika bostadshusen från stora logement med våningssängar till 20-talet sovrum med totalt 60 bäddar. På 1990-talet gjordes en större renovering av köket som uppgraderades till restaurangstandard och 2002 rustades våtutrymmet i stora huset till »spa-standard«. Från sekelskiftet sjönk antalet nattgäster och planer smiddes för dels standardmässig upprustning av sovrummen och utökad matsal, dels kraftfullare marknadsföring. År 2008 lades verksamheten i ett driftsbolag ägt av A.W. Bergstens stiftelse och en omfattande upprustning skedde av huvudbyggnaden till 8 tvåbäddsrum med god hotellstandard. Från 2006 till 2012 har antalet nattgäster mer än fördubblats. En övergripande fastighetsplan är under utarbetande varefter skötseln kommer att intensifieras och vissa ytterligare investeringar att övervägas.

Barksätter är en större Sörmlandsgård strax utanför Katrineholm, som donerades 1983 till akademien av Mary Francke-Gustafson med syftet att bevara gården och främja utvecklingen av svenskt jord- och skogsbruk. De cirka 100 hektaren åker- och betesmarker är utarrenderade till jordbrukare i trakten, medan akademien själv sköter de dryga 500 hektaren skog genom ett inhyrt förvaltningsföretag. På egendomen finns också ett några permanent- och fritidsbostäder som hyrs ut. Efter frånträdandet hyrde donator och maken Bertil Gustafson corps-de-logiet.

Mary Francke-Gustafson donerade 1983 Barksätters egendom till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Den är vackert belägen vid en sjö i Södermanland och på markerna bedrivs ett modernt lantbruk.

När Mary avled år 1993 bodde Bertil kvar till han avled 2006. Huvudbyggnaden var då i starkt behov av upprusning varför en långsiktig ny hyresgäst kontrakterades varefter huset totalrenoverades i samarbete med hyresgästen. På liknande vis totalrenoverades gårdsplanens flygelbyggnad. Jakten är utarrenderad till hyresgästen i stora huset. I samband med akademiens 200-årsjubileum anlades en ädellövpark om ½ hektar med Sveriges alla 13 ädla lövträd och en 18 hektar stor ö i sjön Viren rustades upp till ett vackert naturområde för allmänheten. En ny gångbro underlättar såväl skötsel som besök. Genom åren har fårskötsel- och skogsförsök genomförts och en del undervisning har hållits av SLU inom ämnet skogsindelning. Utöver gården donerade Mary några år senare en betydande aktieportfölj vars avkastning skall ge »stöd« till akademiens skötsel av Barksätter och ge projektanslag.

Akademien och SJFR, numera Formas

Efter ett initiativ 1942 – under brinnande krig – av ledamöterna Herman Flodqvist och Henrik Lundegårdh och av Sveriges Lantbruksförbund, inrättade riksdagen 1945 *Jordbrukets forskningsråd* för att följa utvecklingen på jordbrukets område och lämna ekonomiskt stöd till jordbruksforskning. Liknande råd inrättades under samma tid för byggnadsforskning samt medicinsk, naturvetenskaplig och samhällsvetenskaplig forskning.

Jordbruksforskningsrådet fick från början en organisatoriskt nära koppling till Kungl. Lantbruksakademien. Jordbrukets forskningsråds första ramanslag om 100 000 kronor räckte för att finansiera 29 olika projekt. Rådets förste ordförande var Carl Mannerfeldt med akademiens sekreterare Robert Torssell som huvudsekreterare. 1946 hade inrättats en särskild fond för stöd av den skogliga forskningen vilken från 1955 administrativt knöts till akademien i samband med dess omorganisation – ökat fokus på skogsfrågorna – och namnbyte till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Därmed fick KSLA överinseende över både jordbruksforskningsrådet och skogsforskningsfonden vilka 1967 lades samman till *Statens råd för skogs- och jordbruksforskning* varvid akademiens sekreterare Kåre Fröier formellt även blev rådets huvudsekreterare. Denna kombinerade tjänst övertogs 1977 av akademiens tillträdande sekreterare Olle Johansson fram till 1981 då rådet bytte namn till *Skogs- och Jordbrukets Forskningsråd* (SJFR) och formellt skiljdes av från KSLA. Dock hyrde man även i fortsättningen kontor i akademiens hus på Drottninggatan 95 B i Stockholm. Rådet fick 1981 en egen huvudsekreterare, Ingmar Månsson, som verkade fram till 1993. 1981 uppgick ramanslaget till 36 miljoner kronor. I samband med den stora renoveringen av akademiens hus 1990–91 flyttade SJFR till egna lokaler på Odengatan 89 i Stockholm. 2001 lades Skogs- och Jordbrukets Forskningsråd samman med Bygghälsuforskningsrådet till nya forskningsrådet *Formas*. 2012 års ramanslag uppgick till 1 350 miljoner kronor.

Akademien, NJF och *Acta Agriculture Scandinavica*

Nordiska Jordbruksforskarens Förening (NJF), *Nordic Association of Agricultural Scientists*, bildades i Köpenhamn år 1918, på initiativ av ledamoten Anders Elofson, i Köpenhamn. Naturligen har många spår korsats mellan NJF och akademien under tidernas lopp, både formellt och på individnivå. När akademiens sekreterare Robert Torssell i början av 1950-talet var parallell generalsekreterare för NJF, grundade akademien och NJF tillsammans den engelskspråkiga tidskriften *Acta Agriculture Scandinavica*. Nordisk jordbruksforskning stod internationellt högt i kurs efter världskriget och världen utanför skulle nu kunna få del av detta. Till en början garanterade de nordiska regeringarna utgivningen och *Acta* spelade en viktig roll i akademiens internationella tidskriftsutbyte med som periodvis 1 500 utbyten! År 1981 gjordes en ny överenskommelse mellan NJF och akademien, ett »editorial board« sattes upp och införda artiklar skulle granskas vetenskapligt före publicering. Akademiens kostnader för *Acta* steg emellertid mer än planerat. År 1991 delades tidskriften

i två: Section A, *Animal Science* och Section B, *Soil and Plant Science*, vilket troddes minska underskotten. Men kostnaderna fortsatte att stiga och år 2002 såldes Acta till det brittiska förlaget Taylor & Francis. År 2004 utökade förlaget Acta med en tredje edition, Section C, *Food Economics*. NJF har fortsatt samverka med förlaget medan akademien från 2002 helt steg av utgivningen av Acta. År 2003 flyttade NJF:s sekretariat från Danmark till Sverige och är sedan dess inhyst i akademiens lokaler, 2003–07 var ledamoten Tord Eriksson NJF:s generalsekreterare, från år 2007 fyller Roland Sigvald samma position.

Akademien och Scandinavian Journal of Forest Research

Som en parallell till Acta Agriculture startade akademien och Nordiska Rådet *Nordic Forest Research Cooperation Committee* (SNS) 1986 den vetenskapligt granskade tidskriften *Scandinavian Journal of Forest Research* som utkom med fyra nummer per år. Också denna tidskrift blev en tung ekonomisk börda för akademien som 1999 drog sig ur samarbetet, varefter SNS fortsatte på egen hand, bland annat utökade man periodiciteten till sex nummer per år och utökade redaktionen. År 2000 övertogs tidskriften av förlaget Taylor & Francis, men SNS fortsätter samarbeta bland annat genom att man tillsätter en »editorial board« och en »scientific editor«.

KSLA – en av de tio kungliga akademierna

De Kungliga akademierna är i åldersordning: Konstakademien (1735), Vetenskapsakademien (1739), Vitterhetsakademien (1753), Musikaliska Akademien (1771), Örlogsmannasällskapet (1771), Svenska Akademien (1786), Krigsvetenskapsakademien (1796), Skogs- och Lantbruksakademien (1811), Ingenjörsvetenskapsakademien (1919) och Gustav Adolfsakademien (1932).

Akademierna byter terminsprogram med varandra och då någon öppen aktivitet i en systerakademi förmodas vara särskilt intressant för våra ledamöter tipsas ledamöterna om detta. Akademierna bjuder in varandras ledarskap till årssammankomsterna så att kontakterna hålls uppe och årsredovisningarna håller oss ömsesidigt informerade. Inför millennieskiftet tog vår gemensamma beskyddare Hans Majestät Konungen initiativet till ett över alla akademier gemensamt symposium som också sändes i SVT med flera reprisar, inspelade på slottet med deltagande av Kungen och Drottningen. Programmet knöt samman de tio akademiernas verksamheter under namnet »Kunskapens Krona«. Det första

symposiet blev så uppskattat att tre ytterligare »Kunskapens Krona« arrangerades 2002, 2008 och 2011 där dagens och framtidens viktiga frågor belystes ur akademiernas tio perspektiv. Gemensamt söker vi förklara och försvara »vetenskapen«, det vill säga metoderna för systematiskt sökande efter kunskap, mot vidskepelse, pseudovetenskap och humbug.

Naturligen samverkar de tre naturvetenskapliga akademierna (KSLA, IVA och KVA) mer frekvent än de övriga med ett undantag, Vitterhetsakademien, med vilken flera gemensamma intressen finns t.ex. »agrar- och skogshistoria« och »landskapet«, som blev ett särskilt viktigt begrepp då Sverige 2011 anslöt sig till den Europeiska Landskapskonventionen, något av stor betydelse för jord- och skogsbruk. KSLA, IVA och KVA har gemensamt uppdrag gällande forskningsstiftelsen MISTRA, vi samarbetar i energifrågorna och i de naturvetenskapliga forsknings- och utvecklingsfrågorna mm. Ett tjugotal av våra akademiledamöter är parallellt ledamöter i IVA och KVA och de spelar en instrumental roll för samarbetet mellan akademierna då de kan väcka samma fråga på flera håll och knyta samman sina kontaktnät. Med IVA har KSLA under Skogsnäringsveckan traditionellt gemensamma program.

Internationellt

Ungefär en fjärdedel av akademiens ledamöter är *international fellows*. De som är verksamma i Sverige är mer aktiva i akademiens arbete än de utrikesboende vilka dock sällan avböjer insatser då akademien inviterar. Alla är medvetna om att de är invalda som arbetande ledamöter hos oss och inte bara given prestige. Vid ett tillfälle när en särskild brittisk/svensk fråga hastigt dök upp kontaktades de åtta ledamöterna från Storbritannien per e-post. Sju av dem besvarade snabbt frågan, varav de flesta mycket noggrant. Alla uttryckte glädje över kontakten! Särskilt inför och under akademiens studie- och kontaktresor i främmande länder är därvarande ledamöter till stor hjälp, i sak när det gäller programsättning och som deltagare och »dörröppnare« på plats. Dock, en stor kompetensreserv ligger vilande i alla de utlandsledamöter som inte engageras vilket har konstaterats i akademiens interna diskussioner många gånger.

En gammal och ännu pågående utlandsverksamhet är det s.k. UFK-samarbetet österut (Utländska Forskar Kontakter). Forskare i Sovjetunionen och de andra kommunistiska länderna hade svårt att få tillstånd att resa till vårt land för kontakter och samarbete med våra jord- och skogsbruksforskare, såväl när det gällde utresetillstånd som av valutaskäl. Därför gavs vår akademi, särskilda resurser av regeringen att bjuda in forskare från länderna i östra Europa och stå för deras uppehälle och kostnader i Sverige. På samma sätt kunde svenska forskare bjudas in till

UFK-länderna där vi stod för resan till det mottagande landet, medan alla kostnader på plats betalades lokalt.

Under 1960- och 1970-talen var dessa utbyten omfattande med Sovjetunionen. Under 1980-talet tillkom Polen och Ungern och på 1990-talet Rumänien, varvid UFK-utbytet ökade påtagligt. Efter murens fall 1989 och särskilt sedan flera av tidigare samarbetsländer gått in i EU har naturligtvis behoven av dessa särskilda UFK-medel minskat. Men behov finns fortfarande ännu längre österut – i Ukraina, Vitryssland, Moldavien etc. – och i särskilda fall i vissa länder utanför gamla östblocket. Exempelvis har på senare år UFK-medel använts för asiatiska och nordafrikanska kontakter och samverkan gällande fågelinfluensan.

Sedan 2008 är KSLA medlem i Union of European Agriculture Academies (UEAA) med totalt tjugotalet medlemmar där ordförandeskapet roterar vartannat år. Aktiviteten är låg, utan kansli och utan avgifter, men fungerar som ett nätverk möjligt att aktivera när och om behov föreligger. KSLA höll ordförandeposten från maj 2012 i två år.

Akademien och Baltikum

Som ovan nämnts ansvarade akademien sedan 1964 på regeringens uppdrag för ömsesidiga forskarutbyten med Sovjetunionen (UFK), varför viss samverkan tidigt var etablerad med baltisk lantbruksforskning även om de allra flesta kontakterna var med Ryssland och Ukraina. Dock, under de stora omvälvningarna i Östblocket 1988–89, engagerade sig svenska folket särskilt för de baltiska länderna. Vi har en gammal gemensam historia och många, särskilt estländare, kom hit som flyktingar under andra världskriget och stannade. På jordbruksområdet drev ledamoten Vikar Säfvestad, tidigare lantbruksattaché i Moskva, tanken att Sverige skulle assistera Estlands jordbruk för att åter väcka liv i familj jordbruken. Han fick också en personlig förfrågan från Estland om detta. Svenska bönder samlade in jordbruksmaskiner och redskap till Estland.

Akademien, Jordbruksdepartementet och LRF bildade arbetsgruppen »Family Farms For Estonia« vilken i april 1989 blev akademiens Baltikumgrupp: vice preses Jan Rendel (ordf.), departementsrådet Stefan de Maré, LRF:s informationschef Ingemar Nilsson, Vikar Säfvestad och med akademiagronomen Tord Eriksson som sekreterare. Ett första veckolångt seminarium hölls i juni samma år på lantbruksuniversitet i Tartu med många studiebesök på institut, försöksstationer och gårdar. Seminariet rapporterades av SVT och visades i Rapport. Fortfarande var Estland formellt en delrepublik i Sovjetunionen vilket försvårade arbetet. Samma år hölls ett andra veckolångt seminarium i Sverige. Lettland och Litauen anslöts 1991 till Baltikumgruppen som närmast blev en informations-

central för lantbruksfrågor där SLU, Skogsstyrelsen, Lantbruksstyrelsen, Fiskeriverket och Lantmäteriverket efterhand deltog.

Från år 1992 anlog akademien under sex år medel från A.W. Bergstens stiftelse för en baltisk student att studera under ett sista år till en MSC-examen vid SLU, två från vardera baltiskt land hann det bli. Många seminarier och kurser anordnades bl.a. med stöd från BITS och Svenska institutet, men längre kurser efterfrågades. 1993 startades en lettisk Skogs- och lantbruksakademi med klar inspiration från och referens till vår akademi.

De goda erfarenheterna av MSC-programmet ledde till att inte minst Jan Rendel arbetade för ett baltiskt doktorandprogram och 1996 lämnades ett förslag om detta till regeringen och till Knut och Alice Wallenbergs stiftelse (KAW). Efter två år beviljade KAW 10 miljoner kronor av sökta 16 miljoner, varefter Svenska Institutet och SJFR gick in med vardera 3 miljoner kronor. Dessa medel togs om hand av en särskild kommitté »Forskarstuderande Baltikum«, under ledning av vice preses Göran Hugoson, ledamöterna Björn Henningsson, Jan Lundqvist, Jan Persson och Tord Eriksson (sekr.) samt SLU:s Monica Bengtsson och fyra personer från Baltikum.

Totalt antogs 21 doktorander under åren 2000 och 2001 vilka delades i tre kategorier; heltidsstudier i Sverige, sandwich-modell där material samlades i hemlandet varefter arbete och tentamina gjordes i Sverige samt några studenter som redan var antagna i Sverige men som behövde och fick slutfinansiering.

År 2007 gjorde tidigare akademisekreteraren Bruno Nilsson en utvärdering av hela PhD-programmet. 17 personer hade då avlagt doktorexamen i Sverige och en lic. examen. Två har inte fullföljt studierna, men gått till bra arbeten och 2013 disputerade den 18:e studenten. Sammantaget var programmet lyckosamt med hög procent disputerade vilka samtliga fått goda tjänster i sina hemländer eller utomlands. I september 2007 hölls ett avslutande seminarium under ledning av preses Sara von Arnold i KSLA:s hus, med stort deltagande från såväl de disputerade som handledare i Sverige och Baltikum samt finansiärerna Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, Svenska Institutet och Formas. De 17 avhandlingarna överlämnades som tack till de tre finansiärerna. Konceptet föreslogs snart därefter till regeringen att kunna genomföras i andra Östländer under transformering vilket ännu inte avropats.

African Forest Forum

August Temu, tanzanier och Afrikas förste KSLA-ledamot, deltog mycket aktivt i resonemang om att etablera en afrikansk lantbruksakademi sedan

han varit med vid högtiden i Stockholms stadshus 2001. Tankarna utvecklades via diskussioner inom African Academy of Sciences' African Forest Reserach Network (AFORNET), ett program för stöd till unga afrikanska skogsforskare, där August var ordförande och hedersledamoten Björn Lundgren var styrelsemedlem och inom KSLA:s Kommitté för Internationella Skogsfrågor. Även FAO:s skogsavdelning var involverad.

Medel beviljades så småningom från UD och Sida för en första fas, 2002–05 med projektet »Lessons learnt on Sustainable Forest Management in Africa«. Detta genomfördes gemensamt av AFORNET, FAO och vår akademi. Förutom ett stort antal analyser av viktiga aspekter på skog och skogsbruk i Afrika beskrevs också den svenska skogliga utvecklingen under 150 år i avsikt att hitta paralleller till situationen i Afrika och dra lärdomar. Frågan ställdes och svar gavs: »17 procent av världens skogar finns i Afrika, men i den internationella skogsdiskussionen finns Afrika nästan inte alls med. Vad kommer det sig och vad kan göras åt det?« De afrikanska studierna gjordes av institutioner och fristående experter från kontinenten och den svenska skogshistorien beskrevs av några svenska ledamöter med gedigna afrikanska erfarenheter. Rapporterna diskuterades vid seminarier i Nairobi och i Uppsala. Denna första projektfas administrerades av KSLA. Björn Lundgren fungerade som projektledare och ordförande i styrelsen och var akademiens liason officer vs. våra partners.

Projektets andra fas, 2006–08, som administrerades från Nairobi, analyserade resultaten och rekommenderade vilka aktiviteter som skulle prioriteras. Det viktigaste resultatet var bildandet av den internationella NGO:n »The African Forest Forum« (AFF) i december 2007 med Godwin Kowero som Executive Director, baserad på ICRAF i Nairobi. Sju av de identifierade specifika projekten prioriterades och genomfördes från november 2008 till december 2011 av AFF.

I analysen av den svenska skogshistorien och dagens arbete i Afrika framstod inte de tekniska frågorna som viktigast, vilket i hög grad hade varit innehållet i vårt skogliga bistånd till Afrika på 1960-, 1970- och 1980-talen. Viktigast var beskrivningarna av de processer som lede till att skogen i Sverige på hundra år 1850–1950 blev vår viktigaste näringsgren, mätt i ekonomi och export. Det innefattade hur problem analyserades och löstes, möjligheter togs tillvara, hur politik, lagar och förordningar utformades och genomfördes för att främja skogsnäringen, hur små skogsägare organiserade sig och hur rådgivning, utbildning och forskningsstöd byggdes upp. Slående var hur få av dessa svenska goda institutionella »lessons« som var kända, sammanställda och dokumenterade tidigare.

2008 beviljades fortsatt stöd till den panafrikanska »skogsakademien«

AFF vilken har lånat mycket av sin struktur, sina mål och arbetsätt från KSLA. Medlemskap är individuellt och såväl forskare och administratörer som praktiker deltar. AFF är oberoende av afrikanska regeringar och privat näringsliv och syftet är att göra analyser och ge råd till regeringar, regionala institutioner och privata aktörer om bärkraftigt bruk av Afrikas skogsresurser.

AFF har ett formellt samarbetsavtal med KSLA som assisterar administrativt och med viss publikationsverksamhet. Björn Lundgren är ende icke-afrikan i AFF:s Governing Council. AFF har 2013 drygt 600 medlemmar, de allra flesta afrikaner från 37 olika länder. AFF är officiellt utsett av African Union att företräda kontinenten i t.ex. diskussionerna inom UNFF, FAO, Klimat- och biodiversitetsförhandlingarna m.m. Akademien har också förmedlat kontakter med SLU, Skogsstyrelsen och LRF Skogsägarna för speciella projekt. Gemensamma seminarier har genomförts baserade på samarbetet »African-Swedish collaboration programme on Sustainable Forest Management« och en KSLAT-skrift om Svensk-Afrikanskt skogligt samarbete har getts ut.

Efterord

1991 valdes jag in i akademien på sågverksmeriter och tog genast del i arbetet med liv och lust. Under drygt 8 år var jag sedan akademiens sekreterare och VD, 1993–95 pro tempore och 2006–12 permanent. I denna berättelse om akademiens 32 år mellan 1980 och 2012 är jag således ett 21-årigt icke helt neutralt sanningsvittne.

Att förstå, förklara och nyttja växandet – klorofyllets magiska krafter – särskilt direkt i odlingarna förstås men framåt också i konstruerad biomimetik är akademiens uppgift. Vi har just gått in i det biologiska seklet. Det gäller att skilja på vetenskap och humbug, att kroka humaniora till naturvetenskap, att öppet och tydligt väga plus mot minus, att utforma kloka och begripliga lagar och regler och sedan få ut den goda odlingen i markerna. Inga metoder är kolsvarta och inga är heller kritvita, så låt oss resonera fram de ljusgråaste! Det är inte frågan om konventionella eller ekologiska metoder utan om långsiktigt bärkraftig odling baserad på biologi och affärsmässighet.

I en tid då vi mäter ämnens förekomst på molekylnivå måste både toxicitet och mängd beräknas för att överdriven försiktighetsprincip inte skall förlama utvecklingen. Världen går framåt, mätt på »sista raden«. Medellivslängden ökar genom; lägre barnadödlighet, bättre sjukvård, ökad livsmedelssäkerhet och färre krig. Genom bättre utbildning och levnadsvillkor för miljoner och åter miljoner människor minskar takten i befolkningsökningen som ett tag såg ut att gå i himlen. Vi räknar nu

med en kulmen om 10 miljarder världsmedborgare om 40 år som jag tror vi har goda möjligheter att föda, skyla och värma. Samtidigt finns naturligtvis problem på vägen i många dimensioner – men det är kloka-re att vara vetenskaplig realist och arbeta för goda, acceptabla lösningar än att vara alarmist. Det är nämligen hoppfulla människor som blir toleranta människor och vi behöver mer av ökad förståelse och storsint-het individer och folk emellan än pekfingerar. Samtidigt är visseblåsare oundgängliga, men de skall just vissla, inte ange lösningarna då de ofta är väldigt smalt inriktade.

Akademien är en fantastisk inrättning i arbetet för utveckling av den sköna, gröna framtiden. Själv anser jag mig vara en klok och kunnig karl. Hur många gånger jag har ändå inte i våra resonemang tyst frågat mig: »Varför kom jag inte själv på detta uppenbara? Akademiens ledamots-sammansättning med vidsynta forskare, kloka byråkrater och effektiva praktiker i jord, skog och vatten bådar gott för framtiden. 🌿

Akademiens hus i Stockholm

Av Ulrich Lange

Längst upp på Drottninggatan har akademien sedan 1972 sitt säte. Huset byggdes 1869 för den så kallade Bergsskolan. Exteriören är densamma som då. I likhet med det samtida och intilliggande före detta Teknologiska institutet är det skyddat som byggnadsminne. Huset är ett verk av två av landets främsta arkitekter, Fredrik Wilhelm Scholander (1816–1881), som ritade det, och Ove Hidemark (f. 1931), som restaurerade det. Det har under årens lopp haft olika brukare och innehåll men i avseende till sitt ursprung och till sin senaste restaurering utgör det en ovanligt väl genomförd arkitektonisk helhetsmiljö. Det gäller såväl för själva huset, inredningar som konstföremål.

Akademiens hemvist under 200 år

Akademiens första hemvist låg inom två kvarter söder om Hötorget och var ett omfattande byggnadskomplex. Faktum är att ingen annan av de kungliga akademierna hade så stora byggnader. Dessutom hade man en huvudbyggnad på Experimentalfältet med såväl utställningslokaler, samlingsrum som sessionssal. För utformningen av alla dessa byggnader stod arkitekten Fredrik Blom (1781–1853).

På 1860-talet förlorade akademien sina byggnader inom ett av kvarteren

Modellkammarhusets fasad mot Mäster Samuelsgatan i Stockholm.

Experimentalfältets huvudbyggnad i slutet av 1800-talet.

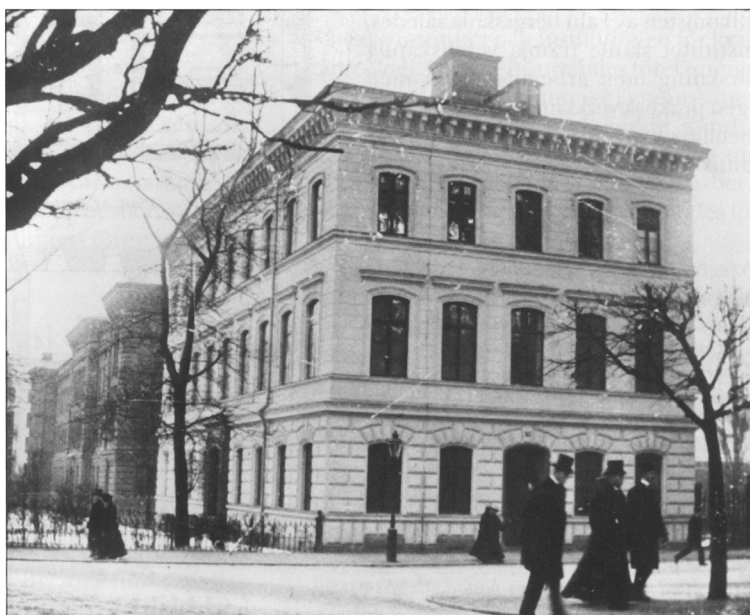
vid Hötorget då dessa revs till förmån för uppförandet av Stockholms nya elementarskola. Istället fick man tränga ihop sig inom sitt andra hus på andra sidan gatan, det så kallade Modellkammarhuset. Där kom akademien vara kvar till 1954 då även detta hus skattade åt förgängelsen i samband med regleringen av nedre Norrmalm och tunnelbanebygget. Därefter höll man till i förhyrda lokaler på Blaiseholmen. Lösningen var temporär, trodde man, ty akademien var i sin helhet på väg att lokaliseras till Experimentalfältet där en ny huvudbyggnad tänktes byggas. Ritningar till en sådan presenterades 1963 men planerna avstannade och man blev kvar som hyresgäst.

År 1968 fick akademien överta den gamla Bergsskolan. Efter en tid av planering genomfördes 1971 en stor ombyggnad varefter man året därpå kunde flytta in i egna ändamålsenliga lokaler.

Husets historia

Huset uppfördes för utbildningsändamål och forskning inom bergsvetenskap. Bottenvåningen innehöll från början laboratorier, på mellenvåningen låg föreläsningssal, lokaler för olika samlingar, laboratorier och arbetsrum samt en bostad för vaktmästaren. På tredje våningen hade professorn i metallurgi och bergsvetenskap sin bostad. Alla skolans utrymmen grupperade sig då som nu runt det centrala trapphuset medan lägenheterna stod i förbindelse med gatan genom ett separat trapphus på norra gaveln.

Scholanders arkitektur är mycket akademisk och typisk för 1860-talets klassicistiska tradition och anpassad till Teknologiska institutet. Det byggdes i tegel på en välvd källarvåning, granitgrund och fasader med rik putsarkitektur. Fasaderna är uppbyggda i tre våningsplan, markerade med kraftiga våningsband. Rustiken är gjord som stenblock med en

*Bergskolan
från norr
omkring
1900.*

avtagande artikulering uppåt. Bottenvåning och mellenvåning har en takhöjd på över fyra meter för att tillgodogöra sig tidens hygieniska krav på stor luftvolym och ljus.

Även inredningen var påkostad med genomgående bröstpaneler i trä och takfriser i stucc. Taken i laboratoriet och föreläsningssalen bars upp av gjutjärnskolonner och föreläsningssalen hade läktare utmed väggarna med svarvade balustrader. I professorsvåningens salonger var dörrarna bemålade med klassiskt pompejianska motiv. Uppvärmningen skedde både med kakelugnar och med cirkulerande varmluft från en så kallad kalioferpanna i källaren.

Byggnaden var i första hand ett skolhus och som sådant fungerade det i över hundra år. De sista åren innehades det av Stockholms universitet. Smärre ombyggnader hade gjorts under 1900-talet bland annat för toaletter, och kaliofersystemet hade ersatts av vattenburen centralvärme. Laboratorierna blev ombyggda till föreläsningssalar, bibliotek och arbetsrum och professorsvåningen ändrades till kontorsrum. All fast inredning behölls dock. De stora förändringarna skedde först efter att vår akademi övertagit huset.

Ombyggnaden 1971

Akademien kunde efter en inspektion 1968 slå fast att huset var i bästa kondition. Likväl bestämde man att bygga om det fullständigt eftersom det nu skulle utnyttjas för nya ändamål. Visserligen hade huset blivit byggnadsminne året innan och var därmed skyddat av kulturminneslagen men det gällde bara för fasaden och trapphuset.

Det lokalprogram som tagits fram i samband med den planerade utflyttningen till Experimentalfältet omarbetades av akademisekretären Kåre Fröier. Funktionella lokaler planerades, dels för den egna verksamheten, dels för Jordbrukets forskningsråd (SJFR), som skulle bli hyresgäst. Förslaget materialiserades av det då framstående byggbolaget Samuelsson & Bonnier som bland andra berömda byggen hade stått för uppförandet av de så kallade Hötorgsskraporna.

Akademien ville skapa något modernt i tidens anda. Ombyggnaden blev genomgripande utan någon respekt för inredningarna. Flera av de stora salarna delades upp med mellanväggar i mindre rum. Läktarna i föreläsningssalen revs. Det gjorde också trapphuset på gaveln och ersattes med toalettutrymmen på varje våningsplan. Praktisk taget all fast inredning revs bort. Nya lägre innertak i plast och plåt monterades in, de flesta dörröppningar murades igen och nya höggs upp. Dörrar kastades, bröstpaneler togs bort och golven täcktes med plastmattor. Färgsättningen gjordes efter rådande mode i starkt lysande kulörer.

I källaren ordnades arkiv och bokmagasin. På bottenvåningen inreddes en sessionssal, två sammanträdesrum för kollegiet, personalkök och kontorsrum. På våningen en trappa upp inreddes bibliotek och lokaler för SJFR. På tredje våningen inreddes kontorslokaler för akademiens tjänstemän och vinden inreddes till bokmagasin.

Ombyggnaden 1991

Blott tolv år efter den dramatiska ombyggnaden, togs initiativ till en ny och lika radikal förändring. Akademien tillsatte 1983 en kommitté för att se över det framtida lokalbehovet då SJFR skulle flytta ut. Det behövdes bättre och fler arbetsplatser, men framför allt ansågs sessionssalen för liten. Ove Hidemark Arkitektkontor AB uppdrogs att utarbeta förslag till en nybyggnad av en sådan på bakgården. Drivande krafter var akademiens preses Lennart Schotte, och sekreterare Sven Uno Skarp.

Tre år senare konkretiserades förslagen. Tankarna om en tillbyggnad på baksidan hade nu slopats. Istället ville man koncentrera sig på att skapa en större och bättre matsal som skulle ge möjlighet till goda kontakter mellan akademiledamöterna samt en stor foajé.

Hidemark presenterade 1987 ett dispositionsförslag där trapphuset avsågs rivats till förmån för en mindre spiraltrappa på baksidan av huset. Matsalen föreslogs förläggas i källaren. På bottenvåningen skulle foajé, kollegierum, sammanträdesrum, arbetsrum samt pentry och personalmatsal ligga. En trappa upp skulle bibliotek, sammanträdesrum och ett tiotal arbetsrum inredas. På tredje våningen planerades sessionssalen tillsammans med arbetsrum för gäster. Det var ett dramatiskt förslag. Om

det hade blivit verklighet hade de sista resterna av 1800-talets interiör utplånats. Förslaget stod också i bjärt kontrast till den framgångsrike restaureringsarkitekten Ove Hidemarks övriga verk.

Av olika skäl omarbetades förslaget och 1988 beslutades att genomföra ett nytt som i allt väsentligt skilde sig från det tidigare. Arbetet genomfördes 1990–91. Nu utgick man istället från byggnadens logik med trapphuset i mitten, väggmurar och luftiga takhöjder. Dessutom återskapades luftkanalerna från kaliofersystemet som ventilationssystem. Nya ljuslyktor i trapphuset tillverkades som kopior efter en bevarad lykta. Detsamma skedde med alla pardörrar. Endast en av dessa fanns kvar i original och den fick stå modell för de nytillverkade som sattes in i de offentliga rummen. Ursprungliga dörröppningar mot trapphuset togs fram igen och bröstpanelerna i de offentliga rummen återskapades i någon mån genom trälistor och avvikande kulör. På bottenvåningen och på våningen en trappa upp lades nya golv av obehandlade plankor. Ett parkettgolv i original som återfanns en trappa upp restaurerades och behölls. I källarvåningen lades tegelgolv och valven i den forna kolkällaren knackades rena från puts, varvid den nya matsalen fick en karaktär av klassisk källarvalsrestaurang. Övriga valv vitputsades medan färgsättningen i huset för övrigt gjordes ljus med svaga pastellfärger.

I uppdraget ingick även ny fast inredning. Till Hidemarks möbler hör inredningarna i Oscars källare, i biblioteket, i plenisalen och i kollegierummet, de unisona gardinuppsättningarna och golvmattorna. Mycket ritades av Hidemarks kontor och specialtillverkades medan annat inköptes från firman Svenskt tenn.

I uppdraget ingick även att återanvända akademiens äldre möbler. Dessa samlades på bottenvåningen, i mottagningsrummet för akademiens preses och i Karl Johanrummet. Preses rum inreddes med gråmålade gustavianska möbler från akademiens gamla högtidssal, ett skrivbord och praktstolar av så kallad Sullatyp, klädda i gult sidentyg. Tillsammans med det obehandlade plankgolvet, de ljusst rosa väggarna och den grå bröstpanelen gav de rummet en karaktär av sengustaviansk tid.

Karl Johanrummet inreddes med väggar i pastellgrönt och ljusgrå snickerier. Det möblerades med en nyrokokomöbel som följt akademien sedan 1800-talet, bestående av ett stort sammanträdesbord med bokstöd, stolar och karmstolar med svart läderklädsel. På väggarna hängdes porträttfotografier av senare decenniers preses.

I ett hörnrum i biblioteket inreddes ett tidningsrum med sammanträdesbord och en serie nätta stolar i björk med stoppade sitsar. Även dessa kom från akademiens samlingar. Möjligen är de tillverkade för högtidssalen på Experimentalfältet, och är i så fall från 1830-talet.

De nytillverkade eller nyinköpta möblerna gjordes med hög hant-

Interiör från Kollegiets rum en trappa upp. Ovanför det stora bordet hänger en lampa i mässing och linnetyg som formgivits av arkitekt Ove Hidemark. Foto: J. Lyhagen.

verksskicklighet och i en sammanhållande mörkbrun nyans. Kostnaderna för detta blev betydligt högre än planerat men akademien valde att ändå fullfölja inredningen efter att man fått bidrag av privata sponsorer. Resultatet blev en interiör som är ovanligt väl genomförd, från återskapandet av rumsvolymer och fast inredning till nyskapandet av ytor i äldre stil, moderna möbler och inredningsdetaljer av hög kvalitet.

Även om Hidemark såg sitt arbete som ett restaureringsuppdrag innehöll det också stor frihet till eget skapande. Arkitekten kan knappast sägas ha återupprättat Scholanders inredningar, istället blev de mycket typiska för hans egen inredningsarkitektur. Helhetsintrycket andades mindre 1860-tal och mer en äldre, i det närmaste gustaviansk, tidsanda. Genom den nya dispositionen blev bottenvåningen något av en slags paradvåning som mötte besökarna. Den stod också i tydlig närhet till Oscars källare och akademiens byggnad kom att bli en av arkitektkontorets främsta helhetsskapelser. I byggnaden samlades möbler, konst och andra föremål från hela akademiens tvåhundraåriga historia, moderna serietillverkade kontorsmöbler och moderna tekniska installationer. Allt hölls samman inom en inredningskonst som är förankrad i en klassisk tradition. I akademiens hus blev denna sammanhållande helhet mycket tydlig.

Huset idag

Bottenvåningen

När man stiger in i byggnaden kommer man in i trapphuset. Det har bevarats sedan huset byggdes. Trappans raka form med vilplan har djupa rötter i arkitekturhistorien. Sådana trappor kallas renässanstrappor och omsluter ibland ett ljusschakt eller som här, bara en genombruten mur. Trappstegen i kalksten och takvalven tillsammans med de smidda lykorna ger ett ålderdomligt intryck. Trapphuset är skyddat mot förändring genom kulturminneslagen.

Entrén är mycket liten och inte bredare än vad trapphuset är. På båda sidorna finns dubbeldörrar in till de offentliga utrymmena, foajén och plenisalen. Till höger ligger foajén eller Donatorsrummet. Förutom de rekonstruerade pardörrarna och bröstpanelen är det bara taklisten som återstår av den ursprungliga interiören. Rummet har i övrigt ett ljusgrått oljemålat plankgolv, väggar i ljust gult och trävirke i ljust grått. I taket hänger fyra stora ljuskronor i mässing. Här fanns fram till 2013 en stor receptionsdisk med ett för Hidemark typiskt trägaller, ett motiv som återkommer på flera ställen i huset och som är ett tydligt igenkänningstecken för hans inredningar, utställningsmontrar och en soffgrupp i Karl-Johanstil. I samband med akademiens 200-årsjubileum togs disken bort varvid rummet fick större golvyta och en stor nonfigurativ oljemålning av konstnären Madeleine Hatz införskaffades. Rummet används som samlingsrum och är tillägnat akademiens donatorer. Här står också en kassakista som sannolikt funnits i akademiens ägo ända från början samt bildhuggaren Bengt Fogelbergs marmorbyst av akademiens förste preses, Karl XIV Johan.

Innanför Donatorsrummet ligger två mindre sammanträdesrum, det ovan nämnda Karl-Johanrummet och det förutvarande Presesrummet, numera benämnt Bergstenrummet. Det senare har idag moderna möbler. Dörrarna var ursprungligen lägre och enklare. De nuvarande pardörrarna tillkom av Hidemark för att markera att rummen hörde samman med den offentliga delen av huset.

Till vänster om trapphuset ligger en smal tambur med välvt tak. Bakom denna ligger byggnadens största rum, en plenisal eller sessionssal, som upptar en tredjedel av hela bottenvåningen och har plats för närmare 100 åhörare. Sessionssalen är helt och hållet bevarad från tiden för Hidemarks ombyggnad. Golvet består av obehandlade plankor och väggarna är målade i ljusblått. Runt väggarna löper en bröstpanel i ljust grått som under fönstren utgörs av dragskåp för självventilering täckta av de typiska trägallren. Inredningen består av fasta bänkar med pulpeter

Akademiens hus längst norrut på Drottninggatan i Stockholm.

och ett podium. Materialet är mörkbrunt trä med rutigt blått linnetyg. På väggarna hänger porträtt av tidigare preses.

Bakom trapphuset finns hiss och två små arbetsrum, ett pentry och en korridor som binder samman sessionssalen med Donatorsrummet. Här kan man lägga märke till akademiens emblem i slipat glas som sitter ovanför glasväggen i rummet vid hissen och som släpper in ljus till tamburen.

Oscars källare

Planlösningen i källarvåningen är i stort sett densamma som på bottenvåningen och innehåller bland annat matsal, kök och arkiv. Källaren hade tidigare dagsljus genom djupa ljusschakt men dessa är idag igensatta.

Oscars källare är namngiven efter kronprins Oscar, sedermera Oscar I, som var akademiens andre preses. Den ligger under sessionssalen. Taket utgörs av både kryss- och tunnvalv och bärs upp av kraftiga sten- och tegelmurar. Även golvet består av tegel. Inredningen består av blåmålade väggfasta bänkar, bord och stolar. Sitsarna är klädda i naturfärgat skinn. Armaturen består av specialtillverkade lampetter och ljuskronor i mässing. Förutom de ljudabsorberande textilplattorna som tillkommit av akustiska skäl, är Oscars källare ett verk av Ove Hidemark.

Andra våningen

Den ursprungliga planlösningen var densamma som på bottenvåningen och den är till stor del bevarad med trapphus, tambur, två stora salar och

smårum mot norra gaveln. Utmed västra långsidan har tillkommit en serie små arbetsrum, av samma storlek som på bottenvåningen.

Kollegiets rum tillkom i samband med Hidemarks ombyggnad och har obehandlat plankgolv och ljus färgsättning med rosa väggar och gråmålade bröstpaneler. I taket hänger en spektakulär lampa i mässing och vitt linnetyg, skapad för rummet. Formen och storleken hör samman med det karaktäristiska gallret ovanför. Rummet har ett enhetligt möblemang bestående av ett mycket stort bord omgivet av karmstolar klädda med naturfärgat skinn. Utmed väggarna står en serie liknande stolar och bokskåp. Stolarna är ett verk av formgivaren Josef Frank och är tillsammans med mattan införskaffade från firman Svenskt Tenn och bekostade av privata donationsmedel. På väggarna hänger porträtt, bland annat på kronprins Oscar och akademiens förste direktör, Abraham Niclas Edelcrantz.

Biblioteket ligger ovanför Donatorsrummet och har samma volym som detta. Parkettgolvet är det enda äldre golvet i huset. Rummet och inredningen är en genomförd helhet med klara band till äldre biblioteksarkitektur bland annat med en dov färgsättning. Väggarna är gröna. De väggfasta bokhyllorna i mörkt trä sträcker sig från golv till tak och nås på ena långsidan av biblioteksstegar och på den andra av en entresol. Mitt i rummet står en disk med samma form och material som den som före 2013 fanns i bottenvåningens foajé. En bekväm läsgrupp med fyra höga fåtöljer, klädda i samma blåa tyg som i sessionssalen, står längst in i rummet.

Tredje våningen

Tredje våningen skiljer sig markant från de övriga, framför allt genom att den är avskild från de mer offentliga utrymmena. Planlösningen är dessutom modern och stammar från ombyggnaderna 1971 och 1991. Inget finns kvar från den gamla professorsvåningen. Dispositionen består av fyra större hörnrum, ett antal smärre kontorsrum, vaktmästeri och pentry. Trappan och pentryt är indirekt upplysta genom glasväggar mot arbetsrummen.

Ett av hörnrummen är akademisekreterarens rum. Det är inrett av Hidemark med specialtillverkade möbler och har således samma mörka ton och blått tyg som i huset i övrigt. Tidigare hade akademiens preses ett magnifikt mottagningsrum på bottenvåningen men med tidsandans förändringar och akademiens modernisering har preses idag bara ett av de mindre rummen på tredje vången till sitt förfogande. Det är dock möblerat med delar av det äldre möblemanget från bottenvången. ❧

ANVÄND LITTERATUR

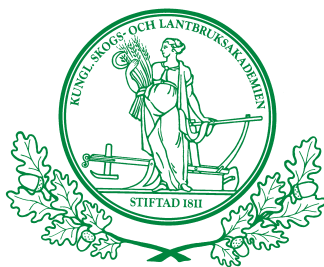
Lange, Ulrich, 2003, *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens hus. Akademiens byggnader i Stockholm från 1813 till idag* (Småskrifter. 4), Stockholm.

Enheten för de areella näringarnas historia (ANH)

Verksamheten är inriktad på historiska projekt, rådgivning och bokutgivning inom skogs- och lantbrukshistoria. Till enheten hör även Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens bibliotek (KSLAB) och arkiv. Biblioteket är specialiserat på skogs- och lantbrukshistorisk litteratur i vid, tvärvetenskaplig mening. Det riktar sig främst till forskare i skogs- och lantbrukshistoria på alla nivåer. På hemsidan www.ksla.se/anh/ presenteras biblioteket tillsammans med Akademiens arkiv.

Enheten för de areella näringarnas historia, ANH, utger dels bokserien Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden (SOLMED), dels skriftserien Miscellanea som består av personbibliografier, litteraturförteckningar och mindre skrifter. En översikt över den historiska skriftutgivningen finns tillgänglig på hemsidan www.ksla.se/anh/publikationer/.

Böcker och skrifter kan beställas från ANH, Box 6806, 113 86 Stockholm, tfn 08-54 54 77 20, e-post kslab@ksla.se samt från www.adlibris.com och www.bokus.com.

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN